

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 15 (729)

2011 m. rugpjūčio 6 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

4

Seimo narė
Auksutė
Ramanauskaitė-
Skokauskienė

Nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo Lietuvoje galimybės

5

Arvydas Juozaitis: „Vidutinio lietuvio požiūris į Latviją toks, tarsi latvių visai nebūtų“

6

Vystomojo bendradarbiavimo projektas „Šalčininkai – kaip Šalčia!“

Aukštąsias vakar dienos gaidas išgirdus šiandien

Pastaraisiais metais pabirę 20-mečiai dar neišsemti: 1991-aisiais turėjome ne tik Sausio 13-ąją, bet ir – šiai tragikai tapus lemtingu lūžio tašku – tolimesnių įvykių, įrašytinų į vadovėlius: tai istorinės datos įtvirtinant Lietuvos valstybingumą. Liepos 29-ąją Seime vykęs renginys vieną jų priminė ir aktualizavo – čia (kartu su Užsienio reikalų ministerija) organizuotos apskritojo stalo diskusijos „Lietuvos ir Rusijos tarpvalstybinių santykių sutarties reikšmė 1991 metais ir šiandien“.

Yra prasminga minėti istorines datas, juo labiau paties išgyventas, bet jau nutolusias, apneštas smulkiais kasdienybės rūpestėliais – smagu pajusti sielą nusipurtant dulkes ir vėl rezonuojant į aukštąsias Būties gaidas... O šis paminėjimas Seime ne tik priminė faktą – įvykusį prieš 20 metų būtent liepos 29-ąją, kai Maskvoje pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų, – bet ir praskleidė tuokart galbūt tik šio įvykio veikėjams žinomas užkulisines detales.

Pirmininkaujant Seimo narei Vilijai Aleknaitei-Abramikienei ir Nepriklausomybės akto signatarui, buvusiam derybų su Rusija dėl sovietų kariuomenės išvedimo iš Lietuvos delegacijos nariui, o dabar ambasadoriui Vladimirui Jarmolenko, pirmiausia tylos minute pagerbtas Borisas Jelcino atminimas. Suprantama – būtent ryžtinga tuometinio Rusijos Federacijos Prezidento konfrontacija su jau vadžias iš rankų paleidžiančiu perestroikos autoriumi Michailu Gorbačiovu ir suteikė mūsų lyderiams galimybę įteisinti Lietuvos suverenumą sutartimi su Rusijos Federacija, paliekant nuošaly desperatiškai

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis (kairėje) ir Rusijos Federacijos Prezidentas Borisas Jelcinas (dešinėje) per susitikimą Maskvoje pasirašo dokumentus dėl Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos tarpvalstybinių santykių pagrindų. Maskva, 1991 07 29. Fotografas Vladimiras Gulevičius. Nuotr. iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo

besistengiančią susignaužti į kumštį ir trinkelti visiems atskalūnams SSRS (kaip žinome, iš netrukus Maskvoje nutikusio rugpjūčio pučo ši desperacija jau buvo imperijos agonija)... Pagerbiant B. Jelcino vaidmenį Lietuvai įtvirtinant atkurtą nepriklausomybę, kartu ne vienas diskusijos kalbėtojas (matyt, kiek skeptiškai vertindamas siekį išskelti ypatingus jo kaip asmenybės privalumus ir nuopelnus) pažymėjo: tos sutarties reikėjo ir pačiai Rusijai, tuomet – ir tik tuomet – buvo dėkingas metas, kai šioje šalyje valdžia nebuvo sugniaužta viename kumštyje (t. y. Rusija

nebuvo tik SSSR „vidinė matrioška“)... Štai ir garbingas renginio svečias prof. Jurius Afanasjevas, kalbėdamas apie 1991-ųjų sutartį, pažymėjo, kad tai būtų sutarties tarp dviejų kultūrų – itin skeptiškai (taigi savikritiškai) vertindamas rusiškąjį „savitumą“, jis B. Jelciną priskyrė tam pačiam šalies vadovų tipui kaip ir M. Gorbačiovas ar V. Putinas... Iš tiesų, kai kitas Rusijos atstovas, anuometinis užsienio reikalų ministro pirmasis pavaduotojas Fiodotas Šelovas-Kovediajevas įvardijo

Nukelta į 8 p.

Vytautas Didysis

Akad. prof. habil. dr. Mečislovo JUČO kalba, pasakyta per Žalgirio mūšio 601-ąsias metines Trakuose

Akad. Mečislovas Jučas

Šiandien jau yra žinomi Vytauto Didžiojo nuopelnai Lietuvos valstybei ir lietuvių tautai. Jie išvardinti savų ir svetimų istorikų darbuose. Čia suminėsiu tik, mano manymu, svarbiausias jo veiklos sritis.

Per 40 metų, kai valdė Lietuvą, Vytautas stiprino ir gynė ją, plėtojo ribas (dėl uostų) ir strateginiais tikslais pasiekė Lietuvos valstybės galybę, modernizavo jos valdymą, globojo miestus ir prekybą, kūrė savąją monetarinę

sistemą, integravo į Lietuvos valstybę lietuviškai kalbančias tautas, ugdė lietuvių katalikiškąjį dvasinį gyvenimą, rėmė Bažnyčią. Sunku būtų konkretizuoti visus čia išvardintus ir kitus Vytauto Didžiojo nuopelnus. Pasirinkau iš jų tris punktus: Lietuvos galios išaugimą, etninių žemių vienijimą ir krikščioniškosios kultūros ugdymą.

Pirma, iš kur ir kada iškilo grėsmė Lietuvos nepriklausomybei? Didžiausią grėsmę Lietuvos jaunai valstybei sukėlė vokiečių vienuolių riterių ordinas, sukurtas ir įsitvirtinęs lietuviams giminėse prūsų žemėse. Vakarų universalių jėgų (popiežius ir imperatorius) skatinamas ordinas nuo 1283 m. (karo su prūsais pabaigos) nukreipė savo jėgas prieš lietuvius. Vokiečių ir kitų Europos šalių remiamas XIV a. viduryje ir užvaldė visą Baltijos rytinį pakraštį (išskyrus žemaičių) nuo Vyslos iki Suomiių įlankos. Jis statė mūro piliis, siuntė savo kolonistus į užkariautą kraštą, sukūrė vietos gyventojų valdymo sistemą, dalijo jų žemes leno teise, kūrė miestus. Visa tai buvo daroma sujungiant kolonijinę ir misijų politiką.

Laimėjimą vokiečių vienuolių-riterių

Nukelta į 15 p.

Tikėjimas teisingumu mus telkia vienybei

Prezidentė Dalia Grybauskaitė su žuvusiųjų giminėmis

Liepos 31 d., sekmadienį, Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė dalyvavo Medininkų tragedijos 20-ųjų metinių minėjime. Ji pabrėžė, jog žudynėmis Medininkuose ir Sausio 13-ąją siekta įbauginti tautą, priversti suabejoti ir atsisakyti laisvės, tačiau tai dar labiau sutelkė ir užgrūdino Lietuvos žmones. „Laisvė nebuvo dovanota, ją apgynėme savo krauju“, – sakė D. Grybauskaitė.

Prezidentės iniciatyva priimtos Baudžiamojo kodekso pataisos paskatino esminį postūmį Medininkų byloje – netaikyti senaties ir sudarė galimybę atlikti tyrimą „už akių“.

„Šiandieninis tragedijos paminėjimas – tai kovos už laisvę ir teisingumą tąsa. Tikiu, kad teisingumas išsipildys. To reikia Lietuvos žmonėms ir visai pažangiai žmonijai, mylinčiai laisvę. Tegu šios tragedijos prisiminimas ir tikėjimas teisingumu kaip ir anuomet sutelkia mus vienybei“, – kalbėjo šalies vadovė,

atiduodama pagarbą beginklėms Medininkų tragedijos aukoms.

Pasak Prezidentės, Medininkų ir Sausio 13-osios tragedija yra skaudi žaizda ne tik mums, bet ir visai laisvai Europai. Tą parodė ir senesnių įvykių atgarsiai Austrijoje, kai įtariamasis šiais nusikaltimais išvengė perdavimo Lietuvos teisėsargiai.

Šalies vadovės teigimu, nors susidurta su apmaudžia kliūtimi, svarbiausia, kad per pastaruosius metus padaryta daug – vienoje byloje nuosprendis, nors ir negalutinis, jau priimtas, kitų atžvilgiu žengti svarbūs žingsniai bylų perdavimo teismui ir galutinių sprendimų link.

Po minėjimo Medininkų tragedijos vietoje Prezidentė pagerbė žudynių aukas Antakalnio kapinėse.

Prezidentės spaudos tarnyba

Paminklas Klaipėdos krašto etnografiniams kaimams

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Šiais metais Mažosios Lietuvos mylėtojus pasiekė nauja puikios poligrafinės kultūros Martyno Purvino knyga „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“*. Jos autorių pristato „Vorutos“ vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius. Tai žinomas architektas lietuvininkas Martynas Purvinas (g. 1947 m.), humanitarinių mokslų daktaras, docentas. Nuo 1987 m. KTU Architektūros ir statybos instituto mokslo darbuotojas. Nuo 1972 m. sistemingai tiria Lietuvos senuosius kaimus ir liaudies architektūrą, urbanistiką, kraštovaizdį, o nuo 1980 m. ir Mažosios Lietuvos kultūros paveldą. Dirbo rengiant ir leidžiant „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ tris tomus. Dr. M. Purvinas paskelbė daugiau nei 2 500 mokslinių, enciklopedinių ir publicistikos straipsnių apie kultūros paveldą, senuosius kaimus, liaudies architektūrą, Mažąją Lietuvą, urbanistiką bei kt., išleido jau ne vieną knygą. Savo straipsnius autorius skelbia ir užsienio spaudoje.

Nenuilstantis tyrėjas per tris dešimtmečius pėsčiomis su kuprine ant pečių ar dviračiu Klaipėdos ir Karaliaučiaus kraštuose surinko gausią medžiagą apie savitus šio regiono kaimus, kapines ir kt. Ją kartu su žmona architektė Marija papildė įvairiais dokumentais iš Vokietijos archyvų.

Knyga skaitytojus supažindina su savitu lietuviškos kaimiškos kultūros variantu, šimtmečiais gyvavusiu Mažojoje Lietuvoje ir okupacinio sovietų režimo sunaikintu po 1944 metų.

Jos pradžioje kelis pasvarstymus apie lietuvininkų gyvenimą, jų likimus per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo, gimtinės ilgesį skaitytojams taria Eva Milda Jankutė-Gerola, Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus vaikaitė. Būdama ketverių metų 1928 m. ji su tėvais iš Bitėnų persikėlė gyventi į Dreverną – žvejų kaimelį prie Kuršių marių. Gavus nacių įsakymą išsikraustyti iš jos, šeima persikėlė į Jurbarką, po to į Kolbergą, Čikagą ir Niujorką. Dabar E. M. Jankutė-Gerola džiaugiasi, kad 2002 m. persikėlė gyventi Klaipėdon.

Anotacija skelbia, kad knygoje apibūdinti 39 senieji Mažosios Lietuvos kaimai dabartiniuose Jurbarko, Tauragės, Šilutės ir Klaipėdos rajonuose bei Pagėgių savivaldybėje. Aprašoma jų istorinė raida, pačių gyvenviečių bei jų sodybų pokyčiai, kaimų plėtra (kai kada ir sunykimas), tenykščių gyventojų verslai ir gyvenimo ypatybės. Pristatomi įvairaus pobūdžio kaimai buvusiam Klaipėdos krašte (Mažosios Lietuvos šiaurinėje dalyje) – nuo buvusio pasienyje Antšvenčių kaimo (tarp Smalininkų ir Jurbarko) iki buvusio pajūrio žvejų kaimo Karklininkų / Karklės šiauriau Klaipėdos. Viršelio autorius – dailininkas prof. Alfonsas Žvilius. Knygos priešlapyje pateiktas Klaipėdos krašto žemėlapis (jo autorius Adomas Brakas). Ji iliustruota autoriaus ir kt. nuotraukomis, kuriose užfiksuoti senieji pastatai, sodybos, kapinių likučiai ir pan.

Aprašomi šie Mažosios Lietuvos kaimai:

Antšvenčių, Kalvelių, Jūravos (dab. Jurbarko r.), Nausėdų, Sokaičių, Opstainių, Bitėnų, Trakininkų, Šakininkų, Būbliškės dvaras, Gudų, Pavilkių, Jonikaičių, Ropkojų, Plaškių (Pagėgių sav.), Šakių, Aukštvilkių, Kalėnų (dab. Tauragės r.), Sausgalvių, Žalgirių, Pakalnės, Lapyių dvaras, Bružų, Petrelių, Alkos, Lapalių, Šyšgirių, Rūgalių, Minijos, Stankiškių, Suvernų, Kintų (Šilutės r.), Svencelės, Drevernos, Mėželių, Voveriškių, Lėbartų dvaras, Karklės / Karklininkų (Klaipėdos r.) ir Pervalka (Kuršių nerija / Neringa). Pirmą kartą Lietuvoje išsamiai aprašoma šio specifinio entokultūrinio regiono gausių kaimų raida, remiantis įvairiais istoriniais šaltiniais bei ilgamečiais dr. M. Purvino tyrimais. Beje, minėti straipsniai jau buvo skelbti Lietuvos istorijos laikraštyje „Voruta“ (2009–2010).

Knygoje paminėti ir žymūs to krašto žmonės (Martynas Jankus, miniatiūrų dailininkė Lidija Meškaitytė, broliai Alfredas ir Kurtas Vėliai bei kt.), pateikta idomių faktų ir kontrabanda, knygnešystė ir pan. Retas dalykas Lietuvoje ir dabar – senoviško Suvernų kaimo kapinėse buvo pastatyta koplytėlė su krematoriumu ir kolumbariumu, kuriame laikytos urnos su mirusiųjų palaikais (pokariu jos vietoje liko tik išrausta didelė duobė).

Kaimai Mažojoje Lietuvoje

Iki 1945 m. Mažojoje Lietuvoje būta įvairaus suplanavimo ir pavidalo kaimų, lietuvininkų vadintų *kiemais*. Buvo nemažai nedidelių kupetinių kaimų – tai baltiškųjų tradicijų palikimas. Pagal Prūsijos įstatymus nebuvo leidžiama skaidyti paveldėto ūkio tarp gausių ipėdinių (taip daryta Didžiojoje Lietuvoje, kur dalinantis ūkius labai pagausėjo mažžemių). Buvo skatinama kurti naujas sodybas anksčiau neįsisavintoje žemėje.

Jau 1807 m. panaikinta baudžiava Prūsijoje turėjo labai svarbią reikšmę krašto ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui. Pagal veiklos pobūdį, gamtos sąlygas ar geografinę padėtį Mažojoje Lietuvoje buvo laukininkų (žemdirbių), pelkininkų, pievininkų, miškininkų, bitininkų (drevininkų), sielininkų, žvejų (paupiuose, pamariuose ir pajūryje), kopininkų ir mišrūs kaimai.

Svarbiausi buvo laukininkų kaimai. Juose gyveno dauguma žmonių (jų būta daug daugiau nei kitų minėtų). Kaimų pobūdį labai veikė jų statusas (turėtos kumiškių, šatulininkų, laisvųjų paveldėtojų ir kt. teisės). Laukininkų sodybos atspindėjo krašto žemdirbių gyvenimą įvairiais amžiais, vietos papročius. Gyvenimo lygis priklausė nuo valdyto žemės sklypo dydžio ir derlingumo.

Pelkininkais buvo vadinti pelkėse ar šalia jų įsikūrę gyventojai, dažniausiai žemdirbiai. Pelkininkų kaimai nuo seno kūrėsi pelkių pakraščiuose, sodybas statant sausesnėse pakilumėlėse, upelių pakrantėse.

Jie pardavinėdavo ir savo valdose iškastas durpes, vadintas *velėnomis*. Pelkininkams buvo nuomojami (vėliau ir parduodami) valstybės valdose esantys pelkynai. Pačiuose durpynuose mažžemiai galėjo statyti tik nedidelius pastatus su lengvais stulpiniais pamatais. Nausausius kaimo valdas bei apylinkes dažnas pelkininkų kaimas virsdavo įprastiniu laukininkų ar pievininkų kaimu. Po 1944 m. beveik visi tokie kaimai buvo likviduoti.

Pievininkai buvo užliejamų pievų gyventojai. Vertėsi gyvulininkyste, pienininkyste, pievų šienavimu (pardavinėjo šieną). Jų kaimai kūrėsi potvynių neužliejamose kalvelėse ir aukštumėlėse Nemuno deltos užliejamose pievose. Kai kurie užsiimdavo ir žvejyba upėse, protakose bei senvagėse. Pokariu jų nebeliko.

Krašte beveik neliko senųjų vietos gyventojų su ilgaamžiais tvarkymosi įgūdžiais. 1944 m. prasidėjo jų prievartinė evakuacija už Nemuno ir dar toliau į vakarus. Ižengus sovietinei kariuomenei bei jos talkininkams, prasidėjo krašto plėšimas ir niokojimas, daugelis sodybų ir senųjų pastatų buvo sunaikinta. Sodybose įsikūrę įžūlūs pokario atvykėliai. Jų ir valdžios nepalankus požiūris į dar užsilikusius „prūsus“, tremtys į Sibirą retino vietinių gretas. Nusiaubtos ir buvusios tvarkingos kapinaitės, išgrobstyti antkapiniai paminklai ir kita jų įranga, kasinėti mirusiųjų palaikai. Mažojoje Lietuvoje buvo netekta beveik visų senųjų kaimo gyventojų, jų papročių, tradicinės gyvensenos ir viso kito. Dauguma likusiųjų bei po karo mūšių sugrįžusiųjų pasitraukė į Vokietiją chruščiovinio atšilimo metais.

Vaizdingi pastatai vėliau lopyti, nevyskusiai perdirbti, įterpta ir naujų prastų pastatėlių. Anksčiau dirbtuose plotuose sužėlė krūmynai. Per sovietinės okupacijos dešimtmečius viskas pasikeitė beveik neatpažistamai. Suniokota Plaškių bažnyčia (žr. knygos viršelį) nepalikta ramybėje ir šiais laikais – žinomas veikėjas nuardė jos stogą, raudonomis čerpėmis uždengdamas savo sodybos pastatus.

Sovietinė okupacija sunaikino didžiąją dalį Mažosios Lietuvos kaimų, pakeitė išlikusius. Po 1944 m. buvo grobiamas turtas, išardomi trobesiai net kurui. Įtvirtinant sovietinio ūkio sistemą, senieji kaimai naikinti kaip netinkami ir melioracijos priemonėmis. Pavyzdžiui, Natkiškių apylinkėse sunaikinta apie 95 % senųjų pastatų. Sugriauta ir efektyvi tradicinė žemės ūkio sistema, sunaikintos senosios baltų etnokultūros žymės, pakeista dauguma vietovardžių (ypač Karaliaučiaus krašte). Iki šiol tinkamai nesaugomos senųjų kaimų vertingesnės liekanos – Mažosios Lietuvos kultūros paveldas ir kaimo architektūra.

Po 1944 m. sovietų okupantams niokojant kraštą, buvo sunaikinti ar sunyko apleisti senoviniai kaimų trobesiai, jų vaizdingos dalys ir puošmenos. Dar išlikusių senųjų pastatų puošmenų dauguma suny-

„Mažosios Lietuvos etnografinių kaimų“ autorius dr. Martynas Purvinas.
Danos Buinickaitės nuotr.

ko neprižiūrimos ir neatnaujinamos (taip supuvo daug medinių lėkių, vėjalenčių ir kt.). Naujieji gyventojai perstatė pastatus savo nuožiūra (pagal kitų kraštų ir etninių grupių papročius) ar pagal sovietų valdžios nurodymus. Dėl okupacinio režimo politikos, kai kurių Didžiosios Lietuvos veikėjų nuostatų Klaipėdos krašto kaimo architektūra nebuvo nagrinėjama kaip savito etnokultūrinio regiono, lietuvininkų etninės grupės vertingas paveldas. Išlikę senieji kaimai, jų sodybos bei pastatai nebuvo nuosekliai tiriami ir vertinami, reikšmingiausi nebuvo įtraukti į kultūros vertybių sąrašus. Sovietmečiu architektūros paminklais paskelbti tik Skirvytėlės ir Minijos žvejų kaimai (kur poilsiaudavo komunistų partijos funkcionieriai) ir Bitėnai (kur spausdintas „Komunistų partijos manifestas“), dar kelios atsitiktinės sodybos ir pastatai.

Ir po 1990 m. tinkamai nepasirūpinta vertingomis šio krašto kaimų liekanomis. Dėl valstybinių institucijų bei savivaldybės tarnautojų aplaidumo ar priešiško lietuvininkų kultūrai laiku nebuvo užfiksuoti, sunyko vertingi kaimų pastatai Klaipėdos krašte. Nepriklausomoje Lietuvoje paspartėjus socialinei ekonominei kaimų pertvarkai, pagreitėjo ir senųjų pastatų naikinimas, jų perstatinėjimas likviduojant kraštui būdingus bruožus. Seniau Mažojoje Lietuvoje nebuvo tradicijos viešose vietose statyti kryžius – jie buvo tik kapinėse.

Knygos rėmėjai: Eva Milda Jankutė-Gerola (Klaipėda), LR kultūros ministerija, Šilutės, Pagėgių ir Tauragės savivaldybės.

Pateiktos santraukos vokiečių ir anglų kalbomis.

* Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai / Martynas Purvinas. – Trakai: Voruta, 2011 – 352 p. : iliustr. Tiražas 1500 egz.

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Rugpjūtis

1871 08 09 Ragainėje mirė **Karolis Augustas Jordanas** (gimė 1793 05 29 Narkyčiuose (Įsruties aps.), Tilžės superintendentas, vokiečių spaudoje paskelbęs darbų lietuvių etnografijos, mitologijos, kalbos klausimais, išvertęs F. Šilerio eilėraštį „Dauboj tarp kerdžių vargdienų“. Baigė Karaliaučiaus universitetą, mokytojavo, kunigavo.

1996 08 10 naujai pašventinta restauruota mūrinė **Kretingalės** ev. liut. bažnyčia, pokario metais paversta grūdų sandėliu. Parapija vėl įregistruota 1988 12 14.

1911 08 11 Lankupiuose (Priekulės par.) mirė Endrikis **Šadagys** (gimė 1867 12 10

Uogalių kaime (Kintų parapija, Šilutės aps.), laiškanėšys, lietuvių visuomenės, kultūros ir spaudos veikėjas.

1906 08 13 Pabijance (Lenkijoje) gimė **Rudolfas Vymeris** (mirė 1980 10 30 Bergkirchene (VFR), baigęs VDU Evangelikų teologijos fakultetą Kaune, kunigavo Garliavoje, 1941 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją.

1931 08 19 Paberžiuose (dab. Tauragės m.) gimė **Jonas Kęstutis Gocentas** (mirė 1992 10 28 Vilniuje), inžinierius, diakonas Vilniuje.

1866 08 21 Jodžiūnuose (Pilkalnio aps.) gimė **Anė Jankuvienė-Puknaitė** (mirė 1913 07 27 Klaipėdoje ar Bitėnuose, palaidota Bitė-

nų kapinėse), Martyno Jankaus žmona, aktyvi Mažosios Lietuvos visuomenės veikėja.

1941 08 23 Paneriuose kartu su visa šeima nacių sušaudytas **Enzys Jagomastas** (gimė 1870 03 22 Lumpėnuose (Tilžės–Ragainės aps.), kultūros veikėjas, Tilžės akto (1918) signataras, savo spaustuve į Tilžę spausdinęs tautinio ir liuteroniško turinio knygas.

1846 08 24 Būdviečiuose (Ragainės aps.) mirė **Natanelis Frydrichas Ostermejeris** (gimė 1784 04 08 Viliūnuose (Pilkalnio aps.), vertėjas, raštyjos darbuotojas. Baigęs Karaliaučiaus universitetą mokytojavo, kunigavo. 1823 m. Tilžėje pradėjo leisti pirmąjį lietu-

višką periodinį leidinį „Nusidavimai Dievo karalystėje“ (išėjo 2 nr.).

1996 08 24 diakonas **Gintaras Pareigis** ordinuotas kunigo tarnystei Rusnės par.

1731 08 26 Enciūnuose (Stalupėnų aps.) gimė **Efraimas Frydrichas Meisneris** (mirė 1815 05 19 Širvintoje (Pilkalnio aps.), išvertęs pamokslų K. Milkaus „Mišknygoms“ (1800), padėjęs rengti 1806 m. jo giesmyną. Studijavo Karaliaučiaus ir Hallės universitetuose, kunigavo.

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Po Kuršių neriją iki Lietuvos

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Tauragė

Jau seniai norėjome lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvo moksleiviams organizuoti ekskursiją į nuostabaus grožio kampelį – Kuršių neriją. Šiemet Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje parėmus ši svajonė išsipildė.

Į ekskursiją važiavo dviejų mokyklų moksleiviai iš Ragainės (Nemano) rajono: Lenkviečių (Lunino) pagrindinės (mokytoja Aldona Bursteikienė) ir Kraupiško (Uljanovo) vidurinės. Norinčių vykti buvo daugiau negu vietų autobusuose, važiavo ne tik moksleiviai, bet ir kai kurie tėvai, kiti šeimos nariai, buvę moksleiviai, mokytojai.

Klausėmės įdomaus gidės pasakojimo apie Kuršių neriją, 98 km ilgio ir 0,4–4 km pločio pusiasalį, skiriantį Kuršių marias nuo Baltijos jūros. Marios driekiasi nuo Kranto (Zelenogradsko) Semojos iki Klaipėdos sąsiaurio. Karaliaučiaus (Kaliningrado) sričiai priklauso 48 km nerijos.

Mūsų tikslas buvo apsilankyti Karališkajame šile, Šarkuvoje (Lesnoje), Rasytėje (Rybačij) ir Pilkupoje (Morskoje).

Gidė papasakojo Kuršių nerijos istoriją. Ji pradėjo formuotis prieš 5–6 tūkstančius metų, kai ties dabartine Rasyte buvo priemolio sala. Jūros bangos ardė pusiasalį, išplautą smėlį vėjas pustė į kopas. 3-iajame tūkstantmetyje nerijoje jau gyveno žmonės, plaukiojo vikingų laivai.

XIII a. į neriją įsiveržė vokiečių ordinas, padaugėjo karo žygių, vietoje senųjų kuršių apsigyveno kolonistai. Buvo iškirsti miškai, susidarė didelės keliaujančios kopos, kurios užpustė kaimus ir sodybas. Vietovė tapo tarsi dykuma. XIX a. pradėta želdinti kopas, atsigavo gyvenvietės, čia lankėsi poilsiautojai ir turistai.

Karališkasis šilas

Jis prasideda už 6 km nuo Kranto. Nacionaliniame parke – 5 maršrutai, nutiesti mediniai pėsčiųjų takai, įrengti informaciniai stendai. Gidė papasakojo apie parką, specialistų atliekamą darbą: augalų ir gyvūnų priežiūrą, jų maitinimą, miško kultūrų auginimą ir sanitarinį kirtimą.

Nerijoje auga mišrus pušų, eglių, beržų miškas, nebūdingas tai vietovei. Gyvena 295 stuburinių žinduolių rūšys, t. y. 80 % nerijos faunos. Parko darbuotojai sudaro tinkamas sąlygas jiems gyventi, įrengia šėryklas, apsaugos įrenginius.

Didelė paukščių ir vandens gyvūnų įvairovė: peri 104 rūšių paukščiai, veisiasi 50 rūšių žuvis. Nuo seno vietovė garsėjo medžiokliniais sakalais, kurie buvo itin vertinami Europoje.

Dabar nerijoje auga 169 medžių ir krūmų rūšys, iš jų 91 rūšis – atvežti iš kitur. Labiausiai paplitusios kalnapušės, nes jos sulaiko judrų smėlį. Auga ir tujos milžinės, kurių tėvynė – Šiaurės Amerikos Ramiojo vandenyno pakrantė.

Ėjome ne tik miško trasa, bet ir Kuršių marių pakrante, matėme aukštaūgių žolių pievas. Iš apžvalgos aikštelės ant Kuršių įlankos kranto stebėjome augalijos įvairovę: kranto, pakrančių ir vandens augalus. Karališkasis šilas niekada nebuvo iškirstas ir jam negrėsė keliaujantis smėlis.

XVII–XIX a. nerijoje buvo nutiestas senasis pašto kelias, jis tęsėsi 150 km ir buvo svarbiausias kelias iš Rytų Prūsijos į Rusiją. Juo važiavo caras Petras I, Rusijos imperatorius Aleksandras I, Prūsijos karaliai Fridrichas I, Fridrichas Vilhelmas III, prancūzų rašytojas Deni Didro, Prūsijos karalienė Luizė.

Gidė papasakojo apie miško kirtimui padarytą žalą ir milžiniškas pastangas jį atželdinti, ragino saugoti gamtą, vedė viktoriną apie Kuršių nerijos gyvūniją ir augmeniją. Mokiniai joje aktyviai dalyvavo, atpažino paukščių balsus, susipažino su stendų apie nerijos augmeniją ir gyvūniją medžiaga.

Šarkuva

Tai bažnytkaimis siauriausioje Kuršių nerijos vietoje už 11 km nuo Kranto. Vietovė pirmą kartą paminėta XV a. pradžioje, buvusi pašto stotis. Gidė papasakojo, kad Šarkuvos gyventojai ne kartą buvo priversti palikti senąją gyvenvietę dėl slenkančių

kopų, jie tapo klajokliais, o kaimas išmiręs.

XIX a. pagal vyriausiojo želdynų inspektoriaus Soreno Bjorno projektą buvo pradėti kopų sutvirtinimo darbai, Šarkuva tapo karališkuoju žvejų kaimu. Iki Pirmojo pasaulinio karo jo gyventojai vertėsi žvejyba, gaudė varnas. Tarpukariu Šarkuva tapo kurortu.

Rasytė

Atvykome į Rasytę, gyvenvietę už 34 km nuo Kranto. Vietovė pirmą kartą paminėta XIV a. pradžioje. Nuo XV a. gyventojai vertėsi ne tik žvejyba, bet ir žemės ūkiu.

XVI a. Rasytėje stovėjo kryžiuočių pilis, vėliau jos vietoje pastatytas švyturys, dalis pilies teritorijos atsidūrė marių dugne.

XVII–XIX a. Rasytėje buvo pašto stotis, veisiami žirgai.

Nuo XX a. pradžios Rasytė yra kurortas, čia veikė 5 viešbučiai, sklandytojų mokykla, jaunimo turistinė bazė.

Gamtos muziejus

Trijų aukštų pastate įsikūręs Gamtos muziejus. Įeidami į jį matėme užrašą „Dievo ir jo gamtos garbei“. Jame trys skyriai: archeologijos, etnografijos ir gamtos.

Pirmojoje salėje pasitinka milžinės Neringos skulptūra, rankos – prijuostė. Mokiniai apie ją išgirdo legendą. Neringa negalėjo ramiai žiūrėti, kaip jūroje per audras žūsta žvejai. Ji prisipylė pilną prijuostę smėlio ir akmenų ir visą naktį nešė į jūrą, kol supylė pylimą, skiriantį ramią Kuršių įlanką nuo audringos Baltijos jūros. Šią legendą sukūrė vakariniai baltai, o lietuviai nerijos dalį pavadino Neringa.

Muziejuje apžiūrėjome didžiulį Kuršių nerijos maketą, briedžių ragus, gausią drugelių kolekciją. Pamatėme kuršių gyvenamąją patalpą, kurioje nėra grindų, jų apavą – klumpes. Kuršiai buvo pagony, garbino medžius, ažuolą vadino šventu medžiu.

Pabuvojome greta įsikūrusiame Medžio muziejuje, apžiūrėjome jo eksponatus, medžio skulptūras. Mokiniai rinkosi savo medį, medžio horoskopą, išgijo suvenyrų.

Šokantis miškas

Apžiūrėjome šokantį mišką, esantį 37-ajame kilometre nuo Kranto, nepaprastą pušyno atkarpą.

Vietovės istorija susijusi su žymiąja vokiečių sklandytojų mokykla. Ji įkurta 1924 m. ir veikė iki Antrojo pasaulinio karo. Sąlygos čia idealiai tiko sklandyti. Į šio sporto istoriją Rasytės mokykla įėjo savo pasauliniais rekordais, pasiektais lakūno Ferdinando Šulco: skrydžio trukmės, atstumo ir aukščio.

Gidė papasakojo apie pušynus, kurie nerijoje suvaidino svarbų vaidmenį. Lotyniškai „pušis“ – *pinus*, daugiareikšmis žodis, tai: pušis, eglė, pušų vainikas, laivas. Mokiniai sužinojo legendą apie gražuolę nimfą Pitį, kurią dievas Borėjus pavertė pušimi.

Tik Kuršių nerijoje galime pamatyti 7 rūšių pušis, čia pušynai sudaro 59 % parko teritorijos.

Šokantis miškas – tai pušys, išsilankščiusios, išsikerojusios įvairiomis keistomis formomis. Iki Teutonų ordino atėjimo pagrindinis senųjų nerijos gyventojų užsiėmimas buvo medžioklė ir žvejyba. Žmogus gyveno su gamta harmoningai, miškas buvo jo buveinė, maitintojas ir gynėjas, šventas ir neliečiamas. Už miško naikinimą buvo žiauriausiai baudžiama, netgi mirties bausme. Prūsai ir kuršiai šoko ratalius apie didelius medžius, jiems lenkdavosi, aukodavo aukas. Išlinkę, išsikraipę medžiai buvo laikomi vartais į kitą pasaulį, vadinami laumės vartais. Apsaugos nuo siautėjančios stichijos senieji gyventojai ieškojo šventuose ažuolynuose, saugojo praeimą į salą, nes kito tikėjimo atvykėliai galėjo pažeisti šventų girių neliečiamybę.

Įdomią legendą papasakojo gidė. Vietiniai gyventojai nieko neįleisdavo į salą. Rūstūs saugotojai tik vieną krikščionę mergaitę praleido į neriją, nes jos valtyje nebuvo nieko, išskyrus arfą. Mergaitė buvo tokia graži, kad visos miško dvasios šnabždėjo jai susižavėji-

Kuršių nerijos Gamtos muziejuje

Šokantis miškas

mo žodžius, leido mokyti vietines mergaites groti arfa. Atvykėlė neižengdavo į draustinį, kad neižeistų vietos gyventojų, grojo arfa ant aukšto kalno, apaugusio pušėlėmis. Greitai visi, išskyrus pavydžias nimfas ir savimylas žynius, ją išimylėjo.

Kartą nerijoje medžiojo sėmbų kunigaikštis Bartas. Jis vijosi stirną, kai išgirdo nuostabią melodiją. Muzikos garsai jį užbūrė ir nuskubėjo į tą pusę, iš kurios sklido muzika. Laukymėje kunigaikštis sustojo iš nuostabos: neapsakomo grožio mergaitė, apsupta elnių, voveraičių ir paukščių, grojo arfa. Bartas nedvejodamas jai pasiūlė ranką ir širdį, bet gražuolė atsakė, kad jos išrinktasis bus tik krikščionis.

Ant kalno susirinko visi, kas tuo metu buvo saloje, mažos mergaitės vos girdimai giedojo giesmę graikiškai. Kai ji palietė arfos stygas, visi apmirė, nutilo paukščiai ir žvėrys. Staiga medžiai pradėjo šokti, palinkę jie garbino gražuolę. Kai mergaitė baigė groti, pušų kamienai sustingo šokių sūkurioje. Kunigaikštis nusiėmė nuo rankos brangią apyrankę ir padovanojo sužadėtinei. Paukščiai nupynė vainiką iš baltų gėlių. Medžiai taip ir liko kreivi, išlinkę. Smėlis užpustė gyvenvietę, bet toje vietoje iš naujo išaugo šokantis miškas. Kai vėtros paliečia pušų kamienus, vėl girdisi viską nustelbiantys arfos melodijos garsai.

Tai tokia legenda apie šokančio miško pušis. Iš tikrųjų egzistuoja kelios versijos apie išsikraipiusius medžių kamienus.

Paukščių žiedavimo stotyje

Lankėmės Rusijos Mokslų akademijos Zoologijos instituto paukščių žiedavimo stotyje. Ją 1901 m. įkūrė Johannesas. Tai buvo viena pirmųjų paukščių stebėjimo ir žiedavimo stočių. Čia buvo registruojamos visos pastebėtos paukščių rūšys, jų skrydžių ypatumai, skridimo laikas ir aukštis. Į šį darbą buvo įtraukti vietos gyventojai, jie ėmė kelti gandrulizdžius, nustojo rinkti paukščių kiaušinius. Matėme didžiules gaudynes – tinklus, kur sugaudomi ir žieduojami paukščiai. Kasmet per Rasytę praskrenda 200 tūkstančių paukščių, jie žieduojami pavasarį ir rudenį, per dieną sužieduojama iki 10 tūkstančių.

Pilkupa, Pilkopa

Tai paskutinė mūsų aplankyta gyvenvie-

tė, kaimas, esantis už 9 km nuo Rasytės ir 10 km nuo Nidos. Pilkupos apylinkėse žmonės gyveno dar akmens amžiuje. Čia kryžiuočiai 1283 m. pastatė savo pilį. XVII a. pradžioje kaimą pamažu užpustė smėlis, dauguma gyventojų persikėlė į dabartinę kaimo vietą. Gelbėjantis nuo slenkančio smėlio Pilkupos (Morskoje) gyventojams teko net tris kartus perkelti savo būstą iš vietos į vietą.

Efo kopa

Užkopėme į 62 m aukščio kopą, pavadintą gamtininko Vilhelmo Franco Efo vardu. Jis apšodino ir sutvirtino kopas Rasytėje ir Pilkupoje ir taip išsaugojo šias gyvenvietes nuo užpustymo. Tai vietovė už 42 km nuo Kranto, maršruto ilgis – 2,8 km. Kuršių nerija turi keletą zonų, tai pajūrio paplūdimys, priešakinės kopos, palvės lyguma, didysis kopų kalvagūbris ir Kuršių įlankos pakrantė. Šiandien jos pasikeitusios ir suformuotos žmogaus. Paplūdimio plotas – 15–20 metrų, nuklotas šviesaus smėlio. Pamatėme kopų augmeniją, augalus, turinčius ilgus šaknis, šiuurkščius, susisukusius, išstypusius. Iš apžvalgos aikštelės, esančios 50 m aukštyje, žvelgėme į vietovę. Vienos kopos atviros, kitos užsodintos mišku. Nesutvirtintos kopos sudaro mažiau kaip pusę ilgojo kopų kalvagūbrio. Kopų būvis – amžinas judėjimas, todėl smėlio sulaikymui taikomos mechaninės ir biologinės priemonės.

Gidė ekskursijos dalyviams priminė: norėtusi, kad kiekvienas iš mūsų suvoktų Kuršių nerijos gamtos trapumą, supažindino su elgesio taisyklėmis joje, mokė saugoti gamtą.

Diena buvo labai karšta. Karališkajame šile mus apgulė spiečiai uodų, einant mediniais takais kojas dilgino iš abiejų pusių augančios dilgėlės. Grožėjomės Kuršių mariomis, gaivino Baltijos jūros vėsa. Ekskursija buvo ne tik pažintinė, bet turėjo mokomąją ir auklėjamąją reikšmę. Mokiniai daug sužinojo apie Kuršių neriją, jos istoriją ir praeitį, senuosius gyventojus, baltų mitologiją. Tai buvo gera istorijos, geografijos ir gamtos mokslų pamoka vaizdingame pajūrio kampelyje. Tokių ekskursijų nei Kraupiškio vidurinė, nei Lenkviečių pagrindinė mokykla dėl lėšų stokos negalėtų organizuoti. Iš ekskursijos grįžome pavargę, bet daug pamatę ir sužinoję. Už ją nuoširdžiai dėkojame Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai, jos valdybai, pirmininkui p. Viliui Trumpjonui.

Autorės nuotr.

Ar įmanoma interpretuoti karą, pamiršus prieškarį?

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 14

Atmesdamas antisemitinę šių nuostatų interpretaciją, jis pasiūlė savąją hipotezę: nuostatais, kurie priimti vokiečių civilinei valdžiai pakeitus karinę, siekta patikrinti savo veikimo galimybių ribas – jei šiam dokumentui vokiečių valdžia pritartų, kartu pripažintų ir Lietuvos nepriklausomybę... Kažin ar visus įtikino pasiūlytosios diplomatinės subtilybės, bet, matyt, visiems – ypač profesionalams istorikams – verta įsiklausyti į perspėjimą: istorija neturi būti rašoma taip, tarsi praeityje būtų disponuota visa informacija, kurią šiandien turime mes...

Dr. Sauliaus Sužiedėlio požiūris į Birželio sukilimą, Laikinosios vyriausybės veiklą buvo kur kas kritiškesnis. Žydu padėties nuostatuose jis išvėlgė antisemitizmą, Laikinajai vyriausybei priekaištavo, kad viešai neatsiribota nuo žydu žudynių... Svečias iš JAV ragino žydu istorijos neišskirti iš bendros Lietuvos karo metų istorijos, holokaustą regėti kaip centrinę jos ašį ir blaiviai vertinti lietuvių dalyvavimą jame.

Priešingas pozicijas, regis, siekė sutaikyti Ronaldas Račinskas, savo pranešime „Nacių ir sovietų nusikaltimai: suvokimo ir vertinimo iššūkiai“ teigęs, jog vienpusiškai ir šlovinti Laikinosios vyriausybės veiklą vien kaip humanišką, ir, neįvertinant konteksto, traktuoti ją kaip pronacišką.

IV. Objektivumas vs subjektyvumas?

Mokslinis *diskursas* ir liaudiška šnektą apie tuos pačius įvykius, suprantama, dažnai prasilenkia, ir nuokrypiu nuo tiesos, matyt, dažniau kaltintume emocinguosius *neišmanėlius*. Bet kur kas liūdniau, kai mosuodami objektyvių faktų vėliava subjektyvoms (tiesmukoms, bekontekstėms ir pan.) interpretacijoms pasiduoda *profesionalai*. Istorikas Algimantas Kasparavičius po šios konferencijos, ko gero, galės jaustis mokslo kankiniu – juk po pranešimo, grįsto archyvų studijomis, diskusijų metu sulaukė emociingų prieštaravimų – jo pozicija piktinosi

ir prof. V. Landsbergis, ir mons. Alfonsas Svarinskas, ir dar ne vienas klausytojas.

„Lietuvos valstybingumo atkūrimo klausimas tarptautinėje erdvėje 1941–1945 m.: lietuvių politinės projekcijos ir diplomatinės spekuliacijos“ – tokią temą nagrinėjęs mokslininkas, regis, tikrai nebijo paliesti skaudžių mūsų istorijos klausimų. Mums visiems visai pravartu pažvelgti į nutylimus ar užglaistomus praeities dalykus, ir už atvirumo Tiesai pamokas mokslininkui turėtume būti tik dėkingi (štai, tarkim, pranešėjas priminė krikdemų atstovus su J. Paleckio vyriausybe bendradarbiavus savanoriškai). Vis dėlto bent kai kurios istoriko interpretacijos sukėlė abejonių... A. Kasparavičiui vis pabrėžiant diplomatijos šefo emigracijoje Stasio Lozoraičio provokišką poziciją, taip ir kirbėjo: ar įmanu moksliniame diskurse fiksuoti okupacijos ar jos grėsmės padiktuotą diplomatiją, niuansų nesuabsoliutinti į „faktus“? Šiems mano svarstymams atitarė diskusijų metu pasisakęs Virgilijus Kubilius – taip (taigi *a la* moksliai) traktuodami pirmuosius Sąjūdžio dokumentus, kuriuose kalbama apie *perestroiką*, Gorbačiovo palaišymą, turime daryti išvadą, kad nepriklausomybės nesiekta...

V. Ar konferencijos temos aprėpia Istorijos lauką?

Kiekvienas pranešėjas pagal savo mokslinius (gal ne tik juos) interesus apsibrėžia nagrinėjamos temos ribas, tad priekaištauti – kodėl kalbėta tik apie kokį nors vieną aspektą, užribyje palikus kitą – suprantama, nėra jokio pagrindo. Štai diskusijų metu Jonui Česnavičiui (vis spragsejusiame fotoaparatu) iškėlus klausimą: kodėl keliuose pranešimuose kalbėta apie nacių propagandą, o pamiršta sovietinės propagandos mašinija ir nutylėtas faktas, kad lietuvių spauda, atėjus sovietams, iš esmės buvo sunaikinta, – pranešimo „Lietuviška spauda pirmaisiais nacių okupacijos mėnesiais“ autorius doktorantas Antanas Leparskas tuo ir galėjo remtis: tokios jo temos ribos. (Kitas

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro generalinė direktorė Birutė Teresė Burauskaitė

pranešimas šia tema – prof. dr. Julijos Kantor iš Sankt Peterburgo „Nacistinė propaganda Pabaltijyje 1941 m.: formos, metodai, tendencijos“).

Matyt, bet kurioje sudėtingos ir plačios tematikos konferencijoje lieka „baltų dėmių“ – pranešimuose neatspindėtų aspektų. Tik retoriškai įmanu klausti, ar organizatoriai galėtų organizuoti „trūkstumų“ pranešimus, siekiant, kad jų visuma kuo labiau „padengtų“ nagrinėjamą istorinį lauką...

Šia proga galiu paminėti, kad išklausius itin įdomaus, informatyvaus dr. Broniaus Makausko pranešimo „Suvalkų krašto lietuvių ištremimas 1941 m. ir jų likimai“, kuriame kaip ištremimui traktuojama tai, kas formaliai vadinta „repatriacija“, ir aš pajutau – trūksta žvilgsnio (suprantama, ne šio gerbiamo pranešėjo) į kitą pusę. Juk 1941-ųjų sausį tarp SSSR ir Vokietijos sudaryta „gyventojų repatriavimo sutartis“ apėmė ir „vokiečių“ „grįžimą tėvynėn“ – abu šiuos dėmenis imu į kabutes dėl faktinio (bent jau didele dalimi) turinio neatitikimo su įvardijimu. O temos – Lietuvos vokiečių repatriavimo – sudėtingumas ir prieštaravimas,

Vyriausiasis specialistas, programų koordinatorius prof. Bronius Makauskas

regis, kaip tik turėtų provokuoti mokslininkų dėmesį, jos kėlimą vėsuomenėn. Trumpai paliudysiu šeimyninę „empiriką“: 1941-ųjų kovą kartu su kitais repatriantais iš liuteroniškosios-lietuviškosios *Paprusės* Vokietijon išvyko ir mano tėvo sesuo su šeima (vyru ir vos pusmečio dukrele) – tai galimybei užteko priklausomybės protestantiškai konfesijai, lietuviška kilmė ir kalba nebuvo jokia kliūtis. O akstinas „repatrijavimui“ buvo ne vokiškojo rojaus pagundos – ūkį, į kurį Peteraitikė buvo nutekėjusi, užėmė sovietinės struktūros, jaunai šeimai teko įnamiauti pas gimines. Nežinia, kaip tai traktuotų *naudo žvilgsnio* istorikai, bet – bėgta ne „į“, bėgta „nuo“...

Ši asmeninė detalė man leidžia pritarti konferencijoje pakibirkščiuojant išryškėjusiai nuostatai: ne, neįmanoma karo – nei pradžios, nei vėlesnių veiksmų (taip pat ir pokario) – interpretuoti, neatsižvelgiant į prieškario situaciją.

Pabaiga
Jono Česnavičiaus nuotr.

LR Seimas

Nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo Lietuvoje galimybės

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ, Vilnius

Seimo narė Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė

Šių metų liepos 12 dieną LR Prezidentūroje buvo suorganizuota tarptautinė konferencija, kurios tikslas – sužinoti tarptautinių ekspertų požiūrį ir pasikeisti nuomonėmis dėl nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo Lietuvoje perspektyvų, aptarti jos įgyvendinimo galimybes. Konferencijos dalyvius sveikino LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė, dalyvavo Seimo ir atsakingų ministerijų, kitų valstybės institucijų bei nevyriausybinių organizacijų atstovai, žmogaus teisių apsaugos ekspertai iš Lietuvos ir užsienio valstybių.

Jau vasaros pradžioje LR Seimo Žmogaus teisių komitetas Seime surengė diskusiją dėl Nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo Lietuvoje perspektyvų.

Sociologinių tyrimų duomenimis, beveik keturi penktadaliai asmenų, kurie tvirtino, kad jų teisės buvo pažeistos, niekur dėl to nesikreipė. Šie tyrimų rezultatai rodo, jog

žmogaus teisių sistema yra nepakankamai veiksminga ir žinoma visuomenėje.

Šiuo metu Lietuvos žmogaus teisių apsaugą vykdo Seimo kontrolieriai, Lygių galimybių kontrolierius, Vaiko teisių kontrolierius, Žurnalistų etikos inspektorius, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. Šioje srityje dirba Seimo Žmogaus teisių komitetas, įvairius žmogaus teisių aspektus įgyvendina ministerijos.

Norint užtikrinti efektyvesnę žmogaus teisių gynimą, Komitete buvo svarstomi du galimi sprendimo būdai: visiškai naujos nacionalinės žmogaus teisės ginančios institucijos steigimas arba LR Konstitucijoje įtvirtintos Seimo kontrolierių įstaigos pagrindu sukurta nacionalinės institucijos steigimas.

Įvairiose šalyse pasirinkti skirtingi nacionalinių žmogaus teisių institucijų modeliai. Pasaulinių lygmeniu veikiantis Tarptautinis žmogaus teisių institucijų koordinavimo komitetas vykdo šių institucijų akreditavimą, remdamasis Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintais Nacionalinių žmogaus teisių institucijų principais (sutrumpintai – Paryžiaus principais). Dabar pasaulyje veikia 67 Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos patvirtintas normas atitinkančios nacionalinės žmogaus teisių institucijos.

Pagal Paryžiaus principus tokios institucijos kompetencija nustatoma įstatymu arba Konstitucija. Principuose šiai institucijai priskiriamos funkcijos: žmogaus teisių stebėjimas; patarimai valdžios institucijoms, įskaitant patarimus dėl galiojančių ir renjamų teisės aktų; žmogaus teisių sklaida

ir visuomenės švietimas žmogaus teisių klausimais; tarptautinis bendradarbiavimas; taip pat galima papildoma skundų nagrinėjimo funkcija.

Yra galimi trys akreditacijos lygiai. Visiškai atitinkančioms Paryžiaus principus institucijoms suteikiamas A lygio statusas, nevisiškai atitinkančioms arba trūkstant informacijos, kad būtų galima įvertinti, suteikiamas B lygio statusas. Paryžiaus principų neatitinkančioms institucijoms suteikiamas C lygio statusas. A statusas suteikia teisę balsuoti Tarptautiniame koordinavimo komitete, aktyviai dalyvauti tarptautiniuose forumuose bei Jungtinių Tautų (JT) Žmogaus teisių taryboje. B statusą turinčios institucijos gali dalyvauti ir pasisakyti Tarptautinio koordinavimo komiteto posėdžiuose, bet joms nesuteikiama teisė balsuoti, JT Žmogaus teisių taryboje tokios institucijos gali dalyvauti be teisės pasisakyti. C statusas nesuteikia narystės Tarptautiniame koordinavimo komitete, bet institucija gali dalyvauti stebėtojo teisėmis. Įsteigus naują nacionalinę žmogaus teisių instituciją Lietuvoje arba praplėtus dabar veikiančių Seimo kontrolierių funkcijas, mūsų valstybė galėtų kreiptis dėl A lygio akreditacijos.

Nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimo klausimą Lietuvoje nuolat kelia žmogaus teisių srityje dirbančios nevyriausybines organizacijos, šis klausimas aktualus svarstant Lietuvos ataskaitas pagal įvairias tarptautines sutartis. Svarbu paminėti ir tai, jog šiuo metu Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijai (ESBO) pirmininkaujančios Lietuvos vienas prio-

ritetų – stiprinti žmogaus teises ir laisves, šalies bei kitų valstybių padėti žmogaus teisių gynimo srityje.

Apžvelgus visus šiuos aspektus, dauguma žmogaus teisių komiteto diskusijos dalyvių pritarė, kad steigti Nacionalinę žmogaus teisių instituciją yra tikslinga. Atsižvelgiant į Lietuvos institucinę sistemą ir valstybės finansų būklę, geriausias sprendimas galėtų būti Seimo kontrolierių įstaigos pagrindu įsteigta Nacionalinė žmogaus teisių institucija, kuri turėtų plačią kompetenciją, įskaitant žmogaus teisių stebėsenos ir sklaidos vykdymą.

Birželio 29 d. Žmogaus teisių komitete buvo nuspręsta kreiptis į Seimo valdybą ir siūlyti sudaryti darbo grupę. Šios grupės tikslas – parengti teisės aktus Seimui atskaitingų kontrolės institucijų funkcijoms tobulinti ir Seimo kontrolierių įstaigos veiklos reglamentavimui pagal Paryžiaus principuose Nacionalinei žmogaus teisių institucijai keliamus reikalavimus. Darbo grupės veikloje turėtų dalyvauti Žmogaus teisių komiteto nariai, frakcijų atstovai, Seimo kontrolieriai, Teisingumo ir Užsienio reikalų ministerijų atstovai, akademinės bendruomenės ir nevyriausybinių organizacijų atstovai.

Liepos 12 d. Prezidentūroje vykusioje konferencijoje tarptautiniai ekspertai šia tema išsakė savo nuomones, pastebėjimus, pasidalijo savo patirtimis.

Plačiai ir visapusiškai išnagrinėti klausimai įgalins priimti geriausius sprendimus, siekiant įsteigti Nacionalinę žmogaus teisių instituciją Lietuvoje.

Lietuva–Latvija

Arvydas Juozaitis: „Vidutinio lietuvio požiūris į Latviją toks, tarsi latvių visai nebūtų“

Mindaugas PELECKIS, Vilnius

Devynioliktoji filosofo, politiko, diplomato, rašytojo, publicisto, sportininko dr. Arvydo Juozaičio (g. 1956) knyga skirta Latvijai, Rygai. Grožinės publicistikos leidinys suskirstytas į 24 skyrius – vigilijas, tarsi skirtas kiekvienai paros valandai, tad bet kurį skyrių galime atsiversti bet kurio paros metu (lot. *vigilia* – budėjimas, budrumas, pažodžiui – išvakarės; žymesnių katalikų bažnyčios švenčių išvakarių diena, turinti savo specialią liturgiją; Lenkijoje *Wigilia* – mūsų Kūčių atitikmuo). „Livonija – tarsi Atlantida“ – tokia vigilija pradedama daugiau kaip 400 puslapių knyga. „Kada Latvija prasidėjo? Gal žlugus Livonijai, kai susiformavo trys atskiros teritorijos? Sakoma, po kelių šimtmečių jos tapo latvių žemėmis – Žiemgala, Kuržeme, Vidžeme ir Latgala. Gal tikrai pradžia – tai 1562 m., kai Lietuvos didysis kancleris Mikalojus Radvila Juodasis padėjo istorinį tašką Rygos pilyje? <...> Latvijos istorija – lyg legendomis apipinta Atlantida“ (p. 9–10).

Pasak A. Juozaičio, Ryga – niekieno civilizacija, nes ji būdavo tarsi pereinamasis prizas, valdyta vokiečių, švedų, rusų, lietuvių, lenkų... Andrejo Pumpuro epas „Lačplėsis“ (1888) aprašė tris tikroves: praeitį, dabartį ir ateitį. „Atrodo, žemė čia bejėgė, tačiau civilizacija – galinga. Rygoje susiliečia, susitinka, susimezga trys pagrindinės latvių žemės: Vidžemė, Kuržemė ir Žiemgala. Susitinka ir virsta kažkuo trečiu – Latvija“ (p. 11). Latvijos kolonizacija prasidėjo, kai 1200 m. iš Brėmeno su 1500 piligrimų 23 laivais atplaukė vyskupas Albertas von Buxhoevedenas (1165–1229), įkėlė į žemę kryžių ir ištarė: „Čia bus mūsų Ryga“ (p. 13). Po pralaimėjimo Saulės mūšyje 1236 m. kryžiuočiai įkūrė Livonijos ordiną. „Livonija tebemeta šešėlį ant šiandieninės Latvijos. Tebemeta ir ant Rusijos“ (p. 18).

A. Juozaičio pasakojimas sklandus, tarsi hipnotizuoja. Knygoje daug informacijos, bet tai nekludo suvokti esmę – Latvija yra kur kas sudėtingesnė, nei bet kada manėme (jei išvis ką nors manėme). Tai nėra tiesiog mūsų „braliukai“, kaip nuvalkiota fraze tapo įprasta vadinti latvius. Anot A. Juozaičio, latviams svarbiausi trys dalykai – laimė, daina ir svajonė („laimė, džiausia un sapnis“, p. 59). Karaliui Mindaugui karūną nukalė latvių auksakaliai. „Regis, seniai galėjome būti viena plačiašakė tauta, viena valstybė – ar ne to troško ir mūsų bendri protėviai?“ (p. 257)

Arvydas JUOZAITIS sutiko atsakyti į klausimus.

Kodėl vigilijos?

Vigilijos – iš E. T. A. Hofmano kūrybos, kai dirbau jo mieste Kionigsberge ir skaičiau jo „Aukštinį ašotį“. Tai *būdraviniai*. Arba net *bažnytiškai* – *rarotai*, *naktinės maldos*. Lenkai Wigilkom vadina Kūčias – „laukimas“. Tai improvizavimas pasirinkta tema.

Beje, buvo ir Rembrandto šedevras „Nakties vigilija“ (*De Nachtwacht*, 1642). 24 vigilijos yra skirtos visos paros budėjimui, sargybai, nenuilstančiam budrumui, kurio mums (ir latviams) trūksta, kad neišnyktume...

Naujausioje knygoje „Ryga – niekieno civilizacija“ įdomiai ir išsamiai pasakojate apie mums artimą, bet tuo pačiu tolimą Latviją ir jos sostinę. Ne iš karto į akis krinta, kad Rygą išskiriate kaip atskirą fenomeną, tarsi ir susijusį, ir nesusijusį su Latvija. Kas Jums yra Ryga ir Latvija? Kokias jas pamatėte per pastaruosius kelerius metus, gyvendamas Rygoje, išmokęs latvių kalbos?

Rygoje įsikūriau 2009 m. sausio pabaigoje. Tuo tarpu metų metus Rygos šešėlis augo ir augo, vadinasi, ji artėjo. Su šeima kone kiekvieną vasarą ilsėdavomės savaitę Jūrmaloje, o ne Palangoje ar Nidoje, Velykų švenčių atvažiudavome į Rygą, kelerius Naujuosius metus sutikome Rygoje. Žodžiu, miestas, prieš apsigyvenant jame, manyje jau buvo tapęs Miestu. Paslaptimi, kurią aistringai geidžiau įminti. Tiesa, latvių kalbos ėmiau mokytis *pašmācība*, kaip sako latviai, *savarankiškai*, dar būdamas Karaliaučiuje per internetą klausiausi Latvijos radijo. Beje, kitados, žalioje jaunystėje, lygiai taip pat mokiausi ir anglų kalbos – klausydamas BBC.

Kas paskatino ryžtis tyrinėti, kaip daugeliui paviršutiniškai atrodo, artimą tautą, civilizaciją, kultūrą, apie kurią „visi ir taip viską žinome“ (kaip paaiškėjo, toli gražu). Jūsų knyga tapo puikia atsvara gausiems lietuvių „tyrinėjimams“ (knygose ir per TV), skirtiems Filipinams, Afrikai, Amerikai, Indijai, Kinijai ir kitoms šalims, civilizacijoms. Juk nepažįstame nei latvių, nei estų?

Vidutinio lietuvio požiūris į Latviją toks, tarsi latvių visai nebūtų. Net nesusimąstydami daugelis be jokio gėdos jausmo vyksta į Rygą ir ima

kalbėti rusiškai – jokios bėdos! Jaunimas bando laužyti liežuvį angliškai – ir vėl nieko baisaus. Tarsi nieko baisaus. O iš tikrųjų – tragedija, švelniai tariant. Toks kultūros aruodas, tokia graži kalba, kone broliai – o kalbamės pirštais ir per tarpines kalbas. Viena mano bičiulė sako: „Tik Latvijoje pajuntu, kad esu baltė“. Būtent taip ir yra: latviai leidžia pažvelgti į save iš šalies kaip jokia kita tauta, latviai praveria mūsų langą į mūsų pačių sielą. Mes gerokai skurdesni *kaip lietuviai* be latvių kalbos – tą pajutau, ėmęs suprasti sakinius, o ne vien paskirus žodžius. Ir tada nudiegė baisi gėda: *Kaip šitaip? Ar galima taip gyventi – akiai, užtrenkus langus į save?* Mes neturime ir neturėsime geresnių kaimynų-brolių už latvius. Dauguma pasaulio tautų aukso kalnus duotų, kad turėtų tokį kaimyną. O mes?

Prieš „Rygą“ pasirodė Jūsų knyga, skirta Karaliaučiu / Kaliningradui / Kionigsbergui. Turėjote progą susipažinti su vietovėmis, kurios kadaise buvo baltiškos. Ar, apmąstęs Prūsijos, Lietuvos, Latvijos likimą, priėjote prie kokios nors išvados? Kokia civilizacija yra Lietuva? Ar jai gresia pavojus išnykti?

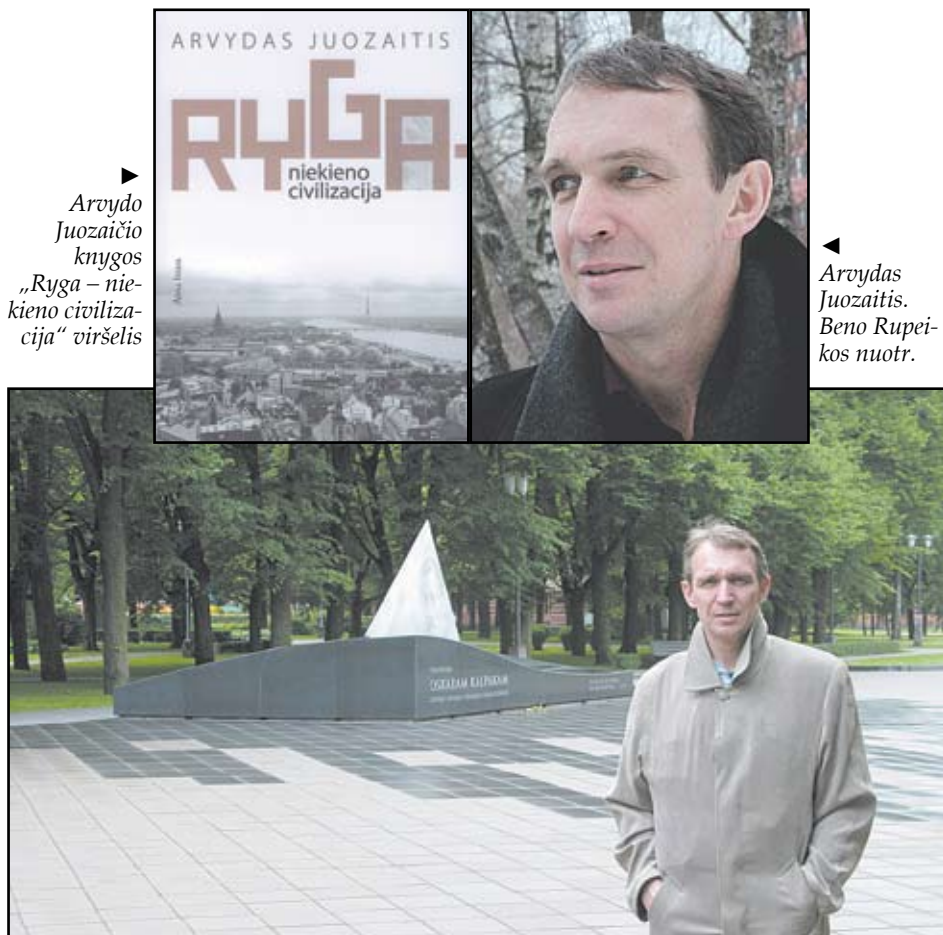
Jeigu kris Latvijos-Rygos civilizacija, krisime ir mes. Gal kokius keliasdešimt metų *pagyvu-liuosime*, ir galas. Lietuvos. O kad Latvija ant prarajos krašto, mato dabar jau ir plika akis. Ką sako preliminarūs surašymo duomenys? Belikę 1,9 mln. gyventojų. Ir tų vidurkis gerokai per 40. Vadinas, po 20 metų nebebus nė milijono. Lietuvos skaičiai apgaulingai geresni, o iš tikro – skiria mus tik tie užburti 20 metų. Mes jau šiandien gyvename gaudžiančioje tuštumoje. Kai tuo tarpu pasaulis rėkte rėkia: duokite naujų gyvenimo erdvių! Baltijos pakrantė – puikus taikinyš Šiaurės Afrikos imigrantams, ir Europos Sąjunga juos čia nukreips, ilgai laukti neteks. Tada jau viskas – galas visoms Dainų šventėms ir baltiškai tapatybei. Dievo dovana pasauliui – mūsų gentys ir mūsų kultūra, sanskritą saugojusi bendra baltų prokalbė – po peiliu. Prūsų keliu išeisime. O iki tai nutiks... Ką čia kalbėti: mūsų skystam jaunimui jau dabar nieko nebereikia – tik pramogų ir „pasaulio pažinimo“. Jokio žemės jausmo, savigarbos, jokio gyvybės-gimdymo instinkto. Vienetai kažką dar gins, kaip paskutinieji mohikantai, tuo ir baigsime savo 4000 metų istoriją.

„Respublikoje“ ir kitur savo esė esate rašęs, kad Lietuvos žemė iš mūsų, atleiskite už žodį, *nachališkai* atiminėjama, per tarpininkus – išdavikus lietuvius – supirkinėjama godžių užsieniečių, kurie vėliau, mosuodami nuosavybės dokumentais, taps tarsi mūsų vergvaldžiais. Ar situacija beviltiška? Ar matote kokias nors išeitis?

Tauta gyva tik bendru tikėjimu. Dabar tą tikėjimą išmuša „globalizmo religija“, kuri yra fizinės prigimties, nes liudija viena: judėjime. Mums neduotas Raštas, Biblija kaip raštas. Lietuvių išgelbėjo tik viena religija – begalinė ištikimybė žemei. Kabinimasis į žemę kaip į Bibliją. Net kai ji buvo vergvaldžio (to paties nulenkęsio lietuvio) rankose. Dabar paskutinis mūsų šansas – taip pat žemė. Nepaleisti jos iš rankų. Neleisti jos parduoti užsieniečiams. Visais įmanomais būdais priešintis. Seimas turi priimti įstatymą, kad Lietuvos žemė – tik Lietuvos piliečiams. Jokia Europos Sąjunga mūsų tvirtovėje – ne teisėjas. Sakote, neleis? Kas neleis tautai likti gyvai? ES komisariatas? Malta, ES narė, iki šių metų gegužės 29 dienos draudė ištuo-ką. Tik pagalvokime! Kai Europa seniai kraustosi iš proto dėl „vienalyčių santuokų“ (penkios valstybės jas įteisino), kai moralinis pasileidimas ant kiekvieno kampo, viena iš ES šalių – iki šių metų *retrogradė*? Tokia *tamslybininkė*? Laikėsi Malta ilgai. Bet globalizmas ir ją pagrauzė. Išvakarėse 40 proc. dar buvo neapsisprendę, kaip balsuoti... Taip ir mums likęs paskutinis šansas – referendumas. Jeigu Seimas neuždraus žemės pardavimo užsieniečiams. Referendumo rezultatų negalės paneigti joks ES komisaras ar Parlamentas. Svarbiausiu, savo gyvybės ir mirties, klausimu mes turime patys tarti savo žodį. Jeigu nutarsime pasilaidoti – tai patys. Bent jau būtų garbinga.

Grįžtant prie Latvijos, esu pastebėjęs, kad daug gražaus latvių jaunimo, o ir vyresni žmonės (pvz., įsiminė muzikologas dr. Valdis Muktupavelas) gerai moka lietuviškai. Lietuvoje labai nedaug kas moka latvių kalbą, tai yra patvirtinęs ir puikus jos specialistas, entuziastas prof. Alvydas Butkus. Kaip manote, kodėl taip yra? Nejau latviai mums neįdomūs, o mes jiems – įdomūs?

Gal bus naujiena, tačiau lietuviai latviškai kalba dažniau negu latviai lietuviškai. Rygoje prigūžėje daug lietuvių verslininkų ir daugelis

► Arvydo Juozaičio knygos „Ryga – niekieno civilizacija“ viršelįs

◀ Arvydas Juozaitis. Beno Rupeikos nuotr.

Arvydas Juozaitis Rygoje pie Oskaram Kalpakam. Vygaudo Juozaičio nuotr.

kalba latviškai. Privatių bankų asociacijos prezidentas – lietuvis Teodoras Tverijonas, baigęs finansų specialybę Rygos universitete (atsiustas komunizmo laikais mainų reikalu ir užsilikęs). Knygoje daugumą lietuvių latviškumo reiškinį aprašau. Žinoma, lietuviška arogancija išlieka, ji gerokai trukdo mokytis kalbos.

Jei atmestume „civilizacinius“ (technologinius) panašumus, kuo panašios ir kuo skiriasi latvio ir lietuvio esatys, mentalitetai, požiūris į gyvenimą. Save mėgstame tituluoti paskutiniais pagonimis, bet „Romuva“ išlieka nepripažinta valstybė, tuo tarpu dievturiai, jei neklystu, Latvijoje yra pripažinti. Gal vis dėlto Latvija, o ne Lietuva yra paskutinė pagonybės (baltų tikėjimo) citadelė?

Dievturių pripažinimas – marginalinis reiškinys, jie neturi religinių-konstitucinių išskirtinumo teisių. Kita vertus, reikia suprasti, kad Latvijos religijos labiau pasaulietinio pobūdžio, čia neišdildoma įtaka padarė Evangelijos-Liuterio tikyba, protestantizmas. Ir dar – „brolių draugijos“, išimetusios į latvių žemes XVIII a., suvešėjusios Vidžemėje XIX a. Net ortodoksai čia meldžiasi latvių tarne, latviškai skamba „liturgija“. Pagonybei vieta lieka, tačiau dėl hierarchijos stygiaus ji neatkuriam. Tai vienas iš įrodymų, kaip – istoriškai pralaimėjus – nieko nebegali padaryti. Net labai norint. Labai pamokantis mums pavyzdys.

Ar po išsamaus Latvijos tyrinėjimo žengsite žingsnį toliau, į Estiją? O galbūt į kitą pusę? Kokie Jūsų kūrybiniai planai, jei tai ne paslaptis?

Lietuviams dar reikėtų parašyti vieną knygą – apie Minsko-gudų civilizaciją. Ji pavojingai pulsuoja ant mūsų sienų. Bet aš to nebepadarysiu. Iš Rygos neketinu niekur keltis dėl... kūrybos sumetimų. Čia radau užutekį *Lielie kapi* – *Didžiųjų kapų* šešėlyje. Ryga man tapo darbo kabinetu, kurį, kiek juokais, lyginu su J. Jablonskio užkampiu Gardine. Iš čia manęs niekas netikėtai neištraukia ir renginį, knygos pristatymą, diskusiją, laidotuves ar TV, radiją. Galiu dirbti, atsidėjęs savo šventam reikalui, sumanymams. Dabar tai – istorinės dramos.

Argumentuotai kritikuojate žemyn besiriantią Vakarų civilizaciją, kurią baigia nustumdyti genetiškai modifikuoti organizmai, homoseksualizmas, bandymas visus suvienodinti pagal virtualų ES kurpalį ir kiti dalykai, kurie neskatina tautiškumo. Ką prognozuotumėte Vakarams? Ar juos ištiks daugelio senovės civilizacijų likimas dėl jų pačių kaltės? Ar mes (ir latviai) turime šansą išlikti, nebūti galutinai suvakarietinti? Kaip tai padaryti?

Ką čia bepridursi prie to, ką jau pasakė Jonas Paulius II: nūdienė Vakarų civilizacija – „mirties civilizacija“. Kaip išlikti? Mažais lopinėliais. Lietuvai draudžiant parduoti savo žemes užsieniečiams.

Šiandieninėje, tiksliau 2011 m. birželio 7 d. kalboje, per metinę ataskaitą LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė sakė: „Kyšis, piktnaudžiavimas tarnyba, korupcinė veika – tai sandoriai, kuriuose dalyvauja mažiausiai dvi šalys. Tai reiškiniai, kurie gali egzistuoti tol, kol mes – visuomenė – tą pakenčiame. Padėtis ims keistis tik tuomet, kai visuomenės nepakantumo koncentracija pasieks kritinę ribą.“ Tačiau šios frazės tėra situacijos redukovimas *ad absurdum*. Juk visi puikiai supranta, kad visuomenė nepasikeis, kad Lietuva yra „švogerių kraštas“, ir tai puikiai pastebi mūsų netolimi didieji kaimynai. Kokia situacija Latvijoje?

Būtent tą patį kiek anksčiau, gegužės 28 dienos vakarą, šaliai (per TV ir radiją) pasakė ir Latvijos prezidentas Valdis Zatleris. Pasakė ir paskelbė referendumą dėl Seimo paleidimo. Demokratija privatizuojama, oligarchai smaugia visus, sakė jis, ir kiek vėliau įvardijo latvių oligarchus. Ne rusų (kurių Latvijoje daugiau negu latvių). Ir tai sudaro skirtumą. Sudaro dvigubos moralės pamatą: geriau savi vagys negu rusų vagys. Tai tragiška padėtis, kone be išeities. Bet šiaip ar taip, moralinis žingsnis įmanomas, jis nuskaidrina, suteikia viltį, kai žmogus jį žengia sau nenaudinga kryptimi. V. Zatlerio dėl šio žingsnio Seimas nebeišrinko prezidentu antrai kadencijai, bet jis – tikrasis, o ne tariamas *vilties prezidentas*. Nors ir buvo visus ketverius metus neryžtingas, bet – atėjo valanda. Tūkstančiams suteikė vilties, kad dar ne viskas prarasta. Nors mirti galima stovint.

Kaip vertinate, pats buvęs diplomatu, neseniai įvykusį diplomatinį *debošą*, sukelto Antano Valionio?

Deja, A. Valionis pasielgė kaip arogantiškiausias lietuvis. Ir kvailas lietuvis, labai gaila. Tai ir chamizmas, ir aklumas. Laimė, prezidentė D. Grybauskaitė žaibiškai sureagavo. A. Valionis buvo priverstas atsistatydinti, ir latviai mirtinai neįsiseidė. O juk tokie demaršai būna karų dingstys. To dar betrūko – įžeisti latvius tą šventą dieną, kai jie pagaliau susilaukė ilgai laukto prezidento žingsnio. Ir pravirko iš laimės (per 70 proc. tą naktį užmigo laimingi). Tokie pareiškimai nubraukia dešimtmečius. Mūsų šią kalbą būtų galima užbraukti, po šių buvusio Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos vadovo „išminties“ perlių. Tai palidija, kas mus valdo. Jokio brangiausio kaimyno kultūros pažinimo (vadinasi, ir sava labai žema), jokio supratimo, kas yra mūsų istorija, psichologija. Beje, į Latviją negalima skirti latvių kalbos nemokančio pasiuntinio.

Ar pagalvojote apie politiko karjerą Lietuvoje ar Latvijoje, ar mieslėnė stebėtojo, publicisto, filosofo duona?

Aš visą gyvenimą vaduojuosi iš politikos. Ne visuomet pavyksta. Laimė, rašymo aistra, lydėjusi nuo paauglystės, pagaliau įveikė visas kliūtis.

Vystomojo bendradarbiavimo projektas „Šalčininkai – kaip Šalčia!“

Projektas skirtas pasitikti ir pagerbti Šalčininkų vardo pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose 700-metį (projekto įgyvendinimo sutartis Nr. 203-11-VBPDD, Vilnius, 2011-06-15)

Ilona ŠEDIENĖ, Dieveniškės

Dieveniškių technologijų ir verslo mokykla sėkmingai įgyvendino LR užsienio reikalų ministerijos finansuotą vystomojo bendradarbiavimo projektą „Šalčininkai – kaip Šalčia!“, skirtą Baltarusijos ir Lietuvos 15–19 metų jaunimui ir juos ugdančioms mokytojoms bei švietimo ir vietos savivaldos institucijų darbuotojams. Jis įprasmino istorines abiejų valstybių sąsajas, sujungė abiejų šalių atstovų bendruomenės bendro istorinio paveldo puoselėjimo, kultūrinio bendradarbiavimo, pasienio regionų ryšių vystymo, jaunimo istorinio švietimo, jaunimo iniciatyvumo stiprinimo idėjomis. Projektas įgyvendintas dviem susijusiomis iniciatyvomis – tarptautine jaunimo stovykla ir jubiliejinio renginiu.

Apie stovyklą

2011 m. birželio 27 d. – liepos 3 d. Dieveniškių technologijų ir verslo mokykla organizavo tarptautinę stovyklą „Šalčininkai – kaip Šalčia!“, skirtą Šalčininkų vardo 700 metinėms.

Stovykla yra vystomojo bendradarbiavimo projekto „Šalčininkai – kaip Šalčia!“ esminė dalis. Projektą finansuoja Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija.

Stovykloje dalyvavo mokiniai ir mokytojai iš Vidžių valstybinio technikos profesinio koledžo (Baltarusija), Rimdžiūnų vidurinės mokyklos lietuvių dėstoma kalba (Baltarusija), Lydos visuomeninės organizacijos „Rūta“, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos, Šalčininkų J. Sniadeckio gimnazijos, Čiužia-kampio pagrindinės mokyklos, Dieveniškių „Ryto“ vidurinės mokyklos, Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos, Varėnos kultūros namų ansamblio merginos kartu su vadove, Varėnos kultūros centro vyr. specialiste etnografe Lina Būdiene.

Veikla per stovyklą vyko taip, kad partneriai iš Baltarusijos ir Lietuvos jaunimo ir jų ugdytojų komandos galėtų susipažinti su bendrais istoriniais LDK objektais (Dieveniškių apylinkėse, Šalčininkų rajone, maršrute Dieveniškės–Panemunės pilys–Palanga–Klaipėdos uostas–Trakai–Kernavė–Vilnius) projekto dalyviai susipažino su LDK paveldo objektais – Raudondvario Tiškevičių rūmais, Palemono kalnu, Belvederio dvaru, Gedimino kapo piliakalniu, Velionės dvaro sodyba, Raudonės pilimi, Panemunės pilimi. Taip pat aplankė Palangą ir Gintaro muziejų, Klaipėdos uostą ir Jūrų muziejų, Trakų pilį, Kernavę, Gedimino pilį. Per visą pažintinę kelionę vyko tarpkultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo interaktyvios pamokos, diskutuojama tema „Paveldas ir tradicijos“. Amatų ir tradicijų dirbtuvių metu dalyviai nusirėšo juostas, toliau mokėsi kupolinių dainų. Pamokoms pasirinktos tokios vietos kaip piliakalniai ar piliių papėdės kūrė autentiškumo atmosferą ir leido įsijausti į stovyklos temą – LDK paveldo pažinimą, tradicijų gyvinimą.

Pirmąją stovyklos dieną dalyviai pažindinosi, mokėsi susitelkti ir susikalbėti dalyvaudami mokomosiose veiklose – „Lapas ant galvos“, „Atminties gyvatė“, „Domino“, „Stebuklinga lazdelė“. Besirušiant Rasų ciklo uždarymui – Kupolių šventei – vakare vyko tradicinių šokių pamoka, kurią nuotaikingai vedė folkloro ansamblis „Laukis“ (vadovė Lijana Šarkaitė-Vilums).

Lauko diena Norviliškių pilies komplekse – antroji stovyklos diena. Kartu su dalykinėmis grupės glaudinimo ir bendradarbiavimo veiklomis („Kalkulatoriumi“, „Kėdėmis“), pilyje vyko amatų ir tradicijų dirbtuvės, kurias vedė Technologijų ir verslo mokyklos dailės mokytoja Renata Bartkevič. Kiekvienas dalyvis pramoko rišti pinikus, pasigamino apyrankes, gavo savarankiško darbo poromis užduotį – nusirėšti diržą – juostą. Vakare vėl skambėjo „Laukio“ vedamos tradicinės kupolių dainos, ratelių ir šokių ritmuose švietė šypsenos ir aidėjo juokas. Baltųjų birželio naktų sutemas vėlyvą vakaro metą varstė ir šiuolaikinės muzikos saskambiai diskotekoje. Nenuilstantys stovyklautojai derino tradicijų mokymąsi su šiuolaikinio jaunimo kultūra, todėl tiek Lietuvos, tiek Baltarusijos atstovai noriai organizavo jiems įprastas laisvalaikio leidimo formas – šokius, žaidimus.

Trečiąją ir ketvirtąją stovyklos dienas stovyklautojai praleido „mokykloje ant ratų“. Per kelionę autobusu maršrutu Dieveniškės–Panemunės pilys–Palanga–Klaipėdos uostas–Trakai–Kernavė–Vilnius projekto dalyviai susipažino su LDK paveldo objektais – Raudondvario Tiškevičių rūmais, Palemono kalnu, Belvederio dvaru, Gedimino kapo piliakalniu, Velionės dvaro sodyba, Raudonės pilimi, Panemunės pilimi. Taip pat aplankė Palangą ir Gintaro muziejų, Klaipėdos uostą ir Jūrų muziejų, Trakų pilį, Kernavę, Gedimino pilį. Per visą pažintinę kelionę vyko tarpkultūrinio bendravimo ir bendradarbiavimo interaktyvios pamokos, diskutuojama tema „Paveldas ir tradicijos“. Amatų ir tradicijų dirbtuvių metu dalyviai nusirėšo juostas, toliau mokėsi kupolinių dainų. Pamokoms pasirinktos tokios vietos kaip piliakalniai ar piliių papėdės kūrė autentiškumo atmosferą ir leido įsijausti į stovyklos temą – LDK paveldo pažinimą, tradicijų gyvinimą.

Po turiningos dviejų dienų kelionės penktąją stovyklos dieną jaunimas aktyviai dalyvavo tarptautinėje spartakiadoje smiginio, krepšinio, maišų nešimo rungtyse. O po pietų kartu su asociacijos „Matrūnėlė“ lietuvių tradicinės kultūros stovyklos „Pažink save“ dalyviais, vadovaujami Vilniaus etnografinio ansamblio „Laukis“ ir ekspertės etnologės Nijolės Balčiūnienės, mokydami šventę senovinę Rasų–Kupolių šventę pievoje prie Gaujos upės. Inscenizuotoje šventėje dalyvavo humanitarinių mokslų daktaras, kalbininkas Kazimieras Garšva, Poškonų ir Dieveniškių „Ryto“ mokyklų bendruomenės.

Šeštoji diena, liepos 2-oji, buvo apdovanojama saule eitynių metu, palydėta žaibais ir griausmais vykstant konferencijai, gausia ir ilga liūtimi renginiui pasibaigus. Vėliau – „Nemiego“, šokių pasivaikščiojimų ir atradimų naktis.

Septintoji diena, baigiamoji daugumai dalyvių, verkė lietaus ašaromis. Prie Moko akmens buvo „paaukota“ padėka už „Šalčininkai – kaip Šalčia!“ stovykloje įgytą patyrimą, įveiktas „Voratinklis“ – vartai iš projekto pasaulio į kiekvieno dalyvio įprastą kasdieninę aplinką.

„Baltica 2011“ festivalio koncertas Vilniaus Kongresų rūmuose ir pasivaikščiojimas Vilniaus senamiesčiu jau išsigiedrijusiame Vilniuje – tai baigiamosios bendros akimirkos į projekto pradžią dėl vizų režimo vėlavusiems dalyviams iš Vidžių.

Aštuntoji diena, pradėta dalykiniais

Moka akmuo Dieveniškėse klausosi stovyklautojų padėkų. Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos nuotr.

pusryčiais Norviliškių pilyje, užbaigta pokalbiu Dieveniškių istorinio regioninio parko direkcijoje, buvo skirta bendradarbiavimo tarp Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos ir Vidžių valstybinio profesinio technikos koledžo perspektyvoms išvelgti ir apibendrinti.

Liepos 2-oji – jubiliejinis renginys Šalčininkuose

Liepos 2-ąją Šalčininkuose pagerbtas šio miesto vietovardžio paminėjimo 700-ųjų metų jubiliejus. Ši šventė buvo baigiamasis ir kulminacinis vystomojo bendradarbiavimo projekto „Šalčininkai – kaip Šalčia!“ renginys. Dvi dalys – eitynės ir konferencija – Lietuvos valstybingumui svarbią datą garsino bendromis projekto organizatorių ir dalyvių bei projekto idėją supratusių ir palaikiusių institucijų bei pavienių pareigūnų ir piliečių jėgomis. Tiek eitynės, tiek konferenciją organizuoti drauge su projekto „Šalčininkai – kaip Šalčia!“ sumanytojais – Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos komandai vadovavusia direktore Ilona Šedienė – ėmėsi ir, pasidalinę atsakomybę, įgyvendino Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius Vidmantas Žilius bei jaunųjų šaulių Šalčininkų rajone globėjas Eimantas Tamulynas. Idėja suvienijo ne tik jame tiesiogiai dalyvavusiuosius, bet ir tuos, kurie neabejingi istorinei tiesai, buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, dabartinės Lietuvos – o joje ir Šalčininkų krašto – kalbos ir kultūros paveldui, baltiškosioms tradicijoms, Tėvynės ir krašto atečiai ir klestėjimui. Be to, šio sumanymo įgyvendinimas – tai įrodymas, kad nors ir negausi, tačiau darni, susitelkusi ir ryžtinga iniciatyvių žmonių grupė gali tapti darbinga ir vaisinga jėga, pritraukiančia minias pasekėjų. Kartu šis sėkmingas sambūris – tai įrodymas ir viltis, kad būtina Lietuvos valstybingumui tvirtinti pilietinė santalka Šalčininkų rajone įmanoma ir artimoje ateityje galima pakartoti vienijantis į kitų – tautinių, bendruomeninių ir pan. – iniciatyvų įgyvendinimą.

Šventė garsinta lietuvių ir baltarusių kalbomis. Ją puošė tautiniai lietuvių ir baltarusių kostiumai. Šiais simboliais įtvirtinta projekto mintis apie dviejų tautų nedalomą indėlį į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės klestėjimą ir stiprybę, apie išlikusią ir išsaugotą baltiškiosios kultūros paveldą etniniame LDK areale.

Šventės dalyvius konferencijoje sveikino LR užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis, Seimo nariai Rytas Kupčinskas ir Kazimieras Uoka, Šalčininkų rajono savivaldybės vicemeras Andžej Andruškevič, Vitebsko apskritys Breslaujos rajono Vidžių valstybinio profesinio technikos koledžo direktorius Michailas Smirnovas, Kauno miesto savivaldybės tarybos narys Gediminas Žukauskas, Julius Panka (Lietuvių tautinio jaunimo sąjungos pirmininkas), atsargos pulkininkas Arūnas

Dudavičius, Šalčininkų rajono „Vilnios“ draugijos skyriaus pirmininkas Vidmantas Žilius, Jaunųjų šaulių atstovas Eimantas Tamulynas.

Konferencijos diskusijai pranešimus parengė ir auditorijai pritaikė Tomas Baranauskas, istorikas, lektorius, publicistas (<http://alkas.lt/2011/07/02/salcininku-istorijos-pradzia-%E2%80%93-laisves-kovos/#more-25616>); Gintaras Songaila, LR Seimo narys, tautininkas (<http://alkas.lt/2011/07/05/g-songaila-bukime-verti-savo-proteviu-kasdieniniame-gyvenime/>); Kazimieras Garšva, profesorius, habilituotas mokslų daktaras, kalbininkas.

LR Seimo narys Rytas Kupčinskas, sąjūdielis, globojo į minėjamą susiruošusius kitų rajonų ir Kauno delegatus. Didžiausią Lietuvoje valstybinę vėliavą šalčininkiečiams jubiliejaus šventei perdavė Anykščių Antano Vienuolio gimnazija. Konferenciją apibendrino humanitarinių mokslų daktaras Romas Batūra. Eitynės ir konferenciją daina spalvino svečiai: folklorinis ansamblis „Raskila“, liaudies dainų grupė „Gija“, Lietuvai pagražinti draugijos folkloro ansamblis „Giedra“, Vilniaus „Gabijos“ gimnazijos pirmokų ir jų draugų ansamblis, Vilniaus miesto etnografinis ansamblis „Laukis“ ir Varėnos kultūros centro folklorinis merginų ansamblis, Kultūros rėmimo fondo finansuotos Poškonų bendruomenės „Matrūnėlė“ organizuotos etnokultūros stovyklos „Pažink save“ dalyviai. Konferencijoje skambėjo konkurso „Upytėlė teka, upytėlė plaukia... Valstybingumo gyvasties šaltiniai“ nominantų eilės ir ištraukos iš rašinių, atspindinčių jaunų Šalčininkų rajono gyventojų pilietinę savivoką, etnokultūrinį tapatumą. Bendraminčius burti padėjo ir projektą globojo „Vilnios“ draugijos pirmininkas Kazimieras Garšva, „Vilnios“ draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė, informacinius vartus atvėrė www.alkas.lt, www.voruta.lt, www.etnokultura.lt, www.salcininkai.lt. Į jubiliejaus šventės organizacinius darbus įsiliejo jaunieji Dieveniškių krašto patriotai – Dieveniškių „Ryto“ vidurinės mokyklos 15 laidos abiturientai, visa Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos bendruomenė.

Esame dėkingi projektą palaikiusiems: UAB Pakruojos parkams (patalpos); VSAT Dieveniškių užkardai (transportas); Šalčininkų rajono savivaldybės Kultūros centrui (patalpos); LR Seimui (transportas); LR užsienio reikalų ministerijai, Vystomojo bendradarbiavimo skyriui, Lietuvos ambasada Baltarusijoje (vizų projekto dalyviams išdavimas skubos tvarka); Anykščių rajono savivaldybei (transportas); Anykščių Antano Vienuolio gimnazijai (vėliava); Šalčininkų policijos komisariatui (eismo tvarkos užtikrinimas).

Plačiai renginį aprašo ir nuotraukomis iliustruoja: <http://www.voruta.lt/didziausia-lietuvos-trispalve-apjuose-salcininku-700-meti/> <http://alkas.lt/2011/07/02/salcininku-700-metis-minetas-lietuviskai/#more-25634>; <http://dieveniskes.info/2011/07/03/salcininku-700-metis-minetas-lietuviskai/#more-560>

Patys muša, patys rėkia?

Žavinta BUTVILIENĖ, Dieveniškės, Šalčininkų r.

Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos bazėje įgyvendinamas etnokultūrinio pobūdžio Lietuvos tautinio jaunimo sąjungos projektas – stovykla „Mūsų šaknys – baltai“ (iš dalies finansuojamas LR kultūros rėmimo fondo). Puikiai organizuojama ir turininga švietėjiška veikla jungia Dieveniškių ir Šalčininkų krašto jaunimą, Sąjungos narius, brolius ir seses iš Latvijos. Latvių kalbos, baltiškų amatų, kultūros ir istorijos bei krašto pažinimo pamokos vyksta tiek mokyklos teritorijoje, tiek Dieveniškių istorinio regioninio parko gražiausiose vietose. Dalyvių amžius – jauni ir širdyje jauni. Stovyklos dalyviai talkina ir Lietuvos tarmių atlaso rengėjams, rinkdami kalbinius faktus Dieveniškių parapijoje. Stovyklos pabaigoje numatytas įgytas žinias, igūdžius apibendrinantis ir įvertinantis egzaminas.

Projektas „Mūsų šaknys – baltai“ įaudrino pigių sensacijų medžiotojus, kurstančius nesantaiką tarp ramių ir sveikai mąstančių Pietryčių Lietuvos gyventojų ir bendrai tarp visos Lietuvos piliečių. Į visas puses mėtomos etiketės *radikalai, nacionalistai, ekstremistai, nacistai* ir pan., veiklos pobūdžiui prisegtas politinės pakraipos šleifas, o www.delfi.lt portalo tendencingi straipsniai šia tema – jau siekia beveik tūkstantį komentarų. Neatsilieka ir „Lietuvos ryto“ televizija, kai kurios radijo stotys su „rūgščiomis žiniomis“, iš paskos klibinkščiuoja „Vesti Šalči“ (Nr.57/2011-07-29). „Sugedusio telefono“ principu iškraipyti tikrovės atspindžiai neliudija to, kas iš tiesų vyko liepos 27-31 dienomis Dieveniškėse, o tik aistrina toli nuo įvykių centro esančius, politikuoti mėgstančius Lietuvos piliečius, tiek eilinius,

tiek valdžioje esančius.

Baltų kultūros besimokančiuosius čia ir dabar stovykloje „Mūsų šaknys – baltai“ įtraukia veiklų įvairovė, bendravimo ir atradimų džiaugsmas. Dienotvarkėje – pynimas, verpimas, siuvimas, audimas, iškylos, poezija, kinas, latvių kalbos pamokos, karybos rekonstrukcija, sutartinių mokslas – tik spėk sukstis... Tie, kurie čia, Dieveniškėse, nuolat ir nuo seno gyvena, save laiko vietiniais. Tiek atostogaujantis jaunimas iš Dieveniškėse esančių dviejų vidurinių ir profesinės mokyklų, studentai dieveniškėčiai ir poškoniečiai bei šalčininkiečiai, tiek jų tėvai ir kiti vietos bendruomenės nariai nesupranta, kuo piktnasi žiniasklaida, dėl ko aikčioja ir gąsdinasi politikieriai. Jie klausia – ar mes keliame pavojų, ar mūsų vaikai, ar jų draugai kelia pavojų vieni kitiems? Juk tarp stovyklaujančių yra ir jaunimas, kurių pavardės nelietuviškomis galūnėmis, tokių, kurių šeimos kalba – ne lietuvių. Jiems stovykloje jauku ir nekeista, kad viena iš vidaus taisyklių – nekalbėti slaviškai ar germaniškai. Nuostata stovyklaujant susikalbėti lietuviškai ir latviškai atvira ir tvirta – norint išmokti, reikia vartoti. (O stovykla – baltiško pobūdžio. Juk ir įsirašius į populiariomis visoje Europoje tapusias anglų kalbos mokomąsias stovyklas kalbame tik ta kalba, kuria norime išmokti susikalbėti...). Burnos praplovimo muilu, pavartojus keiksmazodžius, procedūros kaip bausmės įrašymas į stovyklos drausmės kodeksą – alegorinis ir žaismingas. Tai būdinga jaunimo sambūriams. Pati stovyklos organizavimo metodika – demokratinė, tad kam nepriimtinos taisyklės – nedalyvauja, o sutikę dalyvauti – išbando save laikyda-

Viduramžių kovų rekonstrukcija patraukė dalyvių dėmesį

Baltiškios apeigos

miesi susitarimų. Juk ne mažiau sunkus kai kuriems paaugliams priesaikas paklusti ir kitoms drausmė – rūkymą, teritorijos laikymąsi, ramybės laiką ir pan. – reglamentuojančioms taisyklėms.

Stovyklos idėja nudžiugino palaikančiąsias vietos institucijas – pasiilgome veiklaus, atsakingo, susipratusio jaunimo, sumaniai patiems sau vadovaujančio, gebančio suburti bendraminčius pozityviai, o ne destruktiviai veiklai. Tiek Dieveniškių pasienio užkarda su vadu Remigijum Švelnia, tiek Dieveniškių girininkija, tiek parapiją ganantis Domas Valančiauskas, kaip ir Šalčininkų policijos komisariato bei Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos bei Šalčininkų 11-osios Šaulių kuopos atstovai atidarymo metu džiaugėsi tapatumo su valstybe ir jos ištakomis ieškančiais jaunaisiais Lietuvos ir Latvijos piliečiais. Vertingu lingvistiniu paveldu

– dieveniškėčių šnekta – susirūpinę profesoriai kalbininkai Alvydas Butkus ir Kazimieras Garšva kvietė jaunimą ištraukti į tarmių atlaso kūrimą. Pagarbą Lietuvos valstybinei vėliavai per atidarymą atidavę uniformuoti pareigūnai pakluso savo pareigai. Atidaryme dalyvavo ir žiniasklaidos atstovai. Deja, nors matė ir girdėjo tiek, kiek ir mes, vadino tai kitaip... T. y. pravardžiavo ir tomiš pravardėmis gąsdino save bei Lietuvą... Žodžio ir nuomonės laisvė, žinoma, tegyvuoja, tačiau pareiga atsakyti už šmeižtą yra privaloma tiek institucijai, tiek asmeniui... Visų dalyvių vardu apgailstaujame, kaip ir premjeras A. Kubilius, dėl įvykių Norvegijoje, ir džiaugiamės, kad, ačiū Dievui, panašių į juos socialinių sutrikimų požymių Lietuvoje, taip pat ir Dieveniškėse nėra.

Rasos Markauskaitės nuotr.

Lietuvos fotomenininkai

Gaudyk akimirkas, kai nepozuojama

Dana ZACHAREVIČIENĖ, Ivona LUKŠA, Trakai

Čiobiškis – prekybos miestelis, iškilęs po Žalgirio ir Pabaisko mūšių. Per čia ėjo vandens ir sausumos keliai, kurie jungė Jonavą, Kauną, Kernavę ir Vilnių. Plečiantis Jonavai bei Širvintoms, Čiobiškis sunyko. Šiame kaime iki šiol yra biblioteka, kultūros namai, paštas, Čiobiškio pagrindinė mokykla ir specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai. Čiobiškio kaimas nuostabus, gyventojai darbštūs ir draugiški. Įamžinti šios vietovės grožį pasiryžo kraštiečiai, širvintiškis Jonas LUCIŪNAS.

Nuotraukų ir albumų pristatymas

Širvintose vyko tarptautinio folkloro festivalio „Suprašė žvirblalis“ renginiai. Šventė prasidėjo liepos 1 d. kraštiečio Jono Lučiūno fotografijų „Čiobiškio portretas“ bei fotografijų albumo „Čiobiškio portretas“ ir „Lietuvos peizažas“ parodos atidarymu ir šių albumų pristatymu Širvintų kultūros centre. Fotografo, savo kūrinuose jautriai perteikiančio gimtojo krašto, jo žmonių gyvenimą, aplinką, grožį, paroda sulaukė gausaus lankytojų dėmesio. Pats autorius taip pat tarė kelis žodžius apie fotoalbumą: „Albumas „Čiobiškio portretas“ stengiasi parodyti kraštiečių gyvenimą nuo kūdikystės iki senatvės: jų aplinką, buitį, darbą ir šventes, džiaugsmo ir liūdesio nuotaikas, pagarbą talentui, krašto šviesuoliams“. Širvintų rajono savivaldybės meras Vincas Jasiukevičius kūrėjui įteikė Širvintų rajono savivaldybės padėką, padėkos žodžius tarė Širvintų rajono savivaldybės administracijos direktorė Elena Davidavičienė, Gelvonų ir Čiobiškio parapijos klebonas Vilius Kiškis, Čiobiškio krašto saviveiklininkai, bendruomenės atstovai.

Naujas fotografijų albumas

„Čiobiškio portretas“ – tai neseniai išleistas fotoalbumas, atspindintis 1965–2011 m. Čiobiškio kraštiečių gyvenimą, darbus, šventes ir jų nuotaikas. J. Lučiūno nuotraukose galima pamatyti įvairiausių vaizdų. Autorius pasakojo, kartą fotografuodamas išgirdo gero žmogaus gerą patarimą – „gaudyk akimirkas, kai nepozuojama“, nuo to laiko fotografas stengiasi vykdyti jam skirtus palinkėjimus, kitaip tariant gauda akimirkas. Fotografijos knyga puošia

Širvintiškis Jonas Lučiūnas (kairėje) dešimtis metų paskyrė savojo krašto ir jame gyvenančių žmonių fotografavimui. Visa tai sugulė į „Čiobiškio portretą“

167 nuotraukos. Leidinys skiriamas Čiobiškio krašto žmonėms. Fotoalbume dažnos nuotraukos iš kultūros renginių, o tai paaiškina, kad Čiobiškio gyventojų neatsiejama gyvenimo dalis – kultūros renginiai. Fotoalbumo viršelį puošia autoriaus užfiksuotas Čiobiškio kaimo vaizdas skrendant oro balionu. Visas fotoalbumas susideda iš 176 puslapių, iš kurių paskutiniuosius puošia Marijos Sigitos Lukaševičienės, Čiobiškio seniūno Virginijaus Niekio ir Širvintų rajono savivaldybės mero Kęstučio Pakalnio padėkos už gražų darbą ir geriausių linkėjimų žodžiai, skirti fotografui Jonui Lučiūnui.

Autoriaus gyvenimo kelias

Jonas Lučiūnas gimė 1947 m. Širvintų r., Lapelių k. Fotografiją susidomėjo dar jaunystėje. Mokėsi Lapelių pradinėje mokykloje. Vidurinę išsilavinimą įgijo Musninkų vidurinėje mokykloje. Baigęs mokyklą įstojo į Odesos technologinį institutą Grūdų saugojimo ir perdirbimo technologijos fakultetą. Deja, dėl

motinos mirties ir tėvo ligos negalėjo tęsti mokslų. Mokslus J. Lučiūnas baigė 1976 m. Maskvos kooperacijos institute ir įgijo ekonomisto kvalifikaciją.

Kūrybinio darbo pradžia

Fotografuoti savo gimtąjį kraštą ir jo gyventojus autorius pradėjo nuo 1965 m. Pirmosios trys J. Lučiūno fotoparodos buvo surengtos 1997 m.: „Kelionės po Čekiją akimirks“, „Lietuvos Respublikos Prezidento apsilankymas Trakų rajono prekybos įmonėse“, „Vilnius ir vilniečiai“. Padrąsintas Širvintų rajono kultūros centro darbuotojų 2006 m. fotografas išleido savo pirmąjį nedidelio formato fotografijų albumą „Čiobiškio kraštas“. Po metų buvo išleistas naujas fotografijų albumas „Peizažai“. Dar vienas fotografijų albumas, pavadinimu „Čiobiškio portretas“, išėjo 2011 m. J. Lučiūnas fotografuoti ir filmuoti mokėsi savarankiškai, skaitė teorinius straipsnius, pirkto knygas apie filmų kūrimą, operatoriaus

darbą, prenumeravo fotografijos žurnalus, filmavimo igūdžių mokėsi iš Jono Griciaus. Šis širvintiškis daug pasimokė iš A. Sutkaus, S. Žvirgždo, A. Macijausko, A. Aleksandravičiaus, S. Sevidos. Fotografavimas autoriui – mėgstamas užsiėmimas, viena iš saviraiškos formų. Tokiu būdu J. Lučiūnas atsipalaiduoja. „Po darbo dažnai praleidžiu laiką gamtoje su fotoaparatu. Gal todėl ir vienas pagrindinių bei mėgstamų mano fotografijos motyvų – peizažai“ – pasakojo jis. J. Lučiūnas tvirtina, jog nėra fotodokumentininkas. Žmones fotografuoti jam įdomu, tačiau daugiau žavi gamta, peizažų didybė. Savo fotografijose autorius siekia parodyti gamtos grožį, mėgsta kurti panoramines peizažų fotografijas. Peizažus fotografuoja tik spalvota juosta, nes spalva perteikia peizažo nuotaiką. „Stengiuosi atrasti savąjį kelią į fotografijos meną. Dažnai žiūriu į skaitmeniniu būdu sumontuotas fotografijas ir nesuprantu jų kūrimo tikslo,“ – sako fotografas.

Emilijos Stankevičienės nuotr.

Lietuvos ir Rusijos sutarties 20-metis

Aukštasis vakar dienos gaidas išgirdus šiandien

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius*Atkelta iš 1 p.*

B. Jelciną buvus „uola“ („glyba“), man norėjosi ši titulą suteikti dviems renginio dalyviams – būtent Afanasjevui ir prof. Vytautui Landsbergiui. Pirmasis, regis, tiesiogiai šios sutarties parengime ir pasirašyme nedalyvavęs – „tik“ skelbęs istorinę tiesą kaip 1989–1992 m. SSRS liaudies deputatas, judėjimo „Demokratinė Rusija“ pirmininkas ir pan. (būtent jį nuopelnus viešinant slaptuosius – ir slėptuosius – Molotovo-Ribbentropo pakto protokolus pažymėjo Bronius Genzelis). Savo pasisakymą J. Afanasjevas pradėjo nuo simbolių reikšmės: kai Liaudies deputatų suvažiavime pasisakęs kritiškai ir prieš deputatus, ir prieš patį Gorbačiova, grįždamas iš tribūnos iš visų eilių girdėjęs tik „šnypštimą“, tad atsisėdo tuščių kėdžių „saloj“, jautęsis vienišas tarp visų, bet stai ga prie jo išikūręs dar vienas žmogus – tai buvo Vytautas Landsbergis; ir nuo tada visa Lietuva jį gelbstinti nuo vienišumo pojūčio... Galima įsivaizduot, kaip turi jaustis visuomenėje – bet kurioje, o tuo labiau toje, kur ir „istorinė tiesa“ valdžios įsakais nustatoma (J. Afanasjevas pateikė pavyzdį, kad Rusijos valstybingumo pradžios datą savo įsaku „nustatė“ prezidentas V. Medvedevas, neatsižvelgdamas į istorikų nuomone) – žmogus, skelbiantis: man Tiesa aukščiau už Tėvynę; o tai buvo pasakyta ir per šį renginį...

Taigi regiu ši kuklų, o kartu didingą žmogų kaip vienareikšmį – jokių užslėptų klotų neturintį – Tiesos ieškotoją ir gynėją. Tuo tarpu antroji „uola“ – V. Landsbergis savo moralinį tvirtumą jau ir gudrumu gali paremti. Štai ir besidalijant prisiminimais apie sutarties pasirašymo peripetijas, 1990-1991 m. derybų su SSRS delegacijos pirminko, 1991 m. liepos 29-osios sutarties tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų signataro V. Landsbergio diplomatinė meistrystė irgi buvo išryškinta. Lietuvos delegacija buvo parengusi tris sutarties preambulės variantus: pirmoje minima SSSR įvykdyta aneksija ir okupacija, antroje – tik aneksija, trečioje – neminama nei viena, nei kita... Su B. Jelcinu pavykę sutarti dėl antrosios preambulės, bet štai Kremliuje jau sėdus pasirašyti dokumentų, Rusijos prezidentas pareiškė: kai kurie jo delegacijos nariai nesutinka minėti aneksijos...; reikalas strigo. Ir tada mūsų šalies vadovas ištare: „Gospodin Jelcin, vy ved“ čestnyj čelovek, vy chotite vesti čestnuju politiku...“ (derybų delegacijos nario Valdemaro Katkaus liudijimas) – taip Lietuva laimėjo didelę diplomatinę pergalę.

Renginio programėlėje tuos istorinius įvykius liudijo dvi nuotraukos: 1991 m. liepos 29 d. Maskvoje, Kremliuje su V. Landsbergiu ir B. Jelcinu abiejų delega-

cijų priešakyje ir – 1992 m. gegužės 4 d. jau Vilniuje – toje pačioje Seimo salėje (dabar – Konstitucijos), kurioje minėta sukaktis, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis ir Rusijos Federacijos Prezidento B. Jelcino specialus atstovas, užsienio reikalų ministro pirmasis pavaduotojas Fiodoras Šelovas-Kovediajevas pasirašo protokolą dėl pasikeitimo šios sutarties ratifikavimo raštais...

Su pagarba minint anas ryžto, sutelktumo, gyvenimo tautos ir asmeninės laisvės idėjomis Lietuvoje dienas, prisiminta ir tokia, jau pakilusi, Lietuvai solidarumą reiškianti Rusija, bent jau aiškiai regėtos (nes irgi į aikštes išėjusios) jos demokratinės jėgos. Ne vieno kalbėtojo – štai ir sveikinimo žodžiu renginį pradėjusio Seimo nario, Seimo Pirmininko pavaduotojo, o tuomet – Lietuvos Respublikos derybų su Rusijos Federacija delegacijos vadovo Česlovo Stankevičiaus – minėtas dažnai sklandęs šūkis: „Už jūsų ir mūsų laisvę!“. Tuo tarpu į šiandieninę SSSR teisių perėmėją (ar *tesėją* – šį terminą teigė S. Pečeliūnas) žvelgta su nerimu ir priekaištais. Žinia, gero nežadantis simptomas buvo ir tai, kad nesulaukta nė vieno oficialaus šios šalies atstovo – į tai ypač kritiškai sureagavo Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas, buvęs oficialios delegacijos narys pasirašant minimą sutartį Emanuelis Zingeris; du maskviečiai Lietuvos bičiuliai viešėjo,

taip sakant, privačiai (tiesa, vėliau patikslinta, kad dalyvaujas ir Rusijos Federacijos ambasados darbuotojas)... O ir dabartinė politinė visuomeninė situacija Rusijoje, jos santykių su visomis Baltijos šalimis stilius pelnė karčių žodžių. V. Landsbergis apgailėstavo, kad „Rusija prarado demokratijos perspektyvą ir liko pasaulio problema“... Rusijoje nuskambantys okupacijos Lietuvoje neigimai neramino Užsienio reikalų ministrą Audronių Ažubalį, beje, taip pat prieš dvidešimt metų dalyvavęs oficialioje delegacijoje pasirašant sutartį tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos.

Dvidešimtmečio paminėjimas įtraukė ir daugiau kalbėtojų (VU Istorijos fakulteto dekanas prof. Zenonas Butkus lygino 1920 m. ir 1991 m. sutartis tarp Lietuvos ir Rusijos, Nikolajus Medvedevas prisiminė bendrystę su Rusijos demokratinėmis jėgomis ir kt.), aprėpė įvairius temos atsišakojimus (ir kitus reikšmingus anuometinius Lietuvos diplomatinės laimėjimus Rusijos „fronte“ – sovietų armijos išvedimą, ir būtają Vakarų baimę bei persergėjimus nepakenkti Gorbačioviui, ir – kaip šiandieninį šios pragmatinės politikos aidą – Austrijos akibrokštą Lietuvos teisėsaugai ir kt.) O visi išpūdžiai man susivedė į aukštesnės – istorinės, moralinės, egzistencinės – gaidos nuskambėjimą virš smulkios kasdienos...

Muziejus laikraštyje Nr. 26 (183)**Karaimų tautiniai rūbai ir papuošalai**

2010 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo dailininko C.Valensi paveikslą „Mergina rytietiškais rūbais“. Tai ir tapo paskata plačiau panagrinėti karaimų tautinių rūbų ir papuošalų raidą.

Istorikas Romualdas Firkovičius savo straipsnyje „Karaimų medžiaginės kultūros elementai Trakuose“ („Galvė“, 1989 m. Nr.99) yra rašęs, kad jau XVIII a. karaimų tarpe tautiniai rūbai tampa nepopuliariūs. Greičiausiai dėl šios priežasties tuomet karaimų apranga jau nebesiskyrė nuo vietos gyventojų. Krymo karaimai kiek ilgiau išsaugojo savo tautinius rūbus, kurių stilius buvo rytietiškas, būdingas vietos senbuvams.

1989 m. organizuojant tarptautinį karaimų susitikimą Lietuvoje, pagal išlikusias senas fononuotraukas ir išlikusius tautinių rūbų fragmentus, tautiniai kostiumai buvo vėl atkurti.

Vyriškas karaimų tautinis kostiumas buvo siuvasas iš kelių rūšių medžiagos. Apatiniai marškiniai ir kelnės buvo siuvasi iš drobės, viršutinės plačios kelnės, palaidinė ir chalatas – iš šilko arba satino. Apsivilkus, chalatas sujuosiamas ilga šilkinė juosta arba įvairiais metalais kalinėtu diržu. Ant chalato apsielkamas dailiai išsiuvinėtas trumpas neužsagstomas

Paveikslas. C.Valensi. Mergina rytietiškais rūbais. Italija, XIX a. pab. O.Ševelio nuotr.

švarkelis. Tautinis vyrų galvos apdangalas – juoda apvali ir neaukšta avikailio kepurė. Tokie galvos apdangalai, tarp senosios kartos atstovų, išlikę iki šių dienų. Be šių kepurėlių dėvėjo taip pat konuso formos kepuraites plokščiu viršumi, paprastai raudonos ar avietinės spalvos. Avėjo karaimai ožkenos batus su odiniais storapadžiais kaliošais. Žemdirbių tarpe buvo populiarios naginės, pagamintos iš neišdirbtos odos. Prieš apsiaunant į jas buvo įdedama šieno. Šventinė avalynė – ilgaauliai batai, pagaminti iš aukštos kokybės odos.

Šventiniai vyrų drabužiai buvo išsiuvinėti aukso ir sidabro siūlais, geometriniais arba augaliniais ornamentais. Vyrai karaimai papuošalų nenešiodavo, tačiau pasitvirtintys žmonės dažnai nešiodavo žiedą, puoštą pusbrangiais akmenimis, kadangi tikėta jų apsaugine galia.

Moterišką karaimės kostiumą sudaro apatiniai baltiniai, viršutinė suknelė, palaidinukė ir viršutinis kaftanas. Suknelė buvo siuvasa ilga, jos apačia buvo puošama dekoratyvine juoste. Apsivilkus suknelę, susijuosdavo plačia juosta su dviguba metaline sagtimi. Ant viršaus buvo apsielkamas trumpas, puošnias išsiuvinėtas, neužsagstomas švarkelis. Atvirą suknelės priekį pridengdavo ažūrinis

Diržo sagtis.Ukraina. Metalas, XIX a. II p.

tinkleliu, puoštu perliukais arba biserio karoliukais. Apatinė tinklelio dalis buvo puošiama smulkiomis monetomis. Galvą puošdavo neaukšta apvalia kepuraitė – fezu, kurios viršus būdavo puošnias išsiuvinėtas. Prie tautinio kostiumo karaimės moterys avėjo batelius arba ilgaaulius pasiuvintus ožkos odos batus. Kasdienėje buityje moterys avėjo megztus, odiniu padu kambarinius batelius. Esant dargatam orui avėjo sandalų tipo avalynę, su storu mediniu padu.

Kasdieniniai karaimų moterų drabužiai buvo kuklūs, tamsesnių spalvų, o šventiniai labai puošnūs. Šventiniai apdarai buvo labai puoselėjami ir perduodami iš kartos į kartą. Išskirtinę reikšmę karaimės tautiniame kostiume turėjo diržas. Diržo sagtis dažniausiai turėjo vynuogės lapo arba migdolo formą, kadangi šie augalai simbolizuoja vaisingumą ir gyvybę.

Prie sagties buvo tvirtinami įvairių formų pakabučiai, atliekantys mistinę apsauginę funkciją. Karaimų moterys mėgo puoštis auskarais su pakabučiais, kurių gamyboje buvo naudojami brangūs ir pusiau brangūs akmenys. Karaimės tautinis kostiumas puikiai pavaizduotas dailininko Bari Egizo 1939 m. tapytame paveiksle „Sokanti karaimė“. Šio paveikslo kopija atlikta Virginijaus Stančiko eksponuojama muziejuje.

Trakų istorijos muziejuje karaimikos rinkinyje yra sukaupta nemažai papuošalų. Vienas tokių eksponatų yra varinė pasidabruota diržo sagtis, pagaminta XIX a. II p. Vakarų Ukrainoje. Sagtis sudaryta iš dviejų dalių, kurių kiekviena primena migdolo vaisių. Sagties sukabinimą dengia rozetė. Sagtis ir rozetė puoštos augaliniu reljefiniu ornamentu.

Karaimų tautinius rūbus bei papuošalus galima apžiūrėti Trakų istorijos muziejaus ekspozicijoje Salos pilyje bei Karaimų etnografinėje parodoje.

Karaimikos skyriaus vedėja
Alvyra Zagreckaitė

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 27 (184)**Lietuvos ir Žemaitijos vienybės atkūrimas**

Mindaugas (g. apie 1200 m.) – Lietuvos didysis kunigaikštis, taip pat pirmasis Lietuvos karalius. Jo vainikavimo Lietuvos karaliumi diena yra Lietuvos Respublikos valstybinė šventė. Vainikuoti Mindaugą ir jo žmoną Mortą popiežius įpareigojo Kulmo vyskupą Heinrichą Haidenreichą. 1253 m. liepos 6-ąją Mindaugas ir Morta gal specialiai vainikavimo iškilmėmis sumūrytoje pirmojoje Vilniaus katedroje (pasak dalies lietuvių archeologų bei architektūros istorikų), o gal dabartiniame Palatavio pilikalnyje esą stovėjusioje Latavos pilyje (pasak T. Baranausko) buvo vainikuoti (Rygos meistrų nukaldintomis karūnomis) Lietuvos karaliumi ir karaliene. Vilniaus universiteto profesorius, vienintelio Lietuvos karaliaus Mindaugo vainikavimo datos atradėjas Edvardas Gudavičius mano, kad ši ceremonija buvo tylus ir truputį skubotas aktas. Tais tolimalais 1253 metais Mindaugas, ištaikęs atokvėpio akimirką tarp karų, skubėjo užsidėti karaliaus vainiką. Karūnavimo akte, kuriuo Mindaugas dovanuoja žemių vokiečių ordinui ceremonijos proga, išvardyti ir iškilmių svečiai. Ten buvo keli vokiečių ordino riteriai ir magistras, keli pranciškonų vienuoliai. Netrukus po to (1253 m. liepą) mainais už taiką ir Lietuvos valstybės tarptautinį pripažinimą Minda-

gas kryžiuočiams atidavė visą Nadruvą, kai kurias tuometinės Žemaitijos teritorijas ir pusę Dainavos, 1255 m. spalį – visą Lietuvos valdytą Sėlos dalį, o 1259 m. rugpjūčio 7 d. – visą tuometinę Žemaitiją (beveik iki Šventosios rytuose), visą Skalvą ir beveik visą Dainavą.

Prieš 750 metų – 1261 metų rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais Lietuvos karalius Mindaugas nutraukė taiką su Livonijos ordinu ir sudarė sąjungą su žemaičiais, kurie prieš metus – 1260 m. liepos 13 d. sutriuškino Ordino kariuomenę Durbės mūšyje. Lietuvos ir Žemaitijos vienybės atkūrimas yra vertinamas ir kaip Mindaugo, kuris tuo metu oficialiai buvo krikščionis valdovas, atsimitimas nuo krikščionybės – apostazė.

1251 m. Mindaugas (tuomet dar didysis kunigaikštis), siekdamas suskaldyti prieš jį nukreiptą galingą koaliciją ir tuometinio Livonijos ordino (kuris taip pat buvo minėtosios koalicijos narys) magistro Andriaus Štirlando paskatintas ir remiamas, apsikrikštijo kartu su savo šeima ir artimiausiais žmonėmis. Mindaugo krikštą tais pačiais metais pripažino popiežius Inocentas IV. 1251 metų liepos 17 dienos bule popiežius įpareigojo Kulmo vyskupą Haidenreichą vainikuoti Mindaugą karaliumi.

Už pagalbą ir paramą priimant krikštą

Paveikslas. Lietuvos karalius Mindaugas. Dail. R.Petrauskas, XX a. pab. O.Ševelio nuotr.

ir siekiant karaliaus karūnos, Mindaugas Livonijos ordinui užrašė kai kurias žemaičių žemes. Tačiau tose žemėse Ordinui įsitvirtinti buvo sudėtinga. Žemaičiai aktyviai priešinosi, vykdavo susirėmimai. Galiausiai, 1260 m. liepos 13 d. įvyko Durbės mūšis, kuriame žemaičiai sutriuškino Ordino kariuomenę. Šia pergale taip pat pasinaudojo Ordino pavergti kuršiai ir prūsai – jie sukilo prieš Ordiną. Tačiau žemaičiai suprato, kad Durbės mūšio pergalė visiškai Ordino grėsmės nepanaikino – Ordinas

būtų atsigavęs ir toliau tęsęs kovą. Reikėjo pasinaudoti palankiomis Durbės mūšio pergalės pasekmėmis ir toliau kovoti su kryžiuočiais.

Tuo metu, Mindaugo aplinkoje iškilo karaliaus sesėrenas, baltiškosios politikos šalininkas, pagonis kunigaikštis Treniota. Būtent į jį pirmiausiai ir kreipėsi žemaičiai, tikėdamiesi palaikymo. Jie siekė sudaryti sąjungą su Mindaugu ir drauge kovoti prieš Ordiną. Treniota šiam planui pritarė. 1261 metų vasaros pabaigoje pas karalių atvykę žemaičiai jam pasiūlė šią sąjungą. Už tai jie pažadėjo pripažinti Lietuvos karaliaus valdžią. Mindaugas, spaudžiamas Treniotos, pasiūlymą priėmė. Iš Lietuvos buvo išvaryti vokiečių dvasininkai, Mindaugas pradėjo kariauti su Ordinui.

Ordinas, be abejo, šį Lietuvos karaliaus žingsnį pavaizdavo kaip atsimitimą nuo krikščionybės – apostazę. Istoriniai šaltiniai liudija, kad Mindaugas niekada nebuvo nuosirdžiai atsivertęs į krikščionybę – net ir apsikrikštijęs jis atnašavo aukas seniesiems dievams bei laikėsi pagoniškų papročių. Mindaugo krikštas buvo tik formalus. Tačiau oficialiai karalius buvo krikščionis ir jam buvo svarbus krikščioniško valdovo statusas.

Trakų istorijos muziejus dailės, isto-

rinių eksponatų, faljeristikos, filatelijos, numizmatikos rinkiniuose saugo ekspонатus, įamžinančius didžiojo valdovo vardą. Minint Mindaugo karūnavimo dieną muziejus pristato dailininko R. Petrausko sukurtą karaliaus Mindaugo portretą. Tai XX a. pab. sukurtas paveikslas. Ant kartono aliejiniais dažais nutapytas, 63 x 70 cm dydžio dailės kūrinyne vaizduoja vidurinio amžiaus barzdoto, rūstaus veido vyrą. Virš portreto puslankiu užrašas: „REX LITUANIAE MINDAUGUS 1253 1263“. Paveikslas irėmintas 73 x 80 cm dydžio mediniais bronzutais rėmais.

Labiausiai tikėtina, kad sąjungos su žemaičiais ir pradėtos kovos su Ordinui pats Mindaugas nelaikė atsimitimu nuo krikščionybės. Juolab, kad ir tuometinis popiežius Urbonas IV savo 1261 metų bule, kurios buvo skirtos Ordino paramai, nepėikė ir nekritikavo Mindaugo. O 1268 m., praėjus 5 metams po Mindaugo nužudymo, popiežius Klemensas IV viename savo rašte Mindaugą netgi pavadino „šviesaus atminimo“ valdovu.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos bažnyčios istorija

Vyskupu tituluojamas dvasininkas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Tas katalikų dvasininkas – tai Kiprijonas Odinecas (lenk. Cyprian Odyniec, rus. Киприан Одынец). Tačiau apie jį labai stokojama patikimų žinių. „Vorutos“ redakcijos turimo žinyno kopijoje, kuriame rašoma apie šį dvasininką (straipsnio autorius A. Aleksandrovas), nurodytame šaltinyje – Толстой Д. А. „Римский католицизм в России“, т. 2. С. Перебьор, 1876 – apie K. Odinecą tėra trumputė frazėlė 17-tame priede suminėtu Polocko vyskupų sufraganų sąrašelyje: „Odinecas, mirė 1811 m.“

Pasak Motiejiaus Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“ (dalis I – „Raštai“, II, Vilnius, 1972, p. 189) K. Odinecas gimęs 1750 metais. Kilęs iš senos bajorų giminės, labiausiai paplitusios Lietuvoje ir Baltarusijoje.

Tarp žymesniųjų Odineco herbo (yra 3 herbo paveikslai atmainos) atstovų minėtini: kunigaikštis Teodoras Odinecas, kovojęs Švitrigailos pusėje ir mūšyje prie Ašmenos 1433 m. patekęs į Žygimanto Kęstutaičio šalininkų nelaisvę; su totoriais kovojęs Kijevo vaivadijos arklaininkas Jonas Odinecas; Baro konfederacijos dalyvis Aleksandras Odinecas, 1771 m. rugsėjo 23 d. žuvęs mūšyje su rusų kariuomene prie Stalovičių (Stalovičiai – kaimas netoli Baranovičių Baltarusijoje); iš Geistūnų nuo Ašmenos kilęs poetas Antonis Eduardas Odinecas, Vilniaus universiteto auklėtinis, filaretas, Adomo Mickevičiaus bičiulis, 1837–1866 m. gyvendamas Vilniuje, 1840–1860 m. redagavo laikraštį „Kurier Wileński“, į lenkų kalbą išvertė kelias lietuvių liaudies dainas iš Liudviko Rėzos rinkinio. (Apie Odinecų žr.: Hipolit Stupnicki. „Herbarz Polski“. 1855 Lvove, fotografuotinis leidimas, 1998 Wrocław). Kažkoks Odinecas, Vilniaus paseniūnis, XVIII a. antrojoje pusėje pastatė koplyčią Musičių palivarke, Kopylio parapijoje, Slucko apskrityje.

Buvęs Kauno ribinis teisėjas Pranciškus Malachovskis per Trakų apskrities teismą 1842 m. bandė išieškoti 500 sidabro rublių skolą iš buvusio Trakų miesto teisėjo Ildefonso Odineco paveldėtojo, Gineitiškių dvarininko Vladislavo Odineco (tik nežinia kokių Gineitiškių: anuometinėje Trakų apskrityje buvo, o dabartiniame Trakų rajone yra dvejų Gineitiškės – 13 km nuo Aukštadvario ir 9 km nuo Dusmenų). Nėgrąžinės Malachovskui 250 sidabro rublių skolos, pasimirė Mykolo Odineco sūnus, buv. Trakų apskrities pakamaris Kiprijonas. 350 sidabro rublių Malachovskui buvo skolinga Vladislavo Odineco motina Bogumila. V. Odinecas ir motina Bogumila su bajoru Juozapu Malachovskiu 1844 m. kovo mėn. Trakų apskrities teisme bylinėjosi dėl žemės. Pretenzijas dėl skolos Vladislavui Odinecui 1848 m. reiškė rūmų tarėjas Jonas Malachovskis (Lietuvos valstybės istorijos archyvas = LVIA, f. 483 – Trakų apskrities teismas, ap. 1, b. 130 ir 159).

Keli Odinecai – Jonas, Laurynas, Vladislavas, Bronislovas, Zofija, Leonija – minimi 1863–1864 m. sukilimo Trakų apskrities bylose (LVIA, f. 438, ap. 1). To paties archyvo f. 1386, ap. 1, b. 93 (Trakų apskr. žandarų valdybos byla, 1873 m.)

Laiškas iš JAV

Lietuviai Jungtinėse Amerikos Valstijose – istorija, atmintis ir dabartis

Tadas STOMMA, JAV

Kalbant apie fondo „Vilniaus klodai“ laišką – ta pačia tema laišką išsiunčia Amerikos lenkų kongreso ir Lenkų nacionalinio aljanso pirmininkui, tik žvelgiant šių organizacijų nario akimis.

Jei ir buvo kokia dirbtinai suorganizuota antilietuviška demonstracija Čikagoje, kurią birželio 11 d. skelbė „Tygodnik Wileńszczyzny“, tai niekas iš rimtų lietuvių to nematė, nes tuo metu mes buvome Juozo Kazicko dukters paskaitoje apie jos tėvo knygą Balzeko muziejuje. Knyga neseniai išėjo angliškai, o anksčiau – lietuvių kalba.

Jo šeimos istorija labai panaši į mano šeimos istoriją, kaip ir į daugelį kitų lietuvių šeimų, kurios po Antrojo pasaulinio karo atsidūrė JAV. Mano prosenelis, taip, kaip ir jo senelis, buvo išsiųstas į Rusiją po 1863 m. sukilimo. Jis, kaip ir mano tėvas, gimė Rusijoje.

Kai artėjo sovietų armija, visi bėgome į Vokietiją. Vokiečiai uždarė mus Gumbinės stovykloje. Juozas Kazickas ir mes išsivadavome iš ten papirkę sargybinius degtine ir rūkytais lašiniiais.

Paskui reikėjo spręsti problemą, kaip patekti į perpildytus traukinius. Jie nusigavo iki Wrocławo, o mes iki Vienos. Netrukus vėl reikėjo patekti į kokį nors ir Vakarus važiuojantį traukinį, nes artėjo Raudonoji armija.

rašoma apie silpnąprotį Gineitiškių dvaro savininką Laurą Odinecą; kalbamu metu jis buvęs ligoninėje Vilniuje. Buvę ir 6 broliai Odinecai, greičiausiai giminės Laurui: 1) Vladislavas, gyvenęs Kaukaze, 2) jo vardas neparašytas, miręs tremtyje Tobolske (dabar Rusijos Tiumenės sritis Vakarų Sibire), 3) Anupras, pasivadinęs Jankausku, ištremtas į Tobolską, 4) Boleslovas, gyvenęs Trakuose, 5) Kiprijonas, 6) Rainoldas. Abu pastarieji, buvę areštuoti dėl 1863 m. sukilimo, gyveno Statkiškėse, Pivašiūnų parapijoje (4 km nuo Pivašiūnų).

Tikriausiai mus dominantis dvasininkas Kiprijonas Odinecas minimas kitame herbų žinyne: Seweryn Urucki, „Rodzina. Herbarz szlachty polskiej“, t. XII, Warszawa, 1915, fotografuotinis leidimas – Poznań, 1998. p. 257 rašoma: „Kiprijonas, baltarusių kanauninkas 1778 metais, Livonijos kanauninkas, Mogiliovo prelatas, klebonas 1791 m.“

Kunigas K. Odinecas ilgainiui titulavosi Hiponos vyskupu ir Polocko pavyskupiui (sufraganu), nors į tikruosius vyskopus, atrodo, niekada nebuvo išventintas. Paskutinisys Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis apdovanojo jį Šv. Stanislovo ordinu.

Rusijos imperatoriaus Pavlo I 1798 m. vasario 15 d. įsake senatui – to meto Rusijos aukščiausiajam įstatymų leidybos ir valstybės valdymo organui – skelbiama: „Teisinės kolegijos departamento nariais Romos tikėjimo reikalams nagrinėti įsakome būti: vyskupui sufraganui Odinecui, Mogiliovo katedros kanauninkui Bišovskui ir Vitebsko miesto didžiosios kankinės šventosios Varvaros cerkvės archijerėjui Šostakovskui...“ (Именные указы императора Павла I. – „Сенатский архив“, I. С. -Петербург, 1888, стр. 351). Prie įsako buvo pridėtas tą pačią dieną caro patvirtintas departamento Romos tikėjimo reikalams nagrinėti etatų sąrašas.

Čia tenka plačiau paaiškinti Katalikų bažnyčios valdymą ano meto Rusijoje. Carienės Jekaterinos II įsaku 1773 m. įsteigta Baltarusijos Romos katalikų vyskupija su centru Mogiliove. Jai buvo pavaldžios katalikų bažnyčios ir vienuolynai visoje Rusijos imperijoje (be Lenkijos Karalystės). Caro 1782 m. sausio 17 d. įsaku ir popiežiaus Pijaus VI bule vietoj tos vyskupijos 1783 m. įsteigta Mogiliovo Romos katalikų arkivyskupija. Nuo 1797 m. pabaigos jos arkivyskupas rezidavo Peterburge. Imperijoje 1798 m. buvo 6 katalikų vyskupijos. Polocko vyskupijos nebuvo. Taigi Polocko sufraganas yra tik dvasininko titulas. Katalikų bažnyčios reikalams tvarkyti prie Latvijos, Estijos (rus. Лифляндия, Эстляндия) ir Suomijos reikalų teisinės kolegijos (rus. юстиц-коллегия) 1797 m. įsteigtas Romos katalikų reikalų departamentas. Būtent dirbti šiame departamente pakviestas K. Odinecas. Vietoj departamento 1801 m. įsteigta Peterburgo Romos katalikų dvasinė kolegija, kuriai buvo pavaldi visa Rusijos katalikų dvasininkija.

Toliau šaltinių informacija apie K. Odinecą skiriasi. „Vorutos“ redakcijoje esančioje žinyno

kopijoje rašoma, kad dirbdamas RK reikalų departamente „jis atkreipė viršininkų dėmesį, ir imperatorius Aleksandras I 1803 m. paskyrė jį Romos katalikų Mogiliovo vyskupijos valdytoju“. Tačiau kitaip rašo M. Valančius: „Ometuose 1801, ciesoriui Aleksandrai I liepiant, vyskupas Staponas pavedė jam Kražių kleboniją.“ Vyskupas Staponas – tai Žemaičių vysk. Steponas Jonas Giedraitis.

Pasak M. Valančiaus ir „Lietuvių enciklopedijos“ (t. 13, Bostonas), 1807 m. liepos 28 d., užsidegus žydo namui, per 2 valandas sudegė didesnioji Kražių miestelio dalis ir bažnyčia. Susilydė varpinėje kaboje varpai. Anot Žemaičių vyskupijos kurijoje rugpjūčio 3 d. gauto Šiluvos dekano Zbužinskio pranešimo, sudegė ne tik bažnyčia, bet ir klebonija (LVIA, f. 669, ap. 2, b. 722).

M. Valančius pasakoja („Žemaičių vyskupystė“, p. 189–190): „Trejus metus nuleidus, klebonas ant senų pamatų pastrūnijo naują medžio bažnyčią, kuri lig šiolei tebrigso. Tas pats klebonas, sulasęs ištirpusių varpų žalvarį, 1809 metuose nuliedino du nauju gražiu varpu. Pirmasis, antro masto skersai platumo, ant šonų šioki nešioja parašą:

Gieysz Eliaszewicz primum vivere me facit
Borkowski cineres suscitavit ipse meos
Praesulis Hipponae est cum data vita manu.

Antrojo pusę:

Campana consecrata S. Michaeli Arch. Sumpt. III.
Cypriani Odyniec Episc. Hipp. Suffr. Poloc. praepositi
Crosensis 1809.

Mažesniojo šioks yra parašas:

Vornis e cineribus revixi.“

(Varpų lotyniškųjų užrašų vertimai:

Pirmojo – Geišas Eliaševičius pirmąkart pašaukė gyveniman, pats Borkovskis mane iš pelenų prikėlė, Hiponos vyskupas savo ranka pašventino. Antrojo – Varpas pašvestas Šv. Mykolui Archangelui. Šviesiausiojo Kiprijono Odineco, Hipono(s) vyskupo, Polocko pavyskupio, Kražių bažnyčios globėjo lėšomis 1809 m. Trečiasis užrašas – Varniuose vėl gimiau iš pelenų.

Ar M. Valančius apsirikęs dėl K. Odineco klebonavimo Kražiuose pradžios metų? Galima įtarti, kad padaryta korektūros klaida spaustuvėje: rankraščio skaitmuo 7 palaikytas 1. Tačiau 1807 m. Žemaičių vyskupiją valdė ne S. J. Giedraitis (kelerius metus buvęs paralyžuotas ir miręs 1803 03 23), o Juozapas Arnulpas Giedraitis (rusų valdžios vyskupu paskirtas 1801 07 11, popiežiaus patvirtintas 1802 05 13). „Žemaičių vyskupystės“ 1972 m. (trečiajam) leidimui įvadinį straipsnį ir teksto komentarus parašęs Vytautas Merkys prieštaravimo M. Valančiaus tekste nepastebėjo, nes Odineco pavardė istorikui greičiausiai nieko nesakė.

Anot M. Valančiaus ir įrašų 1809 m. liedintame varpe, K. Odinecas buvęs Hiponos vyskupas. „Vorutos“ redakcijoje esnčioje žinyno kopijoje jis vadinamas Itomos (?) vyskupu (епископ Итомийский).

Lietuviškuose šaltiniuose Hipona dabar va-

dinama vyriškąja gimine – Hiponas (rusiškuose – Гиппон). Tai Alžyro miesto al Anabos vietoje buvusio miesto pavadinimas. Hiponą prie Viduržemio jūros XII a. pr. m. e. įkūrė finikiečiai. Kartaginos kolonija per Pūnų karus užimta Romos. Miestą 431 m. sugriovė vandalai, 533 m. užėmė Bizantija, 697 m. – arabai. Hiponas IV–V a. garsėjo kaip svarbus krikščionybės platinimo centras. Jo vyskupu 396–430 m. buvo krikščionių teologas ir filosofas šv. Augustinas, čia ir miręs.

Itoma – Graikijoje, Mesenijos srityje Pietvakarių Peloponese esančio Burkano kalno antikinis pavadinimas. Ant kalno stovėjusi ilgus šimtmečius Spartai besipriešinusį tvirtovė. Čia buvusi vad. Itomos Dzeuso šventykla. Ji, galima sakyti, panėsėjo į senovės lietuvių šventoves – buvo be šventyklos pastato ir be dievo statulos.

Labiau tikėtina, kad K. Odinecas buvęs titulinis Hipono vyskupas.

Išsamesnių žinių apie dvasininką tikriausiai esama tik Peterburge, kadaise buvusios Romos katalikų kolegijos archyve.

Apie K. Odinecą ši tą rašė Antanas Šlinskis knygoje „Kražiai“ (redagavo Pranas Razminas, Chicago, 1983). Aiškiai matyti, kad žinios paimitos iš nenurodyto šaltinio – M. Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“. Odineco statydinta bažnyčia tarnavo 132 metus, kol per Antrąjį pasaulinį karą rusams susišaudant su vokiečiais sviedinys ją uždegė (p. 91). Tačiau p. 94 rašinio autorius jau pamiršęs, ką rašęs p. 91, ir teigia, kad Odinecas, „veiklus klebonas“, dirbęs 1807–1811 m., pastatė 5-ąją ligšiol tebesančią Kražių bažnyčią (!). Rašinio autorius painiojasi ir daugiau. Mat anot jo, „energingas Kražių klebonas, vėliau tapęs Hiponos titl. vyskupu ir Polocko pavyskupiū, vėl nuliedino naujus varpus“: pagal A. Šlinskį Odinecas tarsi nebūtų miręs 1811 m. ir titulus vėliau įgijęs. Be to, p. 91–92 ir p. 99 pateikti Odineco nuliedinto didesniojo bažnyčios varpo lotyniškai įrašai abiem atvejais yra su šiurkščiomis klaidomis.

Beje, kelis dešimtmečius Kražiams nesisekė su klebonais. Prieš Odinecą 1797 m. klebonu paskirtas Pokiabata (Pokubiata?) Kražiuose net nepasirodė, parapiją valdė per vikarus, o pats gyveno tai Galicijoje, tai Vienoje. „Vyskupai turėjo daug vargo, kol juo nusikratė“ („Kražiai“, p. 94). Odineco ipėdinis klebonas Matas Kondratas, palikęs bažnyčią vikarams, pats nuolat gyveno Pajūrio dvare (dabar Šilalės r.). „Naujai pastatyta bažnyčia buvo tuščia, be altorių, be klausyklų. Per tryliką klebonavimo metų nė vienos lentos neprikalė, nors kasmet gaudavo po 1000 raudonųjų. Jis mirė 1825 m., nepalikęs nei gailėsčio, nei atminimo“ (ten pat, p. 99). Bažnyčios vidų sutvarkė tik po 1841 m. atvykęs naujas klebonas.

Titulinis vyskupas Kiprijonas Odinecas mirė 1811 m. Kražiuose. Palaidotas Pivašiūnuose (Alytaus r.) greta kitų Odinecų giminės narių po sena medine koplytėle, atvežta iš Vladislavavos dvaro. Koplytėlė stovi klonyje netoli tos vietos, kur seniau buvusi 1648 m. statyta ir 1745 m. sudegusi pirmoji Pivašiūnų bažnyčia.

Straipsnio autorius Vytautas Česnulis su žmona Jadviga ir Viktoru Jenciumi. Tado Stommos senelis Donatas Malinauskas bažnyčios statybai skyrė žemės ir tvarto plotus

davo, kodėl nenori grįžti į tėvynę. Tų, kurie sakydavo, kad ten komunistai ir jiems gresia mirtis, nepripažindavo karo aukomis. Reikėjo pasakyti, kad nėra ekonominių galimybių, ir to visi greitai išmoko. Nors buvo ir tokių, kurie iš principo negalėjo pameluoti.

Juozas Kazickas aprašo gyvenimą stovyklose Vokietijoje ir išvykimą į Ameriką. Jis yra protingas, išsilavinęs žmogus, čia padaręs karjerą. J. Kazickas turi ypatingą talentą padaryti žmones draugais. Jis įkūrė Lietuvoje mobiliųjų telefonų firmą *Omnitel* ir daug prisideda prie iniciatyvų, nukreiptų stiprinti atgimusiųjų Lietuvą. Nors ir visi lietuviai, kurie čia atvažiavo po Antrojo pasaulinio karo, šiaip ar taip susitvarkė. Nesutikau nė vieno, kurio vaikai nebūtų baigę universitetą.

Siemut sukanka 70 metų nuo trėmimų į Sibiro lagerius pradžios. Balzeko muziejus surengė parodą ir paruošė specialias programas, kurios truks nuo birželio 18 d. iki spalio 22 d., mačiau dalį parodos. Ten yra daug laiškų iš Sibiro, šiek tiek nuotraukų. Visa tai primena Holokausto muziejų. Vienas standas yra skirtas Romerių šeimos laiškam. Tai pavardė, kurią dažnai girdėdavau namuose. Atrodo, apie juos rašė ir Tadeušas Mongirdas.

Iš lenkų kalbos vertė Robertas Čuta

Lietuvos bažnyčios istorija

Arkivyskupo Mečislovo Reinio pėdsakais Vladimire

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 14*

Daugailių Šv. Antano Paduviečio parapijos klebonui monsinjorui Petriui Baltuškai ir „Versmės“ leidyklos direktoriui Petriui Jonušiui materialiai paramėmus, šio straipsnio autorė 2010 m. rugsėjo 19–spalio 1 dienomis turėjo išpūdingą mokslo ir darbo kelionę į Vladimirą prie Kliazmos (archyve dirbta rugsėjo 21–29 d.). Pasirodė, kad arkivyskupo M. Reinio byla ne tokia jau ir maža (dvi dalys sudaro 126 lapus). Arkivyskupas M. Reinys Vladimiro centrale išbuvo beveik šešerius metus iki mirties – 1953 m. lapkričio 8 d. Kai kurie šio laikotarpio gyvenimo momentai, nors ir gana kukliai, atsispindi minėtoje byloje⁶.

Sėkmingam darbui daug lėmė Vladimiro srities administracijos Tarptautinių ryšių ir protokolo skyriaus vedėjos Elenos Iljiničnos Voroninos geranoriška pagalba, Vladimiro srities Politinių represijų aukų Informacinio centro Archyvinės informacijos ir reabilitacijos skyriaus vedėjos Alos Aleksandrovnos-Sčerbakovos ir jos pavaduotojos Tatjanos Nikolajevnos-Novikovos konsultacijos, kun. Sergiejaus Zujevo ir Vladimire įsikūrusio versilinko lietuvio kauniečio Ramūno Babensko globa.

Planingai išnaudotas visas leistas laikas darbui prie bylų. Padarytos kelios dokumentų nuotraukos, kserokopijos.

Per darbą Vladimire su E. Voronina ir kun. S. Zujevu kalbėta apie būsimų konferencijų organizavimą, pasirengimą atidengti M. Reiniui paminklinę lentą Vladimiro kapinių memorialie, planuotas asmenų, dirbančių garsinant arkivyskupo M. Reinio vardą, pakvietimas į Vladimirą (kvietimai, vizos, kiti įvairūs dokumentai bei raštai).

Grįžus į Lietuvą tęsėsi susirašinėjimai bei pokalbiai telefonu su Vladimiro administracijos atsakingais darbuotojais, kun. Sergiejum Zujevu, Lietuvos ambasadoriumi Antanu Vinkumi, tikslinant kelionę, pranešimus konferencijose, svečių iš Lietuvos atvykimo galimybes. Lietuvos periodikoje išspausdinta serija straipsnių apie Vladimiro kalėjimą, miestą ir jame gyvenančius asmenis, garsinančius M. Reinio vardą.

Antroji kelionė į Vladimirą

2010 m. spalio 28 d., ketvirtadienį, Vladimiro (prie Kliazmos) miestą pasiekė negausus lietuvių būrelis: Zita Mackevičienė (Utenos rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyr. specialistė), Antanas Vilūnas (Imonės „Vilava“ generalinis direktorius, Daugailių mokyklos bičiulių draugijos pirmininkas) ir dr. Aldona Vasiliauskienė. Arkivyskupo M. Reinio atminimo saugotojai ir puoselėtojai dėkingi garbiajam Antanui Vilūnui už sudarytas sąlygas kelionei į Vladimirą: transportą, kūrą, įvairius suvenyrus, kuriuos kartu su keliautojais saugiai vežė „Vilavos“ imonės vairuotojas Igoris Gerasimovas (Igor Gerasimov). Straipsnio autorė už finansinę paramą dėkinga monsinjorui Petriui Baltuškai.

Mečislovo Reinio portretai Vladimire: bažnyčioje ir kalėjimo muziejuje

Spalio 28 d. vakare Vladimiro Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje prieš šv. Mišias klebonas t. Sergiejus Zujevas pakabino iš Lietuvos atvežtą arkivyskupo Mečislovo Reinio portretą. Tai arkivyskupo giminių, Vilniaus pedagoginio universiteto rektoriaus akademiko Algirdo Gaižučio dovana Vladimiro katalikų bažnyčiai, jau žinome, jog ten esančioje paminklinėje lentoje įrašyta, kad ir klaidingai, arkivyskupo M. Reinio pavardė. Tad ši bažnyčia lietuviams tapo ypač brangi – Vladimire, kur arkivyskupas Mečislovas Reinys kentėjo pažeminto ir paniekinto kalinio kančias, kur baigėsi jo žemiškasis gyvenimas ir nežinoma palaidojimo vieta, rusai bei kitų tautų katalikai brangina šios dvasingos asmenybės atminimą.

Knygos viršelyje matyti Vladimiro centralas

Bažnyčioje buvo parengtas stendas, skirtas arkivyskupui M. Reiniui su gausiai nuotraukomis iliustruotais straipsniais Lietuvos periodikoje. Ir Katalikų bažnyčios tikintieji, ir Vladimiro administracija bei archyvo darbuotojos džiaugėsi, matydami savo fotografijas.

Vladimiro centralas ir dabar veikiantis kalėjimas. Jo patalpose yra muziejus, kurio vadovas – knygos apie Vladimiro centralą vienas iš autorių, Rusijos Federalinės tarnybos bausmių vykdymo valdybos Vladimiro kalėjimo skyriaus darbuotojas su personalu viršininkas, kalėjimo istorijos muziejaus kuratorius Vidaus reikalų tarnybos papulkininkis Igoris Zakurdajevs. Rugsėjo mėnesį, per antrąjį straipsnio autorės vizitą pas papulk. I. Zakurdajevą, jis dedikavo savo knygą⁷.

Lietuviams nepavyko patekti į kalėjimo muziejų – tam reikalingas specialus personalus Rusijos Federalinės saugumo tarnybos patvirtinimas. Tačiau pagal Federalinės saugumo tarnybos notą, papulkininkis Igoris Zakurdajevs, dalyvaujant Rusijos Federalinės tarnybos bausmių vykdymo valdybos spaudos tarnybos viršininkui Vladimiro sričiai Vidaus reikalų tarnybos papulkininkui Sergiejui Loginovui, dr. Aldonai Vasiliauskienei oficialiai perdavė dokumentų, esančių muziejuje, kopijų. Šis faktas buvo plačiai akcentuotas Vladimiro gubernijos bei Rusijos Federacijos žiniasklaidoje, interneto svetainėse.

Lietuvių delegacija (Zita Mackevičienė, Antanas Vilūnas, dr. Aldona Vasiliauskienė ir Igor Gerasimov) muziejui padovanojo Mečislovo Reinio portretą. Padovanojus nuotrauką, išpildytas papulkininkio I. Zakurdajevo prašymas.

Žinių apie Mečislovą Reinį sklaida konferencijose

2010 m. spalio pabaigoje Vladimire buvo suorganizuotos dvi tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos⁸. Vienos iš jų organizatorius kun. Sergiejus Zujevas, ji spalio 29 d. vyko Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje. Konferencija „Kankinių kraujas – naujų krikščionių pradai“ buvo skirta kankinių atminimui. Pranešimai skirti trimis dvasininkams: archimandritui Klementijui Šeptyckiui (skaitė vienuolis studitas t. Manuilas Liškovičius, Ukraina), arkivyskupui Mečislovui Reiniui (dr. A. Vasiliauskienė, Lietuva), kun. Antonijui Dzemiškevičiui (t. Mario Beverati, misionierius iš Argentinos, Rusija) bei pasauliečiams (t. Kirilas Mironovas, Sankt Peterburgas). Tėvas Sergiejus Zujevas pažadėjo stengtis, kad skaitytų pranešimų medžiaga būtų išspausdinta atskirame leidinyje.

Kita konferencija vyko muziejaus salėje spalio 30-ąją – visos Rusijos politinių represijų aukų paminėjimo diena. Ji organizavo Vladimiro srities administracijos Religinių ir nacionalinių susivienijimų klausimų taryba ir Valstybinis Vladimiro–Suzdalės muziejus draustinis. Iš klausius įvairių valstybių atstovų ir dvasinių vadovų sveikinimus, vyko

Arkivyskupo M. Reinio nuotrauka Vladimire saugomoje byloje Nr. 3145.

tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija. Išklausti penki pranešimai: „Iš Suzdalės politizolatoriaus istorijos“ (Sergiej Petrovič Gordiejev), „Tikėjimas ir tikintieji represijų laikmečiu“ (Sergiej Nikolajevič Minin), „Švietėjas Afanasijus Sacharovas ir jo tarnystė Bažnyčiai ir pasauliui“ (doc. kand. fil. m. Svetlana Aleksejevna Martjanova), „Dievo Tarnas Mečislovas Reinys: Rusijos kalėjimas kaip kelias į šventumą“ (dr. Aldona Vasiliauskienė), „TSRS represijos Katalikų Bažnyčiai ir lenkų tautai 1920–1950 metais“ (Volos Mariuš). Konferencijoje dalyvaujantys įvairių konfesijų atstovai galėjo susipažinti su M. Reinio gyvenimu ir veikla žiūrėdami vaizdo medžiagą.

Apie renginius ir M. Reinį rašyta Vladimiro katalikų bažnyčios parapijos laikraštyje ir interneto svetainėje⁹.

Padėkos Mečislovo Reinio vardo garsintojams

O 2010 m. spalio 30 d. vykusioje minėtoje konferencijoje, skirtoje visos Rusijos politinių represijų aukų dienai atminti, svečiai iš Lietuvos (Zita Mackevičienė, Antanas Vilūnas ir dr. Aldona Vasiliauskienė) arkivyskupo Mečislovo Reinio atminimo puoselėtojams, rėmėjams ir garsintojams įteikė Vilniaus pedagoginio universiteto Arkivyskupo Mečislovo Reinio krikščioniškosios antropologijos tyrimo centro (įkurtas 2005 m.) (pasirašė VPU rektorius akademikas Algirdas Gaižutis) padėkas. Jas gavo Vladimiro Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės klebonas kun. Sergiejus Zujevas, Vladimiro srities administracijos Tarptautinių ryšių ir protokolo skyriaus vedėja Elena Iljinična Voronina ir pedagogė Valentina Ipolitovna Jurganova. Jiems buvo įteiktos ir Utenos rajono savivaldybės (pasirašė Utenos meras Alvydas Katinas) padėkos už

veiklą, garsinant M. Reinio vardą. Kartu su padėkomis buvo įteikti ir lietuviški šakočiai bei kiti suvenyrai.

T. Sergiejus Zujevas nuoširdžiai džiaugėsi lietuviams, atvykusiais į renginius, dalyvavusiais tarptautinėje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Kankinių kraujas – naujų krikščionių pradai“, skirtoje politinių represijų Rusijoje aukų dienai, domėjosi asmenimis, kurių dėka lietuviai pasiekė Vladimirą.

Vladimiro Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčios klebonas kun. Sergiejus Zujevas 2010 m. spalio 29 d. parašė specialius padėkos raštus Vilniaus pedagoginio universiteto rektoriui akademikui Algirdui Gaižučui, Daugailių Šv. Antano Paduviečio bažnyčios klebonui mons. Petriui Baltuškai, Utenos rajono merui Alvydui Katinui, Utenos rajono administracijos Kultūros skyriaus specialistei Zitai Mackevičienei, leidyklos „Versmė“ vadovui Petriui Jonušiui, UAB „Vilava“ generaliniam direktoriui, Daugailių mokyklos bičiulių pirmininkui Antanui Vilūnui ir dr. Aldonai Vasiliauskienei: *Išreiškiame nuoširdžią padėką už pagalbą vedant itin svarbų renginį, atstatant Dievo tarno arkivyskupo Mečislovo Reinio asmenybės istorinę atmintį.*

Memorialinė lenta Vladimiro kapinėse

Spalio 30-ąją Rusijoje minint Politinių represijų aukų atminimo dieną, po šv. Mišių Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės bažnyčioje, kurias aukėjo kunigai ir vienuoliai (rusai, ukrainiečiai, lietuviai – mons. Kęstutis Latoža, argentinietis), senosiose Vladimiro kapinėse, esančiose prie kalėjimo, Lietuvos Respublikos ambasadoriaus Rusijos Federacijoje Antano Vinkaus iniciatyva buvo atidengta memorialinė lenta arkivyskupui M. Reiniui.

*Tęsinys kitame numeryje***LITERATŪRA:**

6 Vladimiro Vidaus reikalų valdybos Vladimiro sričiai Politinių represijų aukų Informacinio centro Archyvinės informacijos ir reabilitacijos skyrius. F. 10. Ap 4. B. 3103 (Šeptyckis Klementijus).

7 Vasiliauskienė, A. Arkivyskupas Mečislovas Reinys: kalinio Mečislovo Reinio asmens byla Nr. 3145. *Genocidas ir rezistencija*, 2011, 1 (25), p. 146–179.

8 Галашина, Т., Закурдаев, И., Логинов, С. *Владимирский централ*, Москва: Эскимо, 2008, 416 с.

9 Vasiliauskienė, A. Arkivyskupo Mečislovo Reinio vardo įamžinimas Vladimire prie Kliazmos. *Mokslo Lietuva*, 2011, kovo 3, nr. 5, p. 14–15; kovo 17, nr. 6, p. 11; Vasiliauskienė, A. Atminties ženklai arkivyskupui Mečislovui Reiniui Vladimire prie Kliazmos. *XXI amžius*, 2010, lapkričio 19, nr. 84, p. 1, 6–7; Vasiliauskienė, A. Susitikimai Rusijoje ieškant dokumentų apie arkivyskupą Mečislovą Reinį. 1. Arkivyskupo M. Reinio vardo garsintojas t. Sergiejus Zujevas. *Lietuvos aidas*, 2010, spalio 13, nr. 239, 240, 241, p. 6–7; Vasiliauskienė, A. Susitikimai Rusijoje ieškant dokumentų apie arkivyskupą Mečislovą Reinį. 3. Valentina Jurganova – arkivyskupo M. Reinio bylos tyrėja. *Lietuvos aidas*, 2010, spalio 30, nr. 254, 255, 256, p. 5.

Laisvės kovotoją Antaną Suraučių prisimenant¹

Antanas Suraučius

2011 m. birželio 25 d. Punske vyko Lietuvos partizano, Lenkijos lietuvių visuomenės veikėjo Antano Suraučiaus (1919–2006) 5-ųjų mirties metinių minėjimas bei naujausios jo knygos „Per kalėjimus ir lagerius“, kurią išleido Punsko „Aušros“ leidykla, pristatymas.

Spausdiname Antano Suraučiaus pristatymo pagerbimo ir įvertinimo kalbą, kurią pasakė istorikas prof. Bronius Makauskas. Ji su Antanu Suraučiumi siejo ilgesni bendradarbiavimo su Lenkijos lietuviais reikalai ir bičiulystės ryšiai.

„Į mus žvelgia ryžtingo, išvaizdaus vyro siluetas. Kas šis atsiminimų autorius?

Kodėl karui besibaigiant neieškojo sau ir neseniai sukurta šeimai saugaus pragyvenimo šaltinio? Tačiau su kaimo vyrais būrėsi ir svarstė, ką daryti, kai tuo tarpu po gimtąsias jų apylinkes bastėsi naujieji okupantai, plėšė, smurtavo ir nesimatė tam galo. Tokie ryžtingi vyrai ir moterys suprato, kad reikia gintis, elementariai be iškalbingų idėjų minčių. Ar jie, ar mes.

Matyt nepriklausomybė, laisvė jau buvo įtvirtintos lietuvių sąmonėje, kad dėl jų gailiškai stėjo kovon per trisdešimt tūkstančių partizanų, iš kurių dvidešimt trys tūkstančiai paaugojo savo gyvybes, per šimtas tūkstančių buvo jų rėmėjai, šimtas trisdešimt tūkstančių Lietuvos gyventojų patyrė tremties dalį, o kas trečias suaugęs Lietuvos pilietis – įvairaus pobūdžio represijas.

Antanas Suraučius į mano gyvenimą atėjo, kaip daug kas ištinka, netikėtai, iš povyzos stiprus, valingas nepaisant, kad fiziškai su- luosintas, tačiau pasitikėjimą suteikiantis ir telkiantis tautiškam darbui Lenkijos pamaryje gyvenimo aplinkybių čia atgintus lietuvių. Tai buvo septintasis dvidešimtojo amžiaus dešimtmetis. Verbavo jis lietuviškai veiklai ir Lenkijos gilumoje gyvenančius tautiečius.

Mano dėmesį atkreipė jo gebėjimas patraukliai kalbėti, apibendrinti, argumentuoti, uždegti kultūrinei veiklai. Jutau, kad Antanas tvirta ir paslaptinga asmenybė, dėl kažkokių priežasčių neatskleidžias savo biografijos klotų tuomet jaunam ir neprityrusiam istorikui. Bet kad Antanui rūpi pokalbiai su istoriku, kad jų jam stinga, kad jaučia poreikį atsiskleisti, supratau kiek vėliau. Atrodė, abu buvome

vienas kitam įdomūs ir reikalingi. Taip prasi- dėjo mūsų pažintis ir bičiulystė, prisidengiant visuomenine lietuviškąja veikla, ilgos Antano partizaninio ir lagerinio gyvenimo atodangos, kurias raginau laiškais ir per mudviejų bendra- vimą užrašyti.

O rašyti Suraučius turėjo pomėgi. Jis buvo Kazimieraičio štabo propagandos ir informa- cijos skyriaus darbininkas. O trumpam, skau- džioms netektims ištikus, net bataliono vadas. Tas jo netikėtus „avansas“ ir buvo jo nelaimių, o kartu ir išsigelbėjimo šaltinis. Su „avansu“ atėjo ir išbandymas ugnimi. Priešo pajėgų ap- suptyje sunkiai sužeistas nebuvo, kaip dažnai atsitikdavo, „pribaigtas“ kovos lauke. Priešui rūpėjo rasti prie jo štabo dokumentai ir gyvas liudininkas. Tad gydymas, tardymas ir gyvy- bės malonė – su 25-eriais metais lagerio.

Atrodo, mūsų ginkluotasis pogrindis suge- bedavo gana taikliai parinkti vadus. Nusiskun- dimo partizano dalia ir lagerio išgyvenimais iš Antano lūpų neteko išgirsti. Ne man vienam. Nusiskundimo neišgirdo ir jo artimiausieji. Jis buvo pajėgus kentėti ir mokėjo džiaugtis po pusšimtį metų trukusių pastangų atkovota Lie- tuvos laisvė. Atkovota, nes be partizaninio karo aukų vargu ar būtumėme pakilę laisvėti.

Susipažinkime su mūsų kovojančio pogrindžio vieno iš vadovų Vinco Selioko² liudijimu apie partizaną Antaną Suraučių, su kuriuo jį okupantas suvedė Intos lageryje.

„<...> Panaši, taip pat karo nusikaltėlio dalia ištiko ir greta austro inžinieriaus ant apatinio gulto tysantį vokiečių prof. Veisharą (Weisshaar). Šis kunigas vienuolis buvo medicinos mokslų daktaras, karo metu vadovavo vienai Berlyno chirurgijos klinikų; bolševikai jį nuteisė ir išsiuntė į Intos 3-įjį lagerį, kuriame prieš susirgdamas distrofija aukščiausios klasės chirurgas dirbo tinkuotoju...

Ne per toli nuo mūsų, už šokišios tokios pertvarėlės, gulėjo tuomet silpniausias barako ligonis Antanas Suraučius. Šis dzūkų partizanų vadas į bolševikų nagus pakliuvo kautynėse sunkiai sužeistas sprogstamosios kulkos, kuri sutrupino jo dubens ir kojos kaulus. Nors belaisvis buvo leisgyvis, tačiau bolševikai žinomo vado nepribaigė, o nugabeno į Aly- taus ligoninę, kurioje patyręs chirurgas Stasys Kudirka vis dėlto jį pagydė. Tada bolševikai A. Suraučių ilgai tardė ir nuteisė 25 metams, o 1948-ųjų pabaigoje atgabeną į Intą. Nese- niai pradėjęs vaikščioti, tardymų iškamuotas Antanas, dar neatgavęs jėgų lageryje, netyčia parkrito, ir vos suaugęs šlaunikaulis vėl lūžo, jo skeveldros susmigo į dar nestiprius, neat- sparius kojos raumenis. Mūsų ligoninėje nei kojai peršviesti, nei operacijai jokių priemo- nių nebuvo, tad Antanas bent porą savaičių visiškai negydomas tysojo ant gultų tol, kol lūžusį šlaunikaulį ir dubens kaulus dengiantys audiniai ištino ir supūliavo, o jo temperatūra pašoko iki 40 laipsnių ar net daugiau. Nors lū- žis buvo vidinis, tačiau iš viršaus gerai matėsi, nes ta vieta smarkiai pamėlo; tai rodė, kad tuoj gali prasidėti šlaunies raumenų gangrena. Tai patvirtinęs prof. Veisharas, kaip ir mes, bejė- giškai stebėdamas prasidėjusią Antano mirties ir gyvybės dramą, ėmė melstis ir ragino mus prisidėti prie jo maldos, kad jam, patyrusiam chirurgui, kaip nors pavyktų jaunąjį gydytoją

itikinti, jog net ir tokiomis pasibaisėtinais skur- džiomis sąlygomis būtina atverti lūžio vietą ir iš žaizdos pašalinti kaulo skeveldras bei susikaupusius pūlius. Profesorius kalbėjo labai įtaigiai, jaunasis gydytojas ryžosi paklausti jo patarimo ir sanitarų padedamas ėmė rengtis operacijai. Niekuo negalėdami padėti be palio- vos skausmų varstomam ligoniui, žvelgdami į A. Suraučiaus neseniai gautą žmonos ir jo vai- kų nuotrauką, pajutome, kad iš tikrųjų visiems tiems vargšams žmonėms belieka pasikliauti tik Visagaliai valia. Nejučiomis barake stojo tylą ir mes, apie dešimt tautiečių, keli čekai, ukrainiečiai ir inžinierius Kiršas, ėmėme karštai melstis. Tarp gultų, pačiame barako viduryje, po vienintelę ten spingsinčia elektros lempute, sanitarai sustūmė porą paprastų stalų ir ap- dengė gumuoto audinio skiaute, paskui ant šio tarsi chirurginio stalo atsargiai pernešė ir paguldė ligonį. Operacijai reikalingą skalpelį ir du tris pincetus gydytojas išvirino geležinia- me puode ir atsinešęs tvarsliaivos, patiriamas profesoriaus, deja, neįstengiančio pakilti nuo gultų, pamėlusį pūlinį perrėžė ilgoku pjūviu. Iš jo į sanitaro ties stalo kraštu laikomą dubenį trykšte ištryško smarki tiršto, jau puvėsiais trenkiančio skysčio čiurkšlė. Po visą baraką pasklidęs pūlių dvokas buvo toks stiprus ir šleikštus, kad net silpniausieji, labai šalčio bijantys ligoniai ėmė reikalauti plačiai atverti barako duris ir langus, iletisti gryo oro. Mus, vis dar tyliai besimeldžiančius, stebino ne tik be nuskausminamųjų vaistų operuojamo ligonio kantrybė, bet ir gydytojo savitvarda. Antanas nė karto nesudejavo, o gydytojas, sunkiai įveik- damas šleikštuli, skubiai nurijęs paduoto šalto lyg ledas vandens gurkšnį, sukanęs dantis tęsė operaciją – pincetu rankiojo iš žaizdos lūžusio kaulo skeveldras, furacilinu plovė išvalytą lūžio vietą. Jodo skiediniu patepęs bei vatos gniužulais apkamšęs žaizdą, gydytojas sutvarstė ligonio šlaunį keliais marlės raiščiais. Džiaugtis ir svarstyti, ar operacija pavyko, ar ne, buvo anksti, nes sanitarams pernešant An- taną ant gultų, operuotoji koja kadaravo tarsi būtų skudurinė. Apie lūžusios kojos gipsavimą ar sutvirtinimą specialiais įtvarais mūsų ligo- ninėje nebuvo galima net svajoti, tad operuo- toji koja dar ilgai kadaravo kaip kdaravusi, o pūliams be paliovos veržiantis iš žaizdos, net kasdien pertvarstomos, A. Suraučiaus gyvybę tebekaboją ant plauko. Gydytojas ir sanitarai slaugė ligonį, nuolat kilnojo, vartė jį; žaizdos išskyrų lyg ir ėmė mažėti, aukšta temperatūra truputį nukrito, tačiau vieną dieną gydytojas, matyt, pamąsęs, kad gangrenos išvengti ne- pavyks, Antano paklausė, ar šis leistų niekaip negyjančią koja nupjauti. Jei taip, jį reikėtų perkelti į ligonių miestelį, kur yra kabinetas su reikalinga įranga, tačiau tokiai kelionei ir operacijai atlikti būtina gauti lagerio valdybos leidimą. Buvęs partizanų vadas, tramdydamas jį užpuolusių graudulių, lūžinėjančių balsu atsakė, kad jis visuomet pasiklovė Dievo valia, tad gydytojo siūlymo neatsisako... Gydytojas tokią išėitį Antanui pasiūlė, matyt, prieš tai pasitaręs su prof. Veisharu, nes pastarasis mums ne kartą aiškino, jog tokiai negaliai įveikti reikia ne tik gerų vaistų, bet ir kitokio maisto, kuris susti- printų ligonį. Savaiame suprantama, lageryje nei vienu, nei kitu jam niekas negalėjo pagelbėti.

Mes kaip įmanydami šelpėme Antaną, bet argi jam mūsų skiriamos menkutės davinių dalys galėjo pakeisti vaistus bei sotų, vitaminingą maistą? Ligonis ir toliau silpo, tad akivaizdžiai tirpstant visoms viltims, vis dažniau tyleda- vome ir mintyse meldėme Viešpatį kaip nors palengvinti Antano kančią.“

Antanas Suraučius paliko mums okupacijų laikmečio vaizdus, realijas, kad suprastumėme ir vertintumėme laisvės kainą.

Paliko jis mums ir Lenkijoje gyvenančių lietuvių kultūrinio gyvenimo kroniką, šimtus Pamario lietuvių informacinio biuletenio numerių. Jie dažnai bus vienintelė išlikusi tos srities dokumentika.

Dabar imdami į rankas jo eilinių okupuotos šalies kovotojų kalėjimų ir lagerinio gyvenimo tomą, pagalvokime, ar mes esame pasiruošę tokiai aukai, apie kurią šie didvyriai prataria tik kaip apie duoklę, pareigą Tėvynei.

¹Antanas Suraučius (1919 m. gruodžio 27 d. JAV – 2006 m. birželio 27 d. Slupske, Lenkija) – Lietuvos pokario rezistencijos dalyvis, publi- cistas ir poetas, Lenkijos lietuvių visuomenės veikėjas. Šeimai grįžus į Lietuvą, baigė lietuvišką gimnaziją, 1941 m. įstojo į Vilniaus universitetą. Antrojo pasaulinio karo metais, vokiečiams atplėšus Druskininkus nuo Lietuvos, organiza- vo ten lietuviškas mokyklas. 1942 m. studijas univesitete nutraukė. Nuo 1944 metų partizanų, kovojančių prieš Raudonąją Armiją, gretose. 1945 m. rudenį kovojo Druskininkų–Marcin- konių krašte. 1947 m. spalio mėn., besiveržiant iš apsupties, buvo sunkiai sužeistas ir pateko į NKVD rankas. Buvo nuteistas mirti, vėliau ši bausmė pakeista į 25-erius metus lageryje. Kalėjo Komijoje, Abežėje ir Intoje. 1958 m. am- nestuotas paliekant gyventi tremtyje. Pasinau- dojęs motinos teise repatrijuoti į Lenkiją, apsi- gyveno vakarinėje jos dalyje. Neakivaizdiniu būdu baigė Gdanskio universitetą, mokytojavo vidurinėse mokyklose.

Aktyviai įsijungė į lietuvišką veiklą, buvo vienas iš Lenkijos lietuvių visuomeninės kul- tūros draugijos Slupsko skyriaus įkūrimo inici- atoriumi. Ieškojo ir globojo lietuviškos kultūros Lenkijoje pėdsakus. Kūrė eiles, kurias skelbė leidiniuose „XX amžius“, „Dienovidis“, „Skau- tų aidas“, „Tremtinys“. Jo kūryba spausdinta almanachuose „Balsai iš toli“ (2000), „Lietuvių kultūros antologija“ (2001/01). Šalyje žlugus komunistiniam režimui, išleido keletą knygų apie gyvenimą ir kovas Lietuvoje.

Bibliografija

- Antanas Suraučius, Mano kaime, Punksas: Aušra, 1999.
- Antanas Suraučius, Sargyboje, Punksas: Aušra, 2001.
- Antanas Suraučius. Per karo okupacijas, Punksas: Aušra, 2004.
- Antanas Suraučius, Žaliojo rikiuotė, Punksas: Aušras, 2006.
- Antanas Suraučius, Per kalėjimus ir lage- rius, Punksas: Aušra, 2011.
- Įvertinimas
- Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kry- žius
- ² V. Seliokas, *Atsiminimai*, Vilnius, 2001, p. 385–388.

Parengė Jurgis GIRDZIJAIUSKAS, Vilnius

PR Žmonės patvirtina: perėjus į „Tele2“ sąskaitos sumažėjo

Į „Tele2“ perėjusių mobiliojo ryšio vartotojų nuomonių tyrimas patvirtino – „Tele2“ klientai sutaupo kiekvieną mėnesį. 80 proc. apklaustų vartotojų nurodė, kad „Tele2“ tinklė jų sąskaitos už mobilųjį ryšį sumažėjo. Jų vertinimu, ryšys dabar jiems kainuoja 20-60 proc. mažiau, nei mokėjo kituose tinkluose.

Priklausomai nuo pasirinkto mokėjimo plano, pokalbiai „Tele2“ klientams kainuoja po kelis centus už minutę, už mėnesinius mokesčius suteikiama daug minučių pokalbių, SMS žinučių. „Tele2“ taip pat siūlo naudotis pigiausiu šalyje mobiliuoju internetu kompiuteryje. Visa tai lei- džia už ryšio paslaugas mokant mažiau, kalbėti ir kitomis paslaugomis naudotis daugiau.

„Tyrimo rezultatai dar kartą įrodo, kad „Tele2“ pasirinkę klientai ženkliai sutaupo. Šis pa- tvirtinimas ypač svarbus šiandien, kai vartotojai ieško geriausio pasiūlymo – kokybiškų paslaugų už mažiausią kainą“, – teigė Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

Sutaupo absoliuti dauguma

Penktadalis į „Tele2“ perėjusių mobiliojo ryšio vartotojų už ryšį dabar moka iki 20 proc. mažiau, ketvirtadalis – nuo 20 iki 40 proc. mažiau, o trečdalis – iki 60 proc. mažiau nei ankstesniam operatoriui. Apibendrinus šiuos duomenis, kli- entai gauna vidutiniškai 37 proc. mažesnes ryšio paslaugų sąskaitas.

Pavyzdžiui, vartotojas, už mobilųjį ryšį ki- tame tinklė per mėnesį mokėjęs, tarkime, 40 Lt, perėjęs į „Tele2“, savo mėnesio sąskaitą sumažino iki 25 Lt. Kiek konkrečiai žmogus sutaupo dėl mažesnių „Tele2“ ryšio kainų, priklauso nuo kitame tinklė turėtų sąlygų ir kitų aplinkybių, tačiau galimybę sumažinti ryšio išlaidas „Tele2“ pasiūlo visada.

Žymiai sutaupę į „Tele2“ tinklą perėję klientai pripažįsta jau antrus metus iš eilės. Pernai atlikto tokio tyrimo metu dauguma pasirinkusių „Tele2“

vartotojų sakė sumažinę savo sąskaitas vidutiniš- kai 39,6 procento.

Rinkos analizės ir tyrimų bendrovė „RAIT“ tyrimą atliko šių metų gegužę. Telefonu ir internetu buvo apklausti 603 privatūs klientai, perkėle numerį ir pradėję naudotis „Tele2“ paslaugomis.

Ankstesnė kovą atlikta „RAIT“ apklausa atskleidė, kad „Tele2“ yra populiariausias ir la- biausiai rekomenduojamas operatorius Lietuvoje. 49 proc. apklaustas dalyvių teigė, kad naudojasi „Tele2“ paslaugomis, o pasirinkti šį operatorių kitiems rekomenduotų 60 proc. respondentų. 60 proc. apklaustųjų tvirtina, kad „Tele2“ siūloma paslaugų kaina – mažiausia.

„Tele2“ pasirenkamas vis dažniau

Pirmąjį šių metų pusmetį numerį į „Tele2“ tinklą perkėlė 1,4 tūkst. klientų daugiau nei iš jo pasitraukė. Nuo 2006 m., kai pradėjo veikti

numerio perkėlimo paslauga, „Tele2“ pasirinko daugiausiai numerį perkeliančių vartotojų.

Klientai, norintys perkelti savo numerį į „Tele2“ tinklą, yra laukiami bendrovės salonuose. Su savimi reikėtų pasiimti pasą, asmens tapatybės kortelę ar naujo pavyzdžio vairuotojo teises su parašu bei socialinio draudimo pažymėjimą.

„Tele2“ salonuose klientai gaus visą reikalin- gą informaciją apie numerio perkėlimo galimy- bes, o pasirašius sutartį ir užpildžius prašymą perkelti numerį, „Tele2“ tinklė jis pradės veikti per kelias dienas.

Pusmečio pabaigoje bendrovė turėjo 57 tūkst. daugiau klientų nei prieš metus – 1 mln. 701 tūkst. klientų. Mažos „Tele2“ ryšio kainos leidžia jiems mobiliuoju ryšiu naudotis laisviau ir kalbėtis ilgiau, todėl „Tele2“ aptarnauja didžiausią po- kalbių srautą Lietuvoje. Ryšių reguliavimo tar- nybos (RRT) duomenimis, per praėjusius metus bendrovės tinklė vartotojai kalbėjo daugiau nei 2,8 mlrd. minučių.

Daugėliškis ir Rudaminos

Romutis MATKEVIČIUS (MATUSA), Vilnius

Daugėliškis XVI a. II pusėje

XVI a. II pusė – tai ilgo ir sekinančio Livonijos karo metai (1558–1582). Viena šio karo nelaimių – Liublino unija, kurios pasekmė, kad Lietuvos Didžioji kunigaikštystė (LDK) netenka Ukrainos ir Palenkės. Prasideda krašto polonizacija ir lotynizacija. 1572 m. mirus LLV karaliui Žygimantui Augustui, LLV karaliais renkami svetimšaliai. 1574 m. karaliumi išrenkamas Prancūzijos karalaitis Henrikas Valua, bet išbuvęs soste 4 mėnesius pabėgo į Prancūziją ir ten buvo vainikuotas Prancūzijos karaliumi. 1576–1585 m. valdo Transilvanijos kunigaikštis Steponas Batoras. Jo valdymas buvo sėkmingas Lietuvai, nes užbaigtas Livonijos karas, kuris ketvirtį amžiaus sekino Lietuvą. Lietuvos Metrikoje yra nemažai Livonijos karo laikotarpio dokumentų, kur minima ir Daugėliškio istorija. Tai dokumentai apie maisto ruošimą kariuomenei Daugėliškyje ir jo apylinkėse. Daugėliškio seniūnai turėjo užtikrinti, kad čia pagauti pabėgę iš kariuomenės algininkai būtų pasodinti į kalėjimą. Daugėliškis gauna raštus dėl naujų prekybos mokesčių karo reikmėms, Daugėliškio miestelėnai – dėl nesumokėtų sidabrinės mokesčių raštą, kad perpardavinėtojai mokėtų dešimtadalį savo pajamų į valstybės iždą. Daugėliškio miestelis skolinio pinigus LDK iždui karo reikmėms. Švenčionys paskolino 8 kapas lietuviškų grašių, o Daugėliškis – 20. 1587 m. išrenkamas Švedijos karaliaus Jono III Vazos ir Kotrynos Jogailaitės sūnus Zigmantas Vaza (1566–1632), Zigmantas III. Jis tampa Lenkijos karaliumi ir LDK didžiuoju kunigaikščiu (1587–1632). Buvo nemėgiamas ir Lenkijoje, ir Lietuvoje.

XVI amžiaus II pusė – tai lenkų istorikų vadinamojo sidabrinio amžiaus pradžia, nors ne visi su tuo sutinka.

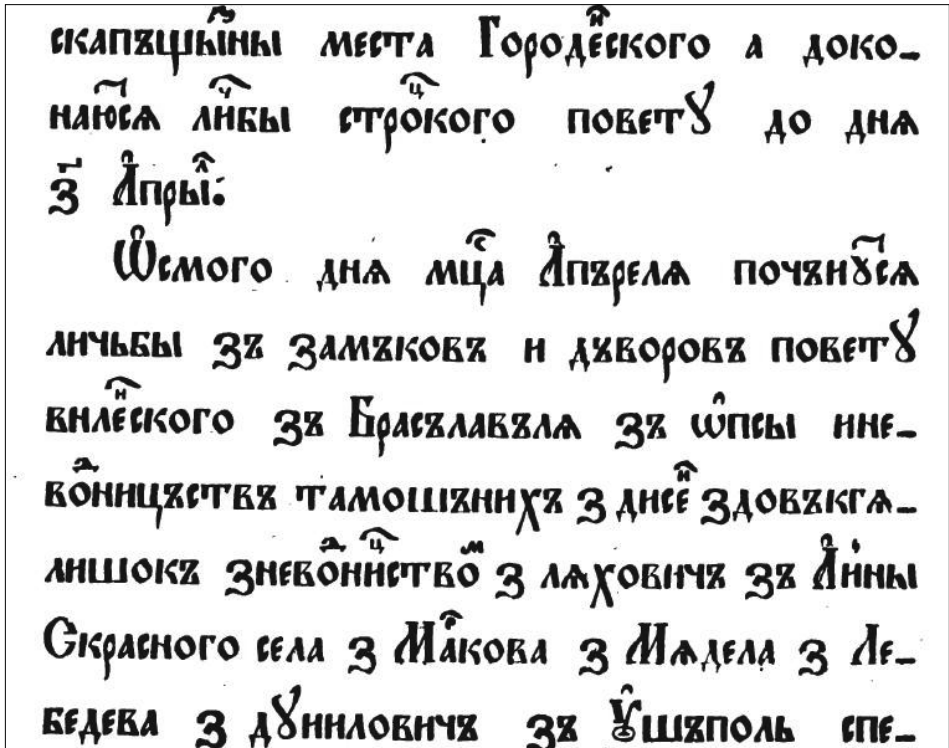
Daugėliškis ir valakų reforma

Sprendžiant iš 1569 m. gruodžio mėn. Žygimanto Augusto rašto, rašyto Knišine, valakų reforma Daugėliškio seniūnijoje jau turėjo būti baigta, nors LDK ji tęsėsi iki XVI amžiaus aštunto dešimtmečio. Rašte kunigui (?) Pilkauskui ir sekretoriui Matviejui priminama, kad kadangi Daugėliškio seniūno Jurgio Astiko nebus, tai revizoriai tikrins, kaip paskirstyti žemės valakai, surašys žemes ir nagrinės pavaldinių skundus. Valakų reformą reikia prisiminti, nes būtent Rudaminų valdymo metu susiformavo Daugėliškio seniūnijos ūkis ir įsigalėjo baudžiava. Šios reformos pasekmės valstiečių gyvenime baigėsi su baudžiavos panaikinimu 1861 m. Karaliaus pajamos po valakų reformos išaugo dvigubai. Dar 1529 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis didžiojo kunigaikščio dvarų valdytojams išleido instrukciją, kurios tikslas buvo didinti grūdų auginimo plotus. Turėjo būti permatuoti ir perskirstyti kaimai, kiekvienam ūkiui skiriama po valaką žemės. Įtvirtinta ir trilaukė sistema. Bet Daugėliškis seniūnija tapo tik 1543 metais. 1529 m. instrukcijos tapo 1557 m. balandžio 1 d. Žygimanto Augusto didžiosios valakų reformos pagrindu. Reformos metu išmatuota visa dvarų ir kaimų žemė, kai kurie kaimai perkelti. Pereita prie taisyklingo trilaukio, valstiečių žemė padalinta į tris masyvus ir kiekvienam ūkiui paskirta po rėžį kiekviename masyve, trys ūkio rėžiai sudarė valaką (apie 21,38 ha), kiekviename rėžyje buvo taikoma vienoda sėjomaina. Ir nors kiekvienai valstiečio šeimai buvo numatyta skirti valaką žemės, iš seniūnijos inventorių žinome, kad iki XVIII amžiaus vidurio Daugėliškio seniūnijoje vyravo pusvalakininkai, t. y. valaką dalindavosi 2 šeimos, o kartais ir daugiau šeimų. Šis principas buvo įteisintas ir valakų įstatyme. Karaliaus dvaruose buvo steigiami palivarkai. Palivarkas – tai dvaro dirbamos žemės, kuriose valstiečiai atlikinėjo lažą. Vienas valstietis turėjo eiti lažą 2 dienas per savaitę, o kur palivarko nebuvo, tai reikėjo mokėti didesnį činšo mokestį. Atitinkamas skaičius valstiečių valakų buvo atsakingas už vieną dvaro palivarko valaką. Santykis 7:1. Priklausomai nuo žemės kokybės buvo

Andriaus Rudaminos portretas. Varšuvos nacionalinis muziejus

nustatytas 21, 12, 8 ar 6 grašių činšo mokestis ir duoklė. Sidabrinės mokestis (mokestis karo reikmėms) buvo pastovus ir nuo žemės kokybės nepriklausė. Duoklė sudarė 2 arba 1 statinė avižų ir vežimas šieno arba 10 ir 5 grašiai. Vėliau činšo mokestis didėjo, atsirado kitų mokesčių. Daugėliškio seniūnijoje vyravo valstiečiai lažininkai (*caqgle*). Jie turėjo ir daugiau gyvulių, geresnes žemes ir papildomas naudmenas. Lažą jie turėjo atlikti su arkliais arba pora jaučių ir žagre. Osadnikai (*osiadle*) tai dažniausiai buvę dvaro tarnai. Osadiniai valstiečiai mokėjo činšą ir davė duoklę. Jie vyravo miesteliuose (pvz. Senajame Daugėliškyje). Kampininkams (daržininkams) buvo išskiriama 3 margai žemės, nors jie net iki XVIII amžiaus pabaigos Daugėliškio seniūnijos inventoriuose nebuvo surašomi, nes dažniausiai pasisamdydavo samdinais pas pasiturinčius valstiečius ir turėdavo atlikti 1 dienos per savaitę lažą be arklio, o moterys 6 dienas per metus pjauti javus ir ravėti daržus. Ir geriausia padėtis buvo tarnybos žmonių: vietoj činšo ir duoklės jie dirbo arklinininko, kalvio, dailidės ar kitus darbus ir galėjo turėti 2 valakus žemės be prievolių. LDK laikų Daugėliškio seniūnijos inventoriuose jų rasti neteko, nes iš jų piniginės ar kitos naudos nebuvo, tai ir inventoriuose nesurašydavo. Būtent valakų reformos metu ir susiformavo didžioji dalis Daugėliškio seniūnijos kaimų ir viensėdžių (užusienių), egzistuojančių ir dabar. Dar ir dabar Maksimonyse, Kalviasalyje (Čebatoriuose), Grybėnuose ir tik kai kuriuose kituose kaimuose galima atpažinti buvusio valakinio kaimo bruožus. Daugėliškio seniūnija kiekvienų metų balandžio 8–21 d. turėdavo pateikti žinias apie seniūnijos metų pajamas kartu su valdovo žvejybos institucijos pajamomis. Revizoriai turėjo prižiūrėti ir sekti, kad valdovo miškuose nebūtų savavališkų kirtimų ir miškas nebūtų pasisavintas. Be to, buvo išskirti bendri miškai, kuriais valstiečiai ir plikbajoriai naudojosi. Už miškų, kurie buvo tinkami žemės ūkiui ir buvo padalinti į valakus, įsisavinimą valstiečiams buvo suteiktos lengvatos nuo 5 iki 10 metų. Tokiais atvejais činšo mokestį nustatydavo valdovo revizorius. Miškuose, kur valstiečiai išsi-pirko plotus šienavimui, vykdami šienauti turėjo informuoti girininką ir negalėjo vestis į mišką šuns ir turėti su savimi šautuvo ar kito ginklo, kuriuo būtų galima nudobti žvėrį. Tai buvo aktualu Daugėliškio seniūnijos valstiečiams, nes dideli miškų plotai buvo priskirti Guntaunykų (Talunčių) ir Činčiukų medžioklės barams (girininkijoms). Įsikuriant valstiečiai buvo numatytos lengvatos: 2–3 metams činšo mokestis galėjo būti iki 42 grašių per lengvatos laikotarpį ir tai tik po rugių ir vasarinių grūdinių kultūrų jāvąpjūtės, o nuo kitų prievolių valstietis buvo atleidžiamas iki trijų metų. Seniūnas šiuo

1557 m. Žygimanto Augusto Valakų įstatymo fragmentas

atveju galėjo imti 2 grašius, o Daugėliškio klebonas ne daugiau kaip 1 grašį už valaką. Seniūnas negalėjo liepti valstiečiams jam dirbti, nes priešingu atveju galėjo netekti savo posto. Į darbus valstiečius varydavo vaitas ir prižiūrėdavo darbus, buvo tarpininku tarp valstiečių ir dvaro. Vaitas neturėjo teisės teisti ir susigalvoti įvairių smulkių duoklių. Vaitija turėjo turėti ne mažiau 100 valakų žemės. Vaitas gaudavo valaką žemės ir būdavo atleidžiamas už tarnystę nuo visų mokesčių ir prievolių. Vaitijos Daugėliškio seniūnijoje buvo panaikintos tik valdant karūnos pakancleriui Jonui Borchui (1769–1773). Matininkai kaimui turėjo skirti vietą viduriniame lauke, o jeigu jie to nepadarydavo, tai turėdavo atlikti valdovo revizorius ir priversti valstiečius kurtis paskirtose vietose ir kontroliuoti, kad ūkis būtų vedamas kaip nustatyta. Siekiant sutvarkyti, kad nebūtų į valdovo valdas įsiterpusios privačios žemėvaldos, buvo paimama žemė kompensuojant priklausomai nuo jos kokybės. Už vieną valaką geros žemės buvo duodami 2 blogesnės ar net 3 blogos žemės valakai. Seniūno tarnyba gaudavo viską nuo kas dešimto valako įskaitant avižas ir šieną, kiekvieną trečią pėdą iš daržinės, muitą už turgaus dienomis parduotą mėsą ir kas dešimtą pagautą žuvį. Už valstiečio neišeitą darbo dieną į dvarą reikėjo mokėti 1 grašį už vaito praeitą mylią iki jo sodybos ir atgal. Jeigu mergina ar našlė ištekdavo į kitą valsčių, reikėjo mokėti 12 grašių.

Ir nors laikui bėgant mokesčiai ir prievolės keitėsi, karališkojo dvaro valstiečių dalia buvo lengvesnė negu privačiame dvare. Idealizuoti karališkųjų valstiečių padėties, žinoma, negalima. Ir tai atsispindėjo po baudžiavos panaikinimo. Privačių dvarų valstiečiai tesugebėdavo išsipirkimui išsigyti po 3–5 dešimties žemės, o buvę iždinio dvaro valstiečiai net iki 10 kartų didesnius žemės plotus, o kartais keliese nupirkdavo ir nedidelius dvarus.

Misionierius Andrius Rudamina

Daugėliškio seniūniją XVI amžiaus antroje pusėje valdė Rudaminos (1570–1594). Jų valdymo pradžia reikėtų laikyti 1570 m. po Jurgio Astiko (1530–1579), kuris valdė Daugėliškio seniūniją 1553–1569 m. 1569 ar 1570 m. buvo sudarytas seniūnijos inventorių, o paprastai inventoriai buvo sudaromi mirus seniūnui arba perduodant seniūniją kitam seniūnui. Nors Rudaminos kartais ir įvardijami kaip LDK didikai, bet jiems iki to Daugėliškio valdymo pradžioje ir vėliau dar buvo gana toli. Savo pavardę gavo nuo Rudaminos (prie Vilniaus) vietovės pavadinimo, kurioje dar Lenkijos karaliaus (1501–1506) ir LDK DK (1492–1506)

Aleksandro Jogailaičio laikais vienas iš būsimų Rudaminų, Vilniaus pirklys (kitur LDK DK dvariškis) Andrius, Mykolo sūnus, gavo žemę su keturiomis baudžianinkų šeimomis ir bajorų privilegijas. Bajorų privilegijas Rudaminoms patvirtino ir Lenkijos karaliaus ir LDK DK Žygimanto Senojo (1467–1548) žmona karalienė Bona Sforca (1494–1557). Matyt, buvo suteiktas, matyt, su Radvilų leidimu Astikų (Radvilų giminės pradininkų) herbas „Trimitai“. 1580 Daugėliškio seniūnas Motiejus Rudamina iš Radvilų išigyja Dusetas ir Rudaminos tampa Rudaminomis Dusetiškiais.

Andrius Rudamina, visų Rudaminų protoplasto Andriaus Rudaminos sūnus, ir tapo pirmuoju Daugėliškio seniūnu 1570 m. Šias pareigas, matyt, gavo su Radvilų pagalba, kurie po Goštautų tapo nekarūnuotais LDK valdovais. Turėjo Andrius Rudamina 2 sūnus Joną (? – 1599) ir Motiejų (? – 1586). Būtent Jono Rudaminos ir Dorotos Galveliankos sūnus Andrius (1595–1631) tapo misionieriumi. Andriaus Rudaminos gimimo metai dažnai nurodomi 1591, 1594 ir 1596. Tai yra todėl, kad mirusio žmogaus amžių apvalindavo, o Andrius Rudamina mirė turėdamas 35 metus. Kartais nurodoma kad jo tėvas buvo Daugėliškio seniūnu. Bet kaip matyti iš dabar žinomos istorinės medžiagos, jis buvo Daugėliškio seniūno Andriaus Rudaminos vaikaitis, o 1595 m. Rudaminos Daugėliškio seniūnijos jau nebevaldė. Jo gimimo vieta irgi kelia abejonių. Yra didelė tikimybė, kad jis gimė Dūdų dvare, kurį valdė jo tėvas Jonas Rudamina, o krikštytas buvo būtent Daugėliškio bažnyčioje, nes Dūdos tuo metu priklausė Daugėliškio parapijai. Taip jo krikšto vieta tapo gimimo vieta. Mokėsi Vilniaus jėzuitų kolegijoje, 1613–1616 m. Vokietijoje studijavo filosofiją, 1617 m. įmatrikuliuotas Liuveno (Belgija) universitete, bet tų pačių metų rudenį grįžo į Lietuvą. Rengdamasis valstybinei tarnybai, 1618 m. pradžioje išvertė į lenkų k. Liežo (Belgija) kanauninko Johanno Ernesto de Chokier politinę knygą „Thesaurum politicorum aphorismorum“ (Politikos aforizmų rinkinys), išleistą Romoje 1610 m. Jau po Andriaus mirties Vilniaus akademijos spaustuvė 1652 m. knygą išleido pavadinimu „O odmanie państw i zgubie panujących“ (Apie valstybių kitimą ir valdančiųjų prazūtį). Knygos pradžioje iš jėzuitų namų vyresniojo Benedikto de Matos laiško pateikiama Andriaus biografija. 1618 m. įstojo į Jėzaus draugiją. 1620–1624 m. studijavo teologiją Vilniaus akademijoje ir Romoje. 1623 m. išventintas kunigu. 1625 m. išvyko į Goa miestą Indijoje kaip misionierius. Susirgęs maliarija, 1626 m. išsiųstas į švelnesnio klimato Makao miestą Kinijoje. Vėliau dirbo Hančou, Fudžou miestuose.

Pirmojo lietuvių vaistininko Molėtuose neaprašyta istorija

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Jeronimo Ivanausko vaistinė

Jeronimas Ivanauskas. 1938 m.

Bučeliškės. 1938 m.

Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad ten, kur dabar yra Molėtų knygynas, kadaise buvo lietuvių vaistininko vaistinė, tačiau koks buvo pirmasis lietuvis vaistininkas Jeronimas Ivanauskas ir koks jo bei visos jo šeimos likimas? Apie tai kalbėjomės su Jeronimo vaikaičiu Donatu IVANAUSKU.

Lietuvoje dvaras suvokiamas dviem aspektais: dvaras kaip statinys ir dvaras kaip kultūros židinys. Gal žinote Bučeliškių dvaro istoriją? Pirmuoju aspektu domintų statybos: kas, kada pradėjo statyti, o antruoju – kokie, jei vyko ir Jums žinomi, susibūrimai jame būdavo, kiek žmonių tarnavo ir gyveno?

Šiandien galime tik įsivaizduoti, koks buvo tikro lietuviško dvaro gyvenimas, bolševizmas, lyg Biblijoje minimas tvanas nuplovė ne tik pačius senuosius dvarus, bet kartu ir jų gyventojus, sunaikino ir tą su niekuo nepalyginamą tokio gyvenimo specifiką. Sunaikintos dvi šių žmonių kartos. Nebeliko, pašaipiai vadinamos, dvarponių kultūros, kuri perduodama iš kartos į kartą nuo XIX a. pabaigos tapo tikru lietuviybės brendimo ir, sakyčiau, jos kristalizacijos lopšiu. Juk būtent čia su karštomis politinėmis, nepriklausomybę skatinančiomis kalbomis, lietuviybės idėjomis keliavo mūsų tautos sąmoningumo budintojai, švietėjai, pirmųjų straipsnių ir knygų lietuvių kalba autoriai. Lietuvos dvaras nuo seno duodavo koki nors toną, skleidė garsą apie tai, kas naujo, pažangaus vyksta pasaulyje. Ir įdomu, kad ši specifinė garsą buvo galima išgauti tik per specifinius žmones, brandintus geriausiose Europos universitetuose, lydytus iš kartos į kartą per sukilimus, matomus per nepaprastus jų kilmės istorijas, šiam luomui būdinga laisvės, garbingumo, pasiaukojimo mintis. Šiandien tarsi ir vėl atsirada tokie dvarai, instrumentai – smuikai, bet visi jie toli gražu jau ne Stradivarijaus, tad ir garsai visai kiti... Bučeliškės istorija labai paslaptinga. Mano tėvas, bijodamas galimų nemalonių, sovietų laikais vengė apie tai kalbėti, dokumentų liko nedaug, nuotraukų labai mažai, o kiti daiktai, baldai, paveikslai išgrobti po vadinamojo nacionalizavimo. Kai čia gyvenu, pas mane vis ateina žmonių, kurie pasakoja ir apie dvaro gyvenimą, ir Ivanauskus. Nors ta visa netektis, persekiojusi mūsų šeimą, vis suka ratus aplink. Net po dvaro grąžinimo niekas labai nepasikė, tai tarsi giminės praeikimas, neįleidžiantis net pačių artimiausių į savo gyvenimo vidų. Kai kurias liūdnas šeimos istorijas žinojau, bet daug ką supratau tik atsikėlęs čia gyventi. Atvažiuoti ir apsigyventi Bučeliškėje iš visos šeimos atradau jėgų tik aš. Pirmą naktį atvažiavusiam teko ten nakvoti, tad ilindau į kampą tyliai ir garsiai meldžiausi laukdamas ryto. Jaučiausi pakliuvęs į košmarišką filmą. Tokiu būdu pradėjau kiek daugiau suprasti, per ką ejo mūsų šeima visą tą laiką gyvendama šiame sename grafo Rajevskio name ir kas tame name vyko po to, kai atsikėlė nauji gyventojai. Šiandien namo situacija kiek pasikeitė, bet gyventi ir net nakvoti vis tiek vengiame.

Bučeliškės – lyg senas išdidus, ypatingo likimo žmogus, reikliai žiūrintis į kiekvieną svetimą ar nepažįstamą praeivį. Ir šiandien namas stovi ir tarsi kažko laukia...

Jeronimas Ivanauskas buvo gerbiamas žmogus Molėtų rajone, tačiau mažai kas žino, kas anais laikais paskatino jį imtis vaistininko profesijos, koks buvo nueitas kelias iki tol, kol jis juo tapo? Koks jo likimas?

Kodėl taip atsitiko, kad per tuos nepriklausomybės metus taip ir neatsirado nė vieno paminklo, ženklo ar ypatingesnio užrašo tai gausybei nuostabių žmonių, rodžiusių mums savo pasiaukojimo stebuklus? Keista, bet Putnai toks paminklas stovėjo pačiame miesto centre ir gražus paminklas. Negi taip ir gyvensime susigėdę, nuleidę galvas visa apimančiame apsvaigime? O juk tikrai turime kuo didžiuotis. Ar esame tikri, kad ignoruojant didingumą praeityje ir toleruojant vidutiniškumą šiandienybėje, galima laimėti klestėjimą ateityje? Kartais man atrodo, jog apskritai mūsų miestelis linkęs tarsi greičiau pamiršti savo pačių istoriją. Gyvenama taip, tarsi visas prasidėjo su sovietine kolektyvizacija... Gal todėl taip ir gyvename, užmiršę savo praeitį, šaknis, be svajonių ir ateities... Bet grįžkime prie mūsų temos. Senelis Jeronimas Ivanauskas 1914 m. kovėsi Pirmajame pasauliniame kare kaip rusų armijos karininkas, smogiamosios armijos, kavalerijos dalinyje, dalyvavo garsiajame mūšyje netoli Galicijos, kur generolas Brusilovas pralaužė austrų frontą. Du kartus buvo sužeistas, nuo mirties išgelbėjo ryšulėlis lietuviškos spaudos, kurį laikė vidinėje kareiviško kotelio kišenėje, prie širdies. Kulka, pataikiusi į krūtinę, istrigo popieriuje. Šį įvykį senelis laikė Dievo ženklu, laukdamas progos grįžti į Tėvynę. Tokia proga atėjo 1918 m., kai tuometinė Rusijos valdžia komisavo jį, kaip užsienietį. Tų pačių metų rudenį slapta, vengdamas Maskvoje siautėjusių „raudonųjų jūreivių“, savo senų fronto draugų, paprastų rusų kareivių perrengtas eilinio kario miline ir palydėtas iki geležinkelio stoties, ant traukinio stogo grįžo į Tėvynę. Vėliau, susikūrus Lietuvos armijai, majoras Jeronimas Ivanauskas tarnavo Lietuvos karo policijoje Utenoje, Zarasuose, Ežerėnuose, dešimt metų tarnavo Kybartų baro pasienio policijos vadu. 1926 m. išėjo į atsargą ir, sužinojęs, kad Molėtuose parduodama sena vaistinė, kuri pagal esamus dokumentus egzistavo jau 1882 m., atvyko į Molėtus. Apie 1932 metus galutinai ją įsigijęs, apsigyveno čia su šeima. Panašiu metu jis įsigijo ir netoli Molėtų esantį Butkaučyznos palivarką bei grafo Rajevskio Bučeliškės dvarą. Jeronimas Ivanauskas turėjo du išsilavinimus – karinį – apie 1905 m. baigė Varšuvos karininkų mokyklą bei vaistininko – 1918 m. baigė Maskvos universitetą, įgijo provizoriaus diplomą. Taigi 1933 m. prasidėjo Molėtų vaistinės lietuviškas etapas.

Čia, Molėtuose, kaip pasakojo mano tėvas Leopoldas Ivanauskas, jam labai sekėsi. „Provizoriaus Ivanausko vaistinė“,

taip skelbė užrašas ant sienos, – dirbo gerai, vaistinė pilna vaistų, ypatingiausius iš jų tekdavo užsakyti net iš Šveicarijos lėktuvu, lankytojų netrūko. Vaistinė garsėjo savo gražuolėmis vaistininkėmis, kurių pažiūrėti rinkosi smalsuoliai. Senelis pasižymėjo kaip kariškai tikslus, reiklus, bet kartu labai draugiškas ir geranoriškas žmogus. Gerai sutarė ir su Margolio, žydų vaistine. Pasakojama, kad bendravo ir su Anykščių vaistininku A. Žukausku-Vienuočiu, lankydavosi vieni kitų vaistinėse ir namuose. Čia, būdamas jau šešiasdešimties metų, sulaukė savo mažiausio sūnaus Jeronimo. Netrukus Bučeliškės tapo vasaros susitikimo vieta daugeliui Molėtų inteligentų, čia Ivanauskai kviesdavo miestelio mokytojus ir moksleivius į kalėdinio vaidinimo vakarus. Taip iki 1941 m.

Rašytiniuose šaltiniuose minima, kad iki 1941 m. toje vietoje, kur dabar yra knygynas, buvo Jeronimo Ivanausko vaistinė, tačiau 1948 m. sudegė. O kas buvo toliau? Ar po gaisro jis ir toliau, bet kažkur kitur tęsė vaistininko darbą?

Tiesa, nelaimės mūsų šeimai, kaip ir tūkstančiams kitų mūsų tautos žmonių, prasidėjo 1940 m., sovietų armijai okupavus Lietuvą. Tais pačiais metais Molėtų NKVD organizavo vaistininko Ivanausko parodomąjį teismą, į kurį sukvietė iš anksto paruoštus Molėtų žmones, kaip „blogų žmonių išnaudotojų ir kapitalistų“ kaltės liudytojus. Tačiau nė vienas liudytojas taip ir neatėjo į teismą ir teismui teko senelį paleisti ir net grąžinti dirbti į vaistinę. Tačiau senelį labiausiai paveikė močiutės Ivanauskienės sudeginti visi jo Lietuvos armijos kariški rūbai, carinės Rusijos kariniai apdovanojimai ir net tas stebuklingas kareiviškas kotelis, išgelbėjęs jo gyvybę revoliucinio maišto apimtoje Maskvoje. Vėliau sekė fašistinė okupacija, karo baisumai ir ypač žiaurus Molėtų miestelio visų žydų sušaudymas. Senelis visa tai priėmė kaip asmeninę gėdą ir nelaime, du mėnesius slėpė dvi žydų kaimynų moteris vaistinės antrajame aukšte rizikuodamas ne tik vaistine, bet ir savo gausia šeima. Bet ir tai pasirodė veltui, nes moterys, žudymams apimus, nutarė pažiūrėti, kas liko iš jų namų ir, atpažintas Molėtų baltaraiščių, buvo nuvežtos į tą pačią vietą miške ir nužudytos.

Senelis tapo nekalbus, mažai valgė, nemiegojo, močiutė tūnojo antrame Bučeliškės namo aukšte, tik retsykiais nusileisdavo į apačią. 1943 m. močiutė susirgo vėžiu ir mirė Kaune. Sugrįžus sovietams, netekęs ir vaistinės, ir namų, likęs vienas, be žmonos, senelis Kalėdų naktį nuėjo į savo pirtelę Bučeliškėje, išsimaudė, grįžo į namus ir garsiai sušukęs mirė. Plyšo širdis.

Senelis turėjo gausią šeimyną, o kokie jo vaikų likimai? Galbūt kuris nors tapo vaistininku? Mažai žmonės žinojo ir apie jo žmoną, kuri retokai Molėtuose pasirodydavo.

Ivanauskų šeimoje augo keturi vaikai: Zofija, Aldona, Leopoldas ir jauniausias Jeronimas. Vaistininkės buvo Aldona ir

Zofija. Visų jų likimai labai tragiški ir skausmingi.

Pradžioje mano tėvas Leopoldas lankė mokyklą Molėtuose, vėliau mokėsi Kauno Jezuیتų gimnazijoje, karo metu mokėsi Kėdainių gimnazijoje, kurią ir baigė. Senelis turėjo dar vieną didelį ūkį Kėdainiuose, kuriam ir vadovavo mano tėvas Leopoldas Ivanauskas. Tada jam ėjo 18 metų, kai močiutė – lietuvių kalbos mokytoja, su mažuoju sūnumi Jeronimu išsikėlė gyventi į Kėdainius, ten apsigyveno ir sesuo Zofija. Tėvas tą laiką prisimindavo, kaip baisiausią jo gyvenime. Didžiulis ūkis, karas, atsakomybė subrandino tėvą, tačiau kartu paženklinė baime ir nepasitikėjimu.

Tiesa, karo pabaigoje jam pavyko įstoti į Kauno žemės ūkio akademiją ir sėkmingai ją baigti 1949 m. Apie 1960 m. pradėjo dirbti Kauno Mičiūrinio žemės ūkio technikumė politinės ekonomikos dėstytoju, kur ir dirbo visą gyvenimą. Turbūt iš visos gausios Ivanauskų šeimos tai buvo vienintelis žmogus, kuris jautėsi laimingas. Mano mama, kilusi iš panašaus likimo šeimos – Danutė Stepšytė-Ivanauskienė, visą gyvenimą dirbo provizore vaistinėje, taigi ir aš augau joje. Tai buvo tikra išimylėlių pora, tėvai vedė vėlai, daugiau vaikų neturėjo. Jų meilė ilgą laiką man buvo neįminta mįslė. Tai, kaip jie kreipdavosi vienas į kitą, kaip švelniai ir meiliai kalbėdavo, stebindavo ir, kaip neseniai sakė viena iš mano tetų, kėlė tikrą pavydą. Šiandien jų abiejų jau nėra, bet jų meilė vis dar ryški. Žmogaus gerumas neturi senaties, jis, kaip šeimyninė relikvija, perduodamas kartoms. Žinoma, su viena sąlyga, kad šeimoje atsirast bent vienas, kuriam tai bus vertybė.

Kaip Jūs atgavote Bučeliškių dvarą ir kodėl Jums tai buvo svarbu? Ar dar kur nors yra likę jūsų giminei priklausiusių dvarų?

Šiandien gerai žinau, kad mes nepaveldime nei dvarų, nei namų, nei žemių – mes paveldime būdą, charakterį, valią, polinkį kurti arba naikinti tai, kas sukurta kitų. Nepaveldėję tų savybių, mes negalime gauti arba atgavę greitai tai prarandame, arba tai stovi niekam nereikalinga ir pamiršta. Didžiausias mūsų turtas – mūsų viduje, mūsų sielose. Tiesa, ten slepiasi ir didžiausias mūsų pavojus – paimti klaidingą žinią, suformuluotą paklydusių tėvų. Ateiname į šią žemę labai trumpam, ar pastebėjote, kaip lekia metai? Viena karta turi perduoti kitai kartai bėgimo estafetę su užprogramuotu bėgimo būdu ir tikslu. Deja, tik nedaugelis gauna šį perdavimą, pastebėkite – ne namus, ne pinigų, o žinią, kur ir kaip reikia bėgti. Šioje žinioje nėra nieko materialaus, tai dvasios jėga veikianti tikėjimu, gerumu, meile. Tačiau būtent šios savybės įgalina mus vėl ir vėl keltis parkritus, siekti toliau numatyto tikslo, eiti pirmyn tiek, kiek leidžia mūsų ribotos žmogaus jėgos. Ir jau ne taip svarbu, ką statysime ar plėsimės jau pastatytą. Pažinau nuostabių žmonių, gavusių tik švelnumą ir meilę, o laimėjusių visą Amžinybę.

Ar Lenkija turi slaptą antilietuvišką strategiją?

Prof. Povilas GYLYS, Vilnius

Prof. Povilas Gylis

Buvo laikai, kai galėjome džiaugtis gerais santykiais su kaimyne Lenkija. Buvo laikai, kai man esant Lietuvos užsienio reikalų ministru nei vienas iš mano lenkiškos pusės partnerių diplomatijos šefų – Kšištofas Skubiševskis, Andžėjus Olechovskis, Dariušas Rosatis, Vladyslavas Bartoševskis – nekėlė mums pretenzijų, nedemonstravo globėjisko elgesio „iš viršaus“, savo moralinio, intelektualinio ar kitokio pranašumo.

Ano metu lenkų kolegos, iš kurių tik vienas priklausė tai pačiai kaip ir aš politinei kryptčiai, visada buvo pasiruošę pagelbėti, pakonsultuoti. Buvo laikai, kai mes buvome abipusiškai geranoriški, tegu ir nevienodo svorio, europinės politikos dalyviai.

Buvo laikai, kai mes nebijojome pridėti – esame strateginiai partneriai. Tada mes vos ne kartu – lenkai paprastai bent vienu žingsniu priekyje – sprendėme labai panašius valstybingumo atkūrimo, išiliejimo į pasaulinę šalių bendruomenę klausimus. Tada buvome sutarę istorikams palikti mūsų sudėtingos, prieštarų vertinamos, keletą šimtmečių trukusius bendro gyvenimo ir konflikto pažymėtos tarpukario praeities klausimus. Tuo metu daugiausia orientavomės į bendro gyvenimo **ateitį**.

Taip buvo prieš keliolika metų. Dabar padėtis visiškai kitokia. Lenkijos užsienio reikalų ministras Radoslavas Sikorskis, kalbėdamas apie Lenkijos–Lietuvos santykius, arogantiškai išbraukė iš savo žodyno terminą „strateginis partneris“, tuo demonstruodamas dideles valstybines ambicijas. Šiandien Lenkijoje ir pasaulyje (lenkų propagandinė, norėjau pasakyti, informacinė, mašina žymiai galingesnė nei Lietuvos) skleidžiama žinia, kad Lietuva smarkiai nusižengia demokratijos ir žmogaus teisių standartams, smarkiai diskriminuoja vietinius lenkus, kad Lietuva nori prievarta asimiliuoti **autochtoninę** lenkų mažumą ir t. t.

Galima drąsiai spėti, jog ši informacinė ataka, norisi pasakyti, karas, prieš Lietuvą davė apčiuopiamų rezultatų – jeigu kur nors Australijoje (kad ir vietos) lietuvius susidurs su lenku (kad ir vietiniu) pastarasis paklaus, ką tie lietuviai Lietuvoje daro su vargšais Lietuvos lenkais. Tikėtina, kad į tai lietuvius negalės ką nors apibrėžto atsakyti, nes mūsų šalies gyvenimo vingrybių nežino: pirma, Lietuvos globalinės informacinės galimybės yra nepalyginami menkesnės ir, antra, mūsų šalies valdžia dėl jai būdingo nerangumo, nesugebėjimo artikuluoti kalbėti, vietoj aiškos reakcijos į susidariusią situaciją tuo klausimu mykia, veblena. Dėl to net mums, Lietuvos lietuviams, nėra visiškai aišku, kas čia pas mus vyksta, ir kaip į vykstančius procesus reikia reaguoti – atsiprašyti lenkų ar supykti. Taigi net Lietuvos lietuvius ne visada pasiruošęs atsakyti, kas iš tiesų vyksta mūsų krašte. Ką ten bekalbėti apie lenkus Lenkijoje ar lenkus ir lietuvius kur nors Australijoje.

Neva drastiškai blogėjanti lenkų padėtis Lietuvoje nėra svarbiausia pasaulinėje žiniasklaidoje cirkuliuojanti žinia, tačiau ji pasiekė tuos, kurie bent kiek politiškai ar ekonomiškai yra susiję su regionu, domisi juo ar čia veikia.

O tuo metu lenkų kaltinimai skamba vis garsiau ir, deja, pikčiau. O mūsų, atsiprašant, informacinių, žiniasklaidos ar dar kartą atsiprašant, valdžios moterų ir vyrų balsų praktiškai nesigirdi. Jie, spėju, ne vietoj ir ne laiku vadovaujasi šiaip jau teisinga patarle „tyla – gera byla“. Tiesa, pastarosiomis dienomis padėtis šiek tik pagerėjo – pasigirdo bent keletas, kad ir nelabai išliu, reakcijų iš Lietuvos pusės. Tačiau pagrindiniai šalies

politikai ir visuomenės veikėjai praktiškai tyli.

Ne, tyla ne visuomet yra gera byla. Tyla šiuo atveju reiškia apsileidimą, manyimą, jog tos problemos kažkaip savaime išsispres, atsisakymą galimybės situaciją išsiaiškinti, o išsiaiškinus spręsti problemas. Nesolidu, kai valstybę turintys valdyti žmonės išsislapstę ar kažką nerišliai mekena apie tai, ką turėtų aiškiai pasakyti. Suprantama, jog tai turi būti daroma diplomatine kalba.

Kai tai nėra daroma, į procesą tenka įsijungti mums, šalies piliečiams, matantiems, jog procesui progresuojant, galima susilaukti didelių bėdų. Savo pilietinę poziciją (nepretenduoju į absoliutų tikslumą) pradėčiau dėstyti ne nuo aiškinimosi, ką mes lietuviai vietinių lenkų atžvilgiu padarėme ne taip (prie to neišvengiamai teks grįžti), o nuo poros klausimų tiek Lietuvos, tiek Lenkijos valdiškoms oficialioms institucijoms.

Pirmiausia, norėtusi, kad abiejų šalių valstybinės institucijos, taip pat nepriklausoma kaimyninių šalių žiniasklaida išnagrinėtų klausimą, ar Lenkijoje neegzistuoja organizuotos jėgos, kurios inspiruoja nedraugiškus veiksmus Lietuvos atžvilgiu. Balansui palaikyti analogiškai reiktų ištirti, ar kita – Lenkijai priešiška – kryptimi neveikia organizuota jėga Lietuvoje. Man tokia mintis kyla stebint procesus mūsų šalyse. Pavyzdžiui, man kartais kyla klausimas (jis gali būti ir nepagrįstas), ar „TV Polonia“ nevykdo antilietuviškos politikos, ar ji tarp Lietuvos lenkų neskatina separatistinių nuostatų. Neturiu galimybių fiksuoti visų atvejų – esu menkus išteklius turintis privatus asmuo – tačiau tokių minčių kyla retsykiais žiūrint šį televizijos kanalą. Pavyzdžiui, mano atmintyje visam gyvenimui įstrigo atvejis, kai per priešpaskutinius vieto rinkimus Lietuvoje „TV Polonia“ transliavo reportažą iš Vilniaus krašto, kuriame vietinis lenkas kalbėjo ne apie savo žemės gražinimą, bet apie lenkiškas žemes Lietuvoje. Mano manymu, šiame reportaže šiurpūs buvo du dalykai. Pirma, kaimyninės šalies televizija aktyviai dalyvauja kitos šalies politiniuose procesuose, palaikydama vieną iš partijų – Lenkų rinkimų akciją. Antra, sakant, kad reikia pakovoti už lenkų žemes, suponuojama, kad tos žemės nėra lietuviškos tiek istorine, tiek politine prasme. O tai yra neleistinas istorijos iškraipymas ir kėsinimasis į Lietuvos teritorinį vientisumą.

Gal mūsų valstybės specialiosios tarnybos užfiksavo ir daugiau tokių prieš mūsų šalies teritorinį vientisumą nukreiptų reportažų? Jeigu tokių atvejų buvo daug, vadinasi, tai nėra atsitiktinumas, o agresyvus, amoralus ir neteisėtas kitos valstybės institucijų veikimas, laužantis tarptautinės teisės principus, garsiąją dvišalę Lenkijos–Lietuvos sutartį, kuria taip mėgsta mojuoti Valdemaras Tomaševskis ir R. Sikorskis. Į šiuos klausimus turėtų atsakyti abiejų šalių kompetentingos institucijos, taip pat tarptautinės, pirmiausia Europos Sąjungos, organizacijos. Čia jums ne pavardžių rašymas ar dvikaltiai gatvių pavadinimai, o fundamentalūs Lietuvos valstybingumo aspektai.

Antra, norėčiau paklausti: jei Lenkijos žiniasklaidos ir kai kurių politikų remiamas V. Tomaševskis yra tikras kovotojas už demokratiją, žmogaus teises, lenkų reikalo gynėjas, bet kartu išlieka lojalus Lietuvos valstybei pilietis, kaip tie lenkų žurnalistai ir politikai vertina šio žmogaus atsisakymą prieš daugiau nei dešimtmetį iš, pabrėžiu, Lenkijos prezidento rankų priimti Lenkijos ordiną už lenkų ir lietuvių tautų santykių gerinimą viešai aiškindamas, kad tokio apdovanojimo priėmimo nesuprastų jo rinkėjai, tautiečiai Lietuvoje. Išeitu, kad jau tuo metu V. Tomaševskis manė, jog santykių tarp lenkų ir lietuvių jokia būdu gerinti nereikia ir kad Lietuvos lenkai jau tuo metu buvo nusiteikę arba nuteikti prieš lietuvius.

Kaip tas V. Tomaševskio poelgis derinasi su tautų ir valstybių taikaus sugyvenimo, demokratijos principais? Lietuvos pilietis V. Tomaševskis turėtų žinoti, kad tautinės nesantaikos kurstymą draudžia mūsų Konstitucija (25 str.) ir europinės demokratijos principai. Tada mes, lietuviai, Varšuvoje

Savavališkai užrašytas gatvės pavadinimas lenkų kalba

A. Sarcėviciaus nuotr.

analogiškus apdovanojimus priėmėme, nes manėme, jog esam kažką pozityvaus nuveikę dviejų šalių santykių gerinimo labui ir buvome linke toliau juos plėtoti.

Taigi klausimas yra toks: ar gali ekstremistiškai nusiteikęs žmogus, pasisakantis prieš dviejų tautų ir dviejų valstybių santykių gerinimą, būti tikru Lietuvos lenkų teisių gynėju? Ar galima juo pasikliauti, kai jis informuoja Varšuvą ir Briuselį apie santykių tarp lenkų ir lietuvių būseną mūsų šalyje? Ar Varšuva ir Briuselis nemano, kad žmogus, sakantis, jog Vilnių ir Klaipėdą po karo atstatė lenkai ir rusai, o lietuviai prie to lyg ir neprisidėjo ir daugybę kitų pasisakymų, yra tautinės nesantaikos skleidėjas ir šovinistas, kurio veikla griauja tiek demokratijos, tiek Lietuvos valstybingumo pamatus.

Jeigu Vilniuje, Varšuvoje ir Briuselyje dirbtų išvalgūs politikai, tai jie suvoktų, kad vienos pusės šovinizmas gimdo šovinizmą kitoje, šiuo atveju jau lietuviškoje, pusėje. Jie iš istorijos vadovėlių taip pat žinotų, kad etninėms bendruomenėms radikalizuojantis auga etninio – pradžioje smilkstančio, vėliau liepsnojančio – konflikto grėsmė. Nemanau, kad kas nors Vilniaus ar Briuselio valdžioje to norėtų. Tačiau neatmetu galimybės, kad Varšuvoje tokių žmonių, gal ir nedaug, esama. Mums, lietuviams, rodos, kad tie žmonės turi nedraugišką Lietuvos atžvilgiu strategiją. Gal Lietuvos politikai galėtų paklausti lenkų politikų, ar tikrai jie nepuolė Didžiosios Lenkijos planų, siejamų ir su Vilniaus kraštu? V. Tomaševskio veikla idealiai tinka šio plano, jei jis iš tiesų egzistuoja, schemai. Iš atsakymo tono ir aiškumo galėtume susidaryti tikslesnį vaizdą.

Jeigu Lietuva turėtų pajėgius politinius lyderius, ji reaguotų į lietuvių, gyvenančių Vilniaus ir Šalčininkų rajone, nusiskundimus **dėl lietuvių kaip tautinės mažumos** tuose rajonuose **diskriminacijos**, dėl antilietuviškų lenkų (rinkimų akcijos) daugumą atstovaujančios valdžios veiksmų. Deja, nesant lyderių viskas paliekama saviėgai, apsimetama, kad lietuviai Vilniaus krašte su diskriminacijos problema nesusiduria.

Toks nereagavimas, pilkosios erdvės toleravimas yra padiktuotas noro neerzinti didžiosios kaimynės Lenkijos. Tačiau toks strutiškas mūsų valdžios elgesys lenkiškus radikalus Lenkijoje ir čia tik padrąsina. Todėl spaudimas Lietuvai tik stiprėja. O tai stiprina antilietuvišką nuotaiką tarp lietuvių – vis daugiau jų mano, kad mūsų kaimynė turi negerų, gal net imperialistinių, kėslų. Todėl V. Tomaševskį galima laikyti ne tik lenkų, bet ir lietuvių šovinistų tėvu.

Dėl susidariusios padėties dalį kaltės turi prisiimti ir mūsų humanitarinė inteligentija. Kažkada politikai sutarė, jog istoriją jie palieka tyrinėti istorikams (cituoju prezidento Lecho Valensos žodžius). Tačiau Lietuvos istorikai vangiai tiria ir dar vangiau pristato visuomenei savo, lietuvišką, Lenkijos–Lietuvos santykių istorijos versiją. Arba kaip lietuvišką pateikia versiją, kuri patinka vidutiniam ar elitiniam lenkui. Tačiau vidutinis lietuvis nepriima nuomonės, kad Lenkija ir Lietuva buvo visiškai lygiateisės tautos mūsų jungtinėje valstybėje, jog toje valstybėje egzistavo kultūrinė, kalbinė, lingvistinė lygybė. Istorinė vidutinio lietuvio atmintis jam sako, kad Lietuva keletą šimtmečių buvo polonizuojama ir kad per tą polonizaciją mūsų tauta prarado savo aristokratiją ir tapo

valstiečių tauta, iš kurios tik kartais iškildavo lietuviško rašto, lietuviškos literatūros, išminties kristalai.

Mūsų nomenklatūriniai istorikai, kaip, beje, ir politologai bei žurnalistai, nedrįsta garsiau prasitarti apie agresyvią tiek psichologinę, tiek fizine prasme polonizacijos politiką Vilniaus krašte tarpukario metais. Pats žinau faktų, kad paimti į kariuomenę lietuviai buvo pačių lenkų karininkų ar jų įsakymu kitų kareivių mušami, jei atsisakydavo savo tautybę iš lietuviškos pakeisti į lenkišką. Buvo naudojamos ir kitos „nulietuvinimo“ priemonės. Dar yra likusių žmonių, sąžiningų lenkų ir lietuvių, kurie galėtų paliudyti šiuos ir kitus lietuvių prievartinės asimiliacijos faktus.

Ypač skaudu mums, lietuviams, girdėti, kai ponas V. Tomaševskis ima skelbti, kad esame atėjūnai, galima sakyti, Vilniaus krašto kolonizatoriai, kad Vilnija esą yra istorinės lenkų žemės, kuriose gyvena **autochtoninė** čiabuvių lenkų mažuma. Tačiau retai išgirsi mūsų dvaro istorikų ar žurnalistų atsaką, kad istoriškai tai visada buvo baltų, o ne slavų genčių arealas. Tačiau per poniją ir Bažnyčią vykstant metodiškai polonizacijai paprasti žmonės pradėjo vis daugiau kalbėti nelietuviškai. Absoliuti jų dauguma buvo vietiniai, „tuteišai“. Tik nedidelė jų dalis, daugiausiai aukštesniųjų sluoksnių atstovai, buvo migrantai iš Lenkijos. Istorija žino ne vieną masinės migracijos atvejį, tačiau nesu skaitęs apie masinę etninių lenkų migraciją iš etninių lenkų žemių į Vilniaus kraštą. Jeigu tokia didelė lenkų migracijos banga į Vilniaus kraštą būtų per paskutinius šimtmečius buvusi, istoriniai šaltiniai tą rodytų, Dabar istorija liudija tik polonizaciją, bet ne masinę migraciją.

Tai, kas pasakyta nereikia, kad Vilnijos žmonės negali savęs laikyti lenkais. Jei jie mano, kad yra lenkai, tai neturėtų ir negalėtų būti ginčijama. Kaip negali būti ginčijama teisė vadintis lenkais kažkada lietuviškame Seinų krašte arba Gardine gyvenusiems žmonėms. Tačiau niekas, net V. Tomaševskis, lietuvių, gyvenančių Vilniaus krašte, neturėtų laikyti atėjūnais. Be to, Vilnijos lenkai gali būti laikomi autochtonais, čiabuviais, tačiau tik tuo atveju, jei pripažįstamas jų „nulietuvinimo“ faktas.

Tačiau vargu ar iš pono V. Tomaševskio ir jo globėjų galima tikėtis pripažinimo, kad dalis lietuvių autochtonų buvo polonizuoti. Jūsų, taip pat Lenkijos politikų ir analitikų dėmesiui siūlau charakteringą V. Tomaševskio pasisakymo ištrauką: „**Ne lenkai, o lietuviai turi integruotis Vilniaus krašte... Kur integruotis? Kur mes turime integruotis? Mes čia gyvenome visada. Tai jūs turite šiame krašte integruotis, nes jūs čia atvažiate. Jūsų protėviai čia turi integruotis. O mes neturime integruotis. Čia mūsų žemė.**“ Taigi pagal LLRA lyderį, lietuvis Vilniaus krašte tampa atėjūnu, svetimu žmogumi, kolonizatoriumi. Perskačius tokį tekstą taip ir norisi sušukti: „Bijokite Dievo, pone V. Tomaševski.“

Tai itin provokaciniai pareiškimai, paliečiantys, užgaunantys giliausius lietuvių jausmus, kurių, kaip nereikšmingu, „nepastebi“ tiek lietuviškas, tiek lenkiškas elitas.

Tęsinys kitame numeryje

Šaltinis: www.delfi.lt,
2011 birželio 29 d.

Vytautas Didysis

Akad. prof. habil. dr. Mečislovo JUČO kalba, pasakyta per Žalgirio mūšio 601-ąsias metines Trakuose

Atkelta iš 1 p.

sistema valdoma dvasinė valstybė pasiekė 1352 m. išgriovusi Kauno pilį. Tas įvykis leido vokiečiams pasinaudoti Neries ir Nemuno santaka ir vandens keliais išplėsti puolimą Lietuvoje, taip pat ir rusų žemėse. Bet Lietuvos padėtis nebuvo katastrofiška. Ji turėjo didžiulę atramą Rytuose ir išsaugojo karo jėgų pusiausvyrą. Lietuvos Rytų politika yra atskira didelė tema ir šiuo atveju jos neliesiu. Pasakysiu tik, kad vakarinių sienų gynyba prie Nemuno vyko panaudojant Lietuvos Rytų rezervus. Ta proga pastebėsiu, kad Žalgirio mūšyje iš 40 Vytauto atvestų pulkų 2/3 buvo iš Lietuvai pavaldžių rusų žemių. Nei vienas pulkas neatėjo iš svetur, turiu mintyje, iš Maskvos valstybės.

Žemaičių dovanojimai ordinui 1382 m. Jogailos ir 1384, 1390, 1398 m. Vytauto buvo padiktuoti dėl kovų tarp Jogailos ir Vytauto. 1404 m. Jogaila, jau Lenkijos karalius, įpareigojo Vytautą dar kartą atiduoti žemaičius Ordinui už unijos pripažinimą. Lietuvos krikšto priėmimas iš lenkų nebuvo istorinis būtinumas, padiktuotas susidariusios Lietuvoje beviltiškos padėties. Jis įvyko tik susidarius istorinėms aplinkybėms, kai Lenkija neteko (po Kazimiero Didžiojo mirties 1370 m.) vyriškos giminės valdovo, o moteriškoji linija išėjo į Vengriją ir grėsė jai patekti į vokiečių liuksemburgų giminės rankas. Lenkų ponai norėjo savo valdovo. Kita vertus, juos viliojo Lietuvai priklausančios derlingos ukrainiečių žemės ir Juodosios jūros uostai. Todėl lenkų ponai ir pakvietė Lietuvos valdovų jaunikių į vyrus jų gražintai iš Vengrijos karalaitei Jadvygai. Vytautas pripažino Jogailos pasirinkimą būti Lenkijos karaliumi ir tai patvirtino savo antspaudu (parašų tuomet nebuvo). Jis priėmė krikštą ir kartu su Jogaila palaimino jį lietuvių tautoje.

Jogaila pats, ar lenkų ponams reikalaujant, bent su jų pritarimu, išreikštu dokumente, padarė du lemtingus ir klaidingus sprendimus.

1. Jis panaikino buvusį (dar pagal Gedomino valią) valdžios padalinimą iš dviejų centrų – Vilniaus ir Trakų, atėmė iš Vytauto Trakus ir visų Trakų kunigaikštystę ir atidavė savo broliui Skirgailai.

2. Jis atsiuntė į Vilnių savo seniūną lenką Klemensą Mosvoževskį ir lenkų karių igulą, o tai ir sukėlė naują kovų bangą.

Vytautas antrą kartą tapo Ordino leninni-

ku pagal 1384 m. sutartį, sudarytą po pirmo jo pasitraukimo pas kryžiuočius ir pakartotą 1390 m. Jų turinys skelbė ne tik žemaičių inkorporaciją į Ordino valstybę, bet ir į Lietuvą, valdomą Ordino leno teise. Ordino vadovybė suviliėjo grandiozinis planas, kurį ir padiktavo Vytautui: turėsi žemaičius ir savo lenininką Vytautą, o per jį išplėsti ekspansiją į Rytus. Ordino vadovai naiviai patikėjo sutartimis, kurios visuomet buvo ir yra tik galimybių menas. Su Ordino parama Vytautas 1390–1392 m. pasiekė savo, grįžo į Lietuvą, privertęs Jogailą ir lenkų bajorus taisyti, grąžinti jam Trakus ir pavesti jam valdyti Lietuvą. Tai buvo Vytauto pergalė prieš inkorporaciją į Lenkijos sudėtį, Lietuvos valstybingumo atstatymas (nors iš pradžių tik iki Vytauto mirties), o 1413 m. ir paveldimai valdomą atskirą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, nors ir susietą unijiniais saitais su Lenkija. Unijoje su ja reikėjo tik laiko organizaciniam reikalams paruošti pergalę prieš Ordiną. Ji įvyko Žalgirio laukuose.

Vytauto vaidmuo buvo išskirtinis: jis pirmas Karo tarybos narys, strateginio karo plano ir mūšio taktikos bendraautorius, vadovavęs LDK kariuomenės kariams, laiku gražinęs ir mūši karius ir didžia dalimi lėmęs pergalę. Vytautas faktiškai vadovavęs ne tik lietuvių, bet ir lenkų kariuomenei ir pateikęs pergalės džiaugsmą karaliui.

Paminėsiu pergalės pasekmes:

1. Pergalė Žalgirio lauke sustabdė vokiečių kolonijinę ekspansiją į Rytus ir nubrėžė Ordino katastrofą bei žlugimo pradžią.

2. Vienintelis teritorinis laimėjimas buvo tai, kad žemaičiai grįžo Lietuvai.

3. Pergalė keitė jėgų santykį Vidurio ir Rytų Europoje, kuri, pripažinusi Lietuvos ir Lenkijos jėgą, nusprendė ją panaudoti prieš Europai grasinančius musulmonus turkus, o vėliau ir Europą sukrėtusį Čekų husitų sąjūdį. Be to, katalikiškosios Europos plėtrą numatė jau ne per Ordiną, o per Lenkijos ir Lietuvos valstybes.

Antra tema – etninis klausimas. Visai neseniai Lietuvos valstybės atsiradimas XIII a. buvo siejamas ir su lietuvių tautos susidarymu. Dabar tą tezę bandoma užginčyti ir lietuvių tautos pradžią nukelti į vėlesnį laiką.

Kokie veiksniai skatino ir lėmė lietuvių tautos atsiradimą? Pirmia – iš tėvų paveldėta kalba, antra – tautinė kultūra, trečia – žmonių sąmonė ir, visų pirma, joje savo ir svetimų supratimas.

Pabandykime tai kiek detaliau paaiškinti. Sakoma, kad tautai atsirasti būtina raštija. Lietuviai jos ilgai neturėjo, neturėjo ir savojo epo. Bet XV a. viduryje rusų raštijoje atsirado epinio pobūdžio pasakojimai apie Gedimino sapną, Kęstučio žmoną vaidilutę Birutę, Algirdo žygį į Maskvą ir jo pokalbį prie Kremliaus sienų. Tai lietuvių tautinė tradicija, perduodama iš kartos į kartą, kol buvo parašyta renesanso epochoje.

Tautai atsirasti padėjo ir lietuvių bendras susitarimas paklusti pagonių dievybėms.

Valstybė nesukūrė etninių procesų, bet juos pagreitino. Visuotinė karo prievolė buvo integruojantis veiksnys.

Mūsų archeologai išžiūrėjo materialinės kultūros suvienodėjimą tarp atskirų etninių regionų pagal laidojimo įkapių supanašėjimą. Tai labai svarbus argumentas už lietuvių tautos atsiradimą valstybės kūrimosi laikotarpiu. Pagaliau turime ir pirmuosius pačių lietuvių pareiškimus apie savo ir svetimų supratimą, kaip integruojantį veiksnį lietuvių tautos tapatinimui. 1351 m. Kęstutis sutiko krikštytis su sąlyga, kad kryžiuočiai atiduos Lietuvai jų užgrobtas žemes. Jis tuomet nevardino, kokios žemės turimos mintyje. Bet 1358 m., kai jam buvo pasiūlytas ne tik krikštas, bet ir karaliaus karūna, jis pareikalavo žemių nuo Alnos upės iki Priegliaus ir juo iki Kuršių marių ir pajūriu iki Dauguvos žiočių ir nuo Dauguvos į rytus. Kęstučio sūnus Vytautas dar ryškiau kėlė etninį klausimą. Be patrimoninių teisių į tas teritorijas, Vytautas nurodė ir etninius motyvus ir operavo tais motyvais diplomatinėje kovoje su Vakaraais. Jis pastebėjo, kad žemaičiai nuo senų laikų laiko save lietuviais ir dėl jų tapatumo. Vytautas net savo titule nemini Žemaitijos. Vytautas reikalavo Sūdumos iki Šešupės, Vištyčio ežero ir Mozūrijos sienos. Žemaičiai ir sudūviai, anot jo, kalbėjo ir kalba lietuviškai ir nėra lietuvių, kurie jų nesuprastų. Tuo tarpu vokiečiai yra ateiviai ir klausė, kur jų tėvynė.

Vytautas niekada nedėjo lygybės ženkle ir tarp lietuvių, ir rusų. Lietuva jam Žemaitija, Trakų ir Vilniaus vaivadijos (nuo 1413 m.) buvo Lietuvos centras, o rusų žemės – aneksai. Tik 1563 m. ruošiantis Liublino unijai buvo padėtas paskutinis lygybės ženklas tarp lietuvių ir rusų kilmingųjų.

Visus lietuvius krikštijo Lenkijos kara-

liaus Jogailos pavedimu ir jie tapo Romos katalikais. Vytautas rėmė tą bažnytinę politiką. Jis savo ruožtu fundavo Vilniaus ir žemaičių vyskupijų katedras, prezentavo vyskopus, fundavo parapijas ir vienuolynus, o savo tikėjimą ne kartą išpažino devocionalijomis, liudijančiomis jo krikščioniškojo gyvenimo supratimą. Ypač jis nusipelnė krikštijant žemaičius. Jų krikštas užsitęsė nuo 1413 iki 1417 m. Vytautas žemaičių krikštytojų buvo pavadintas to švento reikalo „pradininku ir valdovu“. Jis pats vyko pas žemaičius jų krikšto metu 1417 m. vasarą. Žemaičių krikštą inicijavo žemaičių ir Vytauto prašymu Konstanco bažnytinis susirinkimas, skyręs to reikalo vadovais Lvovo arkivyskupą Joną ir Vilniaus vyskupą Petrą.

Popiežius Martynas V tik pasveikino žemaičius ir Vytautą, pavadinęs jį iškiliuoju sūnumi (illustris filius Witold).

Vytauto valdžios metais iškilo ir Lietuvos rusų stačiatikių problema. 1415 m. Vytautas, veikdamas kartu su Jogaila, ėmėsi veiksmų ruošiantis bažnytinei unijai. Vytautas pasiuntė Grigorijų Camblaką į minėtą Kostancos bažnytinį susirinkimą su bažnytinės unijos pasiūlymu. Bet ta idėja pasirodė dar per ankstyva.

Vytauto santykiai su Romos kurija buvo iš abiejų pusių geranoriški. Vytauto ir Jogailos prašymais Romos popiežiai pripažino lietuvių ir žemaičių krikštą, 1403 m. uždraudė Ordinui kariauti prieš naujakrikštus lietuvius, o 1415 m. panaikino visas Ordino gautas iš popiežių ir imperatorių privilegijas Lietuvai ir Rusijai užkariauti ir valdyti. Vytauto santykiai su Apaštalų sostu buvo sutrikę, kai 1420–1429 m. popiežius

Martynas V nedavė savo sprendimo žemaičių politinės priklausomybės klausimu ir 1429–1430 m., kai delsė imperatoriaus iškeltoje byloje dėl Vytauto vainikavimo karaliaus karūna. Bet Europos universalios jėgos – popiežiai ir imperatoriai negalėjo nesiskaityti su išaugusia Lenkijos ir Lietuvos jėga. Jie 1423 m. turėjo pripažinti Žemaitiją Lietuvai.

Baigiant šį pranešimą norėtusi dar paminėti, kad Lietuva, valdant Vytautui, pasiekė savo galybę ir klestėjimą. Bet jam mirus Lietuva ėmė mažėti, nykti, sumenko. Liko istorinė atmintis, kurią palaikė ištisos Lietuvos žmonių kartos.

Lietuvos istorijos kalendorius. Rugpjūtis

Rugpjūčio 6–19 d.

6 diena

1492 m. Aleksandras įteisino Ponų tarybos, kaip savarankiško valstybinio organo, padėtį ir išipareigojo saugoti LDK vientisumą bei suverenumą.

1840 m. iš Vilniaus ir Gardino gubernijų pavadinimų išbrauktas Lietuvos vardas.

7 diena

1259 m. Mindaugas dovanėjo Vokiečių ordinui visą Žemaitiją, Skalvą ir didžiąją dalį Jotvos (Dainavos).

1858 m. Bitėnuose (Šilutės r.) gimė Martynas Jankus, publicistas, vienas tautinio atgimimo sąjūdžio vadovų, kovotojas už Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimą. Mirė 1946 05 23 Flensburge.

8 diena

1655 m. Rusijos kariuomenė be kovos užėmė Vilnių. Prasidėjo pirmoji Vilniaus okupacija, pasibaigus 1660 07 11.

1794 m. sukilėliai atsiėmė Liepoją ir užėmė Kuršą iki Ventos.

9 diena

1906 m. Biliūnuose (Radviliškio r.) gimė rašytojas Jurgis Jankus. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos ir apsigyveno JAV.

1940 m. rugpjūčio 9–11 d. Berne įvyko Lietuvos diplomatų susitikimas, kuriame įvertinta politinė situacija po Lietuvos aneksijos, pasiuntinybių padėtis, kalbėta apie galimybę sudaryti Tautinį komitetą.

10 diena

1874 m. Užulėnyje (Ukmergės r.) gimė Antanas Smetona, pirmasis Lietuvos prezidentas. Žuvo 1944 01 09 Klivlende.

1921 m. Juodbūdyje (Prienu r.) gimė Juozas Lukša, pokario partizanas. Žuvo 1951 09 04 prie Pažerų.

11 diena

1794 m. Rusijos kariuomenė antrą kartą puolė Vilnių. Kitą dieną Vilnius kapituliuavo.

1914 m. Vilniuje įsikūrė lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpiti, tapusi politiniu bei kultūriniu lietuvių visuomenės centru.

12 diena

1383 m. Vytautas su kryžiuočiais užėmė Trakus ir apgulė Vilnių.

1399 m. Vorsklos mūšyje totoriai sutriuškino Vytauto kariuomenę. Žlugo jo planai greitai užvaldyti visą Rusiją ir karūnuoti Lietuvos karaliumi.

1654 m. Šklovo mūšyje Lietuvos didžio-

jo etmono Jonušo Radvilos vadovaujama Lietuvos kariuomenė sumušė kelis kartus didesnę Jakovo Čerkaskio vadovaujama Rusijos kariuomenę.

1946 m. įkurtas Bendras demokratinio pasipriešinimo sąjūdis. 1949 m. vasarį reorganizuotas į Lietuvos laisvės kovų sąjūdį.

13 diena

1822 m. Rusijos caras Aleksandras I uždraudė masonų ir kitas draugijas, į kurias stojant reikia duoti priesaiką.

14 diena

1385 m. sudarytas Krėvos sutarties aktas, numatęs Lietuvos ir Lenkijos unijos sudarymą.

15 diena

1351 m., siekdamas sulaukyti Vengrijos karaliaus Liudviko prieš Lietuvą vedamą Vengrijos ir Lenkijos kariuomenę, Kęstutis melagingai prisiekė krikštytis ir pasiduoti Liudviko globai.

1382 m. Krėvos pilyje nužudytas Kęstutis, Lietuvos didysis kunigaikštis.

1390 m. Jogaila suteikė savivaldos teises Bresto miestui. Brestas tapo antruoju (po Vilniaus) miestu Lietuvos valstybėje, gavusiu Magdeburgo teisę.

16 diena

1580 m. Stepono Batoro žygio metu Lietuvos kariuomenė užėmė Usviato pilį Rusijoje.

1945 m. pasirašyta Sovietų Sąjungos ir Lenkijos sutartis dėl sienos.

17 diena

1544 m. atidarytas Karaliaučiaus universitetas.

1655 m. Kėdainiuose Jonušo Radvilos vadovaujami Lietuvos bajorai pasirašė pasidavimo Švedijos karaliaus globai aktą.

18 diena

1351 m. Kęstutis pabėgo nuo Vengrijos karaliaus kelyje į Vengrijos sostinę Budą, kur būtų turėjęs įvykdyti rugpjūčio 15 sutarties sąlygas.

1581 m. Stepono Batoro vedama Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė pasiekė Pskovą.

1704 m. Švedijos kariuomenė pradėjo Biržų pilies puolimą.

19 diena

1506 m. Vilniuje mirė Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras.

Parengė
Tomas BARANAUSKAS,
Vilnius

Antanui Karmonui – 75

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Antanas Karmonas

Lietuvos pakrašty išaugo iškilių žmonių, kurie nepabūgo klajoti užžėlusiais istorijos keliais, prikelti iš užmaršties lemtingus Tautos įvykius, išsaugoti gimtinės tarmę, papročius, etninę kultūrą. Vienas iš tokių – Antanas Karmonas.

Jis gimė 1936 m. rugpjūčio 9 d. Švenčionių rajono Dvilonių kaime. Mokėsi Dvilonių pradžios mokykloje, vėliau – Švenčionių gimnazijoje. Baigęs septynias klases, įstojo į Švenčionėlių pedagoginę mokyklą. Nuo 1956 m. rugsėjo 1 d. buvo paskirtas mokytoju į Švenčionių rajono, Adutiškio seniūnijos, Lazdinių septynmetę mokyklą. Po vienerių darbo metų įstojo mokytis į Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto Fizikos–matematikos fakultetą.

Baigęs institutą, mokytojavo Utenos rajono Užpalių, Ignalinos rajono N. Daugėliško, Ignalinos miesto vidurinėse mokyklose. Dėstė matematiką, direktoriavo, dirbo direktoriaus pavaduotoju.

Dirbdamas Užpaliuose, susituokė su tos pačios mokyklos matematikos mokytoja Brone Stundžaite. Dirbant Daugėliško vidurinėje mokykloje, jai buvo suteiktas matematikės metodininkės vardas. 1966 m. jiems gimė sūnus Arvydas, o 1971 m. – duktė Rita. Dabartiniu metu Arvydas – informacinių technologijų mokytojas metodininkas, dirba Utenos Adolfo Šapokos gimnazijoje. Rita Karmonaitė-Gasiukevičienė yra Ignalinos rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyresnioji specialistė.

Antanas Karmonas iki šių dienų nenutraukė ryšių su gimtuoju kaimu. Jis yra Dvilonių kaimo bendruomenės pirmininkas. 2008 m. suorganizavo „Dvilonių respublikos“ kraštiečių suvažiavimą. Senosiose kaimo kapinėse buvo atidengtas koplytstulpis.

Antanas – mokytojas. Susitikimas su matematika prasidėjo pirmoje klasėje, kai mokytoja liepė parašyti dvi eilutes skaičiaus „2“. „Vaikų nuomone, mano sukeverzotas dvejetas priminė slieką, besiraitantį ant meškerės kabliuko“, – atsimena Antanas. Grįžęs iš mokyklos į namus, rašė „2“ tol, kol išmoko. Tėvo draugas, peržiūrėjęs jo „raštus“, paklausė: „Kiba tu makytojas būsi, kad pusę „arkuša“ popieriaus dvejetais nuklojai?“ Šie kaimyno žodžiai buvo pranašingi. Vėliau taip ir atsitiko. O tuo metu pradžios mokykloje iš pradžių matematika buvo „neikandama“. Trečioje klasėje užsispyręs savarankiškai išsprendė visus ankstesnių klasių aritmetikos uždavinyuose buvusius uždavinius ir atrado „raktą“. Nuo to laiko iš matematikos gaudavo penketus.

Iššėjęs į pensiją, susidomėjo ir matematikos mokytojais. XXI a. atliko didžiulį darbą: surinko daug žinių apie Ignalinos ir Švenčionių rajonuose dirbusius mokytojus matematikus. 2011 m. išleido knygą „Matematikos aruodų turtintojai“. Knyga sudaro trys skyriai: „Laiko uždanga praskleidus“, „Matematikai“ ir „Pramoginė matematika“.

Knyga „Matematikos aruodų turtintojai“ nėra „sausa“, matematiška. Pirmajame skyriuje gausu istorinės medžiagos. Antrajame – mokytojų biografijos pajvairinamos detalėmis apie šeimą, atsiminimais, nuotrau-

komis. Trečiojoje dalyje duodama žinių apie matematikos tyrinėtoją lietuvi – vyskupą rašytoją Antaną Baranauską, apie magiškus skaičius ir panašiai.

Antanas Karmonas – kraštotyrininkas, istorikas, literatas. Nuo jaunų dienų pradėjo domėtis tautosaka, ją užrašinėti. Augant domėjimasis praeitimi plėtėsi tiek teritoriniu, tiek teminiu atžvilgiu. „Į Lietuvos XIII a. mane „atvedė“ kursinis darbas tema „Magiški skaičiai“, – rašo Antanas knygoje „Istorijos mįslės“. Lietuvos istorija jam – pirmiausia Šiaurės rytų Lietuva. Laisvalaikiu ėmė rinkti istorinę medžiagą apie tą Lietuvos dalį. Surinktą informaciją spausdino „Gimtinėje“, „Žaliajame pasaulyje“, „Bičiulystėje“, „Vorutoje“ ir Ignalinos, Švenčionių bei Utenos laikraščiuose.

Sukaupęs pakankamai istorinių žinių apie Šiaurės rytų Lietuvą, išleido tris knygas: „Istorijos mįslės“ – 2001 m.; „Lietuvių genties didkelis“ – 2006 m.; „Lietuvos pakrašty“ – 2008 m.

Knygoje „Istorijos mįslės“ yra keturi skyriai: „Užžėlusiais protėvių keliais“, „Dvilonių respublika“, „Švenčionys – karaliaus Mindaugo sostapis“ ir „Pasakotojai“. Juose aprašomos lietuvių etninės gyvenvietės, esančios abipus dabartinės Lietuvos ir Baltarusijos sienos, pateikiama žinių apie archeologinius paminklus, keliami hipotezė apie Vorutos piliavietę.

„Lietuvių tautos didkelis“ nukelia skaitytojus į XIII a., karaliaus Mindaugo valdymo laikus. Knygoje analizuojamos kelio, vingiavusio per etnines lietuvių žemes, formavimosi priežastys, pateikiama daug įvairiarūšių archeologinių paminklų.

„Lietuvos pakrašty“ yra daug pasakojimų apie Šiaurės rytų Lietuvos pakraštį, gamtos bei medinės architektūros vaizdų. Autorius jautriai išgyvena dėl išnykusių kaimų. Didesnioji knygos dalis paskirta gimtajam Dvilonių kaimui ir jo žmonėms.

Antano Karmono kūrybinė veikla neliko nepastebėta. Ji įvertinta diplomais, premijomis.

1996 m. gavo Lietuvos istorijos draugijos diplomą ir III premiją už darbą „Dvilonių respublika“, pateiktą 1995–1996 m. istorijos darbų konkursui „Mūsų praeitis“.

2004 m. Ignalinos rajono „Naujos vagos“ laikraščio konkurso, skirto lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis 100-mečiui paminėti, pirmoji vieta pripažinta Antanui Karmonui už rašinį „Archainis bažnytikaimis“. Jam paskirta 250 Lt premija ir diplomas.

2004 m. Rytų Lietuvos regiono literatų konkurso Publicistikos nominacijoje pirmoji vieta paskirta Antanui Karmonui. Apdovanojamas knygomis ir austa laureato juosta.

2006 m. įteiktas Ignalinos mero Bronio Ropės padėkos raštas už kraštotyrinį darbą ir kūrybinę veiklą.

2006 m. trečioji premija už rašinį, skirtą gamtininkui Leonardui Grudzinskui atminti, išspausdintą laikraštyje „Žaliasis pasaulis“.

2007 m. už rašinį „Gimtinė – svarbiau už viską“, atsiųstą konkursui „Bičiulystės“ laikrašty, apdovanotas redakcijos prizų.

2008 m. įteikta Tautinių mažumų ir išeivijos departamento įsteigta Stanislovo Rapolionio premija.

2011 m. Ignalinos kultūros ir sporto centras Antanui Karmonui įteikė padėkos raštą už nuosirdžią pagalbą, ruošiant medžiagą steigiamam Ignalinos krašto muziejui.

2011 m. Ignalinos rajono savivaldybės biblioteka apdovanojo padėką už dalyvavimą literatūrinių kūrinių konkurse „Aš ir mano Ignalina“, skirtame Ignalinos miesto 145-erių metų jubiliejui.

Jubiliatui linkiu dar ilgų gyvenimo metų, sveikatos, kūrybinės sėkmės ir naujų knygų.

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Savi į savo daržą...

Aleksandras JAKUBONIS, Marijampolė

Bet kokie žmonių poelgiai turi savo priežastis. Pavyzdžiui, kai kas pradeda šaukti ir triukšmauti, kad „negautų į kailį“. Štai dažnas naujųjų profsajungų veikėjas labai veikliai organizavo streikus ir piketus. Jis buvo aktyvus tuo metu, kai valstybės kontrolė pradėjo domėtis, kaip jo nuosavybėje atsidūrė šis bei tas iš buvusių sovietinių profsajungų turto. Man kyla spėjimų, ar tai neturi panašumo į Lietuvos lenkų rinkimų akcijos vadovų tarptautinę kampaniją? Ar ši veikla nebus susijusi su įgytu turtu ir Vilniaus ar Šalčininkų savivaldybių finansine veikla? Žinoma, tai tik mano prielaidos. Šiaip ar taip, jei valstybės kontrolė pradėtų ten knaisiotis, tai būtų politinis susidomėjimas. Kiek Lietuvos įstaigose valstybinių lėšų „nuplaukia į šalį“! Nejaugi Vilniaus ir Šalčininkų rajonai turėtų būti išimtis?

Paminėjau tai kaip įžangą. Šiame rašinyje noriu dar kartą paraginti lietuvių rimčiau įvertinti dabartinių Lietuvos istorikų darbus. Kokie galimi nusistatymai ir išskaičiavimai nulemia tai, kad jie į savo poligrafiškai nudailintas knygas, tarsi į medaus statines, įdrebina deguto? Gal jie priversti taip elgtis dėl to, kad savo darbams, „išvalytiems nuo deguto“, nerastų leidėjų? Tad mums vis siūlomas medus, kad rytume deguta.

Neseniai knygynuose pasirodė gražiai apipavidalintas storokas tomas „Trečiojo Reicho

triumfas. Antrasis pasaulinis karas Europoje“. Pirmą knygą. Autorius Robertas Petrauskas. Didele knygos dalį paskaičius susidaro objektyvumo ispūdis. Pavyzdžiui, objektyviai aprašytas Sovietų Sąjungos ir Suomijos žiemos karas. Bet autorius nebūtų šiuolaikinės Lietuvos istorikas, jei nedrėbteltų deguto „į savo daržą“, šitaip tarsi rodydamas savo kažkokį „super bešališkumą“. Taip ragelius iškiša nuo sovietinių laikų mūsų užkrosnyje tebetupintis kipšas.

Atsiliepiama apie Želigovskio kariuomenės užimtą Vilniaus kraštą: *Etninių požūrių tai buvo grynai lenkiškas kraštas*. Ką apie tai pasakytų Varėnos ar Švenčionių apylinkių gyventojai? Be to, „lenkiškame krašte“ prie Vilniaus daugiau skambėjo rusų kalba, greta Zbignievių buvo daug Ivanų.

Autorius tik vieną kartą (skliausteliuose) paminė Klaipėdą. Matyt, tokio miesto, beveik puslapyje rašoma, „nežino“. Jam tai tik Mėmelis. Todėl 177 puslapyje rašoma: „150 000 Mėmelio žmonių buvo ne broliai lietuviai iš Mažosios Lietuvos, o vokiečiai iš Rytų Prūsijos.“ Vydūnas, M. Jankus, Ieva Simonaitytė ir daugybė kitų lietuvininkų, mirusių ir tebegyvenančių, ir pagaliau anų laikų gyventojų sudėties statistiniai duomenys? Bet „deguto taškytojams“ rūpi kiti dalykai, kurie primena, pavyzdžiui, Michailo Gorbačiovo užmojus atskirti Vilnių ir Klaipėdą nuo Lietuvos.

„Vorutos“ fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą „Možosios Lietuvos etnografiniai kaimai“, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.
Knygą galite įsigyti Vilniaus centriname knygyne, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir „Vorutos“ redakcijoje.

Nuo šiol **„Senosios kibininės“** kibinai ir įvairiais patiekalais, galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys, arba ja pasirūpinsime mes.

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gamintojų pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gamintojų pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

Į Vilniaus gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais

1. Automagistralė Vilnius- Kaunas 23km
2. Šanorių pr. 16 (šalia Hyper RIMI)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia Hyper RIMI)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia IKI)
6. Ateities g. 91, Vilnius(„MANDARINO“ patalpose)
7. Konstitucijos pr. 40, Vilnius(prie CUP šalia baltos tilto)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia „BIG“-o)
9. Liepkalnio g. 114, Vilnius (Minsko pl. šalia „Maximos“)

Ačiū, kad esate kartu!
www.kibinas.lt tel. Pasiteiravimui 8659 08454 ; 8659 72132

Užs. Nr. 20

Voruta® Visos prekų ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada	 Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje
	© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528)51266 „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1300 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt	Redakcija: Jurgita Brašiūnaitė (redaktorė, tel. 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Daiva Sedlikovska (būhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Zemaitaitytė, Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).